

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
THE THAILAND RESEARCH FUND

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ เพศและการสื่อสารในสังคมไทย

โดย ผศ.ดร.วิลาสินี พิพิธกุล และ ผศ.ดร.กิตติ กันภัย

28 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2546

สัญญาเลขที่ PDG4530002

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย เพศและการสื่อสารในสังคมไทย

คณะผู้วิจัย

ดร.วิลาสินี พิพิธกุล	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผศ.ดร.กิตติ กันภัย	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชุดโครงการ เพศและการสื่อสารในสังคมไทย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทคัดย่อ

การศึกษาการสื่อสารเรื่องเพศในสังคมไทยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์และสภาพปัญหาการสื่อสารเรื่องเพศในสังคมไทย การทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและองค์ความรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การนำเสนอแนวนโยบายการสื่อสารเรื่องเพศในอนาคต

การวิจัยประกอบด้วยการวิเคราะห์ 3 ส่วนหลัก คือ การทบทวนและเรียบเรียงแนวคิด ทฤษฎี จากเอกสารวิชาการทั้งในและต่างประเทศ การทบทวนการวิจัยเรื่องเพศในช่วงปี พ.ศ. 2540-2545 และการวิเคราะห์ปรากฏการณ์การสื่อสารบนสื่อมวลชนด้วยวิธีวาทกรรมโดยเน้นหนักที่สื่อหนังสือพิมพ์

จากการรวบรวมแนวคิดทฤษฎีพบว่า เรื่องเพศประกอบด้วยความรู้ 3 ส่วน หลัก คือ เพศ สรีระ (sex) เพศสภาพ (gender) และเพศวิถี (sexuality) และเรื่องเพศเป็นการประกอบสร้างความหมายผ่านรูปแบบปฏิบัติการวาทกรรม แนวทางการศึกษาเรื่องเพศมีประวัติศาสตร์เริ่มจากการศึกษาเพศแนวสาร์ตละที่เน้นการศึกษาเพศในระบบชีววิทยา หลังจากนั้นการศึกษาแนวจิตวิทยา แนวปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์แนววัฒนธรรมศึกษา และสตรีนิยมจึงเกิดขึ้นตามมา อาจกล่าวได้ว่าการศึกษารื่องเพศมีพัฒนาการทางแนวคิดและทฤษฎีที่หลากหลายเรื่องหนึ่ง

การวิจัยเรื่องเพศและการสื่อสารในประเทศไทยยังเน้นการศึกษาแนว KAP โดยมุ่งเน้นการวัดความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลที่สัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อมากกว่าการศึกษาเชิงสังคมและวัฒนธรรม ผลจากการศึกษาชี้ว่าความรู้แบ่งออกเป็น 7 ส่วนหลัก คือ เนื้อหาสื่อที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเพศ การใช้สื่อและการสื่อสารกับเพศศึกษา การเปิดรับสื่อที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศ สื่อและการสื่อสารกับโรคเอดส์ พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ และนโยบายสื่อทางเพศ การสังเคราะห์องค์ความรู้ทั้ง 7 ส่วนทำให้ได้ข้อสรุปว่าการศึกษาเพศเน้นที่การศึกษาตัวสื่อและผู้รับสารบางกลุ่ม ขาดการศึกษาเชิงกระบวนการ และการศึกษาที่ครอบคลุมทุกกลุ่มคนในสังคม

การวิเคราะห์วาทกรรมทางเพศในสื่อหนังสือพิมพ์พบว่า อุดมการณ์หลักเรื่องเพศคือเพศ สรีระซึ่งนำเสนอผ่านวาทกรรมกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ วาทกรรมความรุนแรงทางเพศ วาทกรรมเพศสรีระและความงาม วาทกรรมเพศแบบดั้งเดิม ความหมายทางเพศลดรูปเหลือเพียงความหมายเพียงส่วนเลี้ยวและภาพเหมารวมสะท้อนให้เห็นสภาพปัญหาของการสื่อสารเรื่องเพศในสังคมไทยอย่างชัดเจน

ผลจากการวิจัยนำไปสู่ข้อเสนอแนะสำคัญสำหรับรัฐ สื่อมวลชน และภาคประชาชนและภาควิชาการ คือ การปรับกลไกการสร้างความเป็นจริงผ่านวาทกรรมเรื่องเพศให้มีคุณธรรมมากขึ้น โดยเน้นให้เกิดการบูรณาการของความรู้ ความเข้าใจเรื่องเพศจากหลากหลายมิติ สาขาวิชา และหลากหลายกลุ่มทางสังคม

ABSTRACT

The study of sex and communication in Thai society is a qualitative research. It aims to understand the problematic phenomena of sex and communication including the reviewing the state of the arts as well as concepts and theories. The results suggest the policies concerning sex and communication in the future.

The research comprises 3 main parts: 1) reviewing concepts and theories from national and international texts; 2) reviewing state of the arts concerning sex and communication during 1997-2002, and; 3) the analysis of discourse on mass media, emphasising on newspapers.

The reviewing concepts and theories reveals that sex comprises of 3 main concepts: sex, gender and sexuality. It states that sex is a construction of meaning through discursive practice. Sexology has its root in Essentialism which emphasises on biological sex and later on it is extended to Psychology, Symbolic interactionism, Cultural studies and Feminism. It can be said that sexology contains of various concepts and theories.

The reviewing of state of the arts finds that KAP largely remains the prime approach of research which focuses on individual's attitude and behaviour related to media exposure rather than social and cultural perspectives. The concepts of sex can be divided into 7 parts including sex issues in media content, media use and communication on sex education, media selection and exposure on sex issues, media and communication on AIDS, risk behaviour on sex, communication policy on sex, and social networking. The conclusion of the review shows that research on sex and communication emphasises on medium (the media) and some groups of audiences while the media process and all social groups are insufficiently covered.

The analysis of discourse on mass media finds that the dominant ideology of sex presented in news issues is sex which is constructed through 3 groups of discourses: discourse on sexual violence, discourse on sex and beauty, and discourse on conventional sex. The meaning of sex is reduced into a few parts and reinforces stereotypes which reflects the problem of sex and communication in Thai society.

The outcome of the research leads to suggestions to the state and government, mass media, civil groups and academia. It states an importance of the mechanism that constructs reality through discourse in order to obtain moral sex. It also suggests an integration of knowledge and understanding of sex from multi-dimensions, interdisciplinary and multi-social groups.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	- ก -
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	- ข -
สารบัญ	- ง -
สารบัญตาราง	- ฉ -
สารบัญภาพ	- ช -
บทที่	
1 เมื่อเพศเป็นเรื่องที่ต้องพูด	1
ประเด็นปัญหา	2
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
ประเด็นที่ศึกษา	4
วิธีการศึกษา	5
2 เรื่องเพศในมิติของวัฒนธรรม-สังคมและกฎหมาย	7
2.1 นิยามเรื่องเพศ: จากมิติทางการแพทย์ สู่มิติทางวัฒนธรรม	8
2.2 กระบวนทัศน์และวิธีค้นหาความเป็นจริงเรื่องเพศ	28
2.3 การประกอบสร้างเรื่องเพศของสังคมผ่านสื่อ	39
2.3.1 แนวคิดทฤษฎีสื่อสารมวลชนกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคม	39
2.3.2 การประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคมเกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศผ่านสื่อ (the construction of reality on sexual violence)	45
2.3.3 การประกอบสร้างเรื่องเพศของสังคม (social construction of sexuality) และการจัดการกับปัญหาเพศ: กรณีการแพร่ระบาดของ HIV/AIDS	54
3 เพศกับการสื่อสารในสังคมไทย: การประมวลองค์ความรู้	64
ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์กลุ่มงานวิจัยหลัก	70
ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์เอกสารงานวิจัยโดยใช้แนวกระบวนการสื่อสาร (Communication process approach)	130

4	เมื่อเพศถูกพูดถึงในสื่อมวลชนไทย : การวิเคราะห์ปรากฏการณ์ของเรื่องเพศในหนังสือพิมพ์	139
4.1	วิธีการศึกษา	139
4.2	ประเด็นของเรื่องเพศที่เป็นข่าว	141
4.3	สรุปปรากฏการณ์เรื่องเพศที่นำเสนอในสื่อมวลชน	179
4.4	วาทกรรมเรื่องเพศในข่าว	180
4.5	องค์ประกอบของวาทกรรม	185
4.6	การประกอบสร้างความหมายของวาทกรรมเรื่องเพศ	194
4.7	อุดมการณ์เพศที่ถูกพูดถึง	202
5	บทสรุปและข้อเสนอแนะ	210
1.	บทสรุปสภาพปัญหาของการสื่อสารเรื่องเพศในสังคมไทย	210
2.	ระดับของการสื่อสารเรื่องเพศ	213
3.	ข้อเสนอแนะเพื่อการสื่อสารเรื่องเพศ	226
	บรรณานุกรม	233
	ภาคผนวก	237

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 ตารางข้อมูลนำเสนอเรียงตามปีที่พบของงานวิจัยที่วิเคราะห์เนื้อหาสื่อที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเพศ	64
2 งานวิจัยที่วิเคราะห์เนื้อหาสื่อที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเพศ	70
3 ตารางสรุปตัวแปรของงานวิจัยที่วิเคราะห์เนื้อหาสื่อที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเพศ	72
4 การสรุปแนวทาง/วิธีวิจัยของงานวิจัยที่วิเคราะห์เนื้อหาสื่อที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเพศ	74
5 การสรุปกลุ่มเป้าหมายของงานวิจัยที่วิเคราะห์เนื้อหาสื่อที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเพศ	75
6 การสรุปแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ของงานวิจัยที่วิเคราะห์เนื้อหาสื่อที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเพศ	77
7 ตารางข้อมูลนำเสนอเรียงตามปีที่พบของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อและการสื่อสารกับเพศศึกษา	81
8 การสรุปตัวแปรในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อและการสื่อสารกับเพศศึกษา	83
9 การสรุปแนวทาง/วิธีวิจัยในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อและการสื่อสารกับเพศศึกษา	85
10 การสรุปกลุ่มเป้าหมายในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อและการสื่อสารกับเพศศึกษา	86
11 การสรุปแนวคิดทฤษฎีในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อและการสื่อสารกับเพศศึกษา	88
12 ตารางข้อมูลนำเสนอเรียงตามปีที่พบของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปิดรับสื่อที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศ	92
13 การสรุปตัวแปรของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปิดรับสื่อที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศ	93
14 การสรุปแนวทาง/วิธีวิจัยของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปิดรับสื่อที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศ	96
15 การสรุปกลุ่มเป้าหมายของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปิดรับสื่อที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศ	97
16 การสรุปแนวคิดทฤษฎีของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปิดรับสื่อที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศ	98

ตารางที่	หน้า
17 ตารางข้อมูลนำเสนอเรียงตามปีที่พบของงานวิจัยที่เกี่ยวกับสื่อ การสื่อสาร และโรคเอดส์	102
18 การสรุปตัวแปรของงานวิจัยที่เกี่ยวกับสื่อ การสื่อสาร และโรคเอดส์	103
19 การสรุปแนวทาง/วิธีวิจัยของงานวิจัยที่เกี่ยวกับสื่อ การสื่อสาร และโรคเอดส์	106
20 การสรุปกลุ่มเป้าหมายของงานวิจัยที่เกี่ยวกับสื่อ การสื่อสาร และโรคเอดส์	107
21 การสรุปแนวคิดทฤษฎีของงานวิจัยที่เกี่ยวกับสื่อ การสื่อสาร และโรคเอดส์	108
22 ตารางข้อมูลนำเสนอเรียงตามปีที่พบของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศและปัจจัยที่มีผล	111
23 การสรุปตัวแปรของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศและปัจจัยที่มีผล	112
24 การสรุปแนวทาง/วิธีวิจัยของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศและปัจจัยที่มีผล	113
25 การสรุปกลุ่มเป้าหมายของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศและปัจจัยที่มีผล	114
26 การสรุปแนวคิดทฤษฎีของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศและปัจจัยที่มีผล	115
27 ตารางข้อมูลนำเสนอเรียงตามปีที่พบของงานวิจัยที่เกี่ยวกับนโยบายสื่อทางเพศ	119
28 การสรุปตัวแปรของงานวิจัยที่เกี่ยวกับนโยบายสื่อทางเพศ	119
29 การสรุปแนวทาง/วิธีวิจัยของงานวิจัยที่เกี่ยวกับนโยบายสื่อทางเพศ	120
30 การสรุปกลุ่มเป้าหมายของงานวิจัยที่เกี่ยวกับนโยบายสื่อทางเพศ	121
31 การสรุปแนวคิด ทฤษฎีของงานวิจัยที่เกี่ยวกับนโยบายสื่อทางเพศ	122
32 ตารางข้อมูลนำเสนอเรียงตามปีที่พบของงานวิจัยที่เกี่ยวกับการรวมกลุ่ม	125
33 การสรุปตัวแปรของงานวิจัยที่เกี่ยวกับการรวมกลุ่ม	126
34 การสรุปแนวทาง/วิธีวิจัยของงานวิจัยที่เกี่ยวกับการรวมกลุ่ม	127
35 การสรุปกลุ่มเป้าหมายของงานวิจัยที่เกี่ยวกับการรวมกลุ่ม	128
36 การสรุปแนวคิด ทฤษฎีของงานวิจัยที่เกี่ยวกับการรวมกลุ่ม	129
37 สรุปการรวบรวมเหตุการณ์ข่าวในช่วงปี 2540 – 2545	141
38 สรุปการวิเคราะห์ห้วงทศวรรษที่สร้างความหมายเรื่องเพศในสื่อมวลชน	181

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	พีรามิดแสดงกรอบแนวคิดหลัก	8
2	ภาพการประมวลองค์ความรู้งานวิจัยที่วิเคราะห์เนื้อหาสื่อที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเพศ	80
3	ภาพการประมวลองค์ความรู้งานวิจัยที่เกี่ยวกับการใช้สื่อและการสื่อสารกับเพศศึกษา	91
4	ภาพการประมวลองค์ความรู้งานวิจัยที่เกี่ยวกับการเปิดรับสื่อที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศ	100
5	ภาพการประมวลองค์ความรู้งานวิจัยเกี่ยวกับสื่อ การสื่อสาร และ โรคเอดส์	110
6	ภาพการประมวลองค์ความรู้งานวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศและปัจจัยที่มีผล	118
7	ภาพการประมวลองค์ความรู้วิจัยเกี่ยวกับนโยบายสื่อทางเพศ	125
8	ภาพรวมขององค์ความรู้จากการทบทวนและวิเคราะห์ผลการวิจัย	135
9	ภาพแสดงการปฏิบัติทางวาทกรรมของสื่อมวลชน	196
10	ภาพแสดงองค์ประกอบเรื่องเพศ	203
11	ภาพแสดงระดับของการสื่อสารเรื่องเพศ	215

บทที่ 1

เมื่อเพศเป็นเรื่องที่ต้องพูด

บทนำ

ปัจจุบันสังคมไทยประสบกับข้อท้าทายหลากหลายประการท่ามกลางกระแสของการพัฒนาประเทศในมิติต่าง ๆ ทั้งสังคม เศรษฐกิจ และ วัฒนธรรม ข้อท้าทายประการหนึ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นต้องมีการตระหนักถึง คือ การสื่อสารเรื่องเพศ เนื่องจากสังคมไทยมีการกำหนดฐานความคิดและความเชื่อว่าเรื่องเพศเป็นสิ่งต้องห้าม เป็นสิ่งที่ไม่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่สมควรพูดหรือสื่อสารกันในพื้นที่สาธารณะ ฐานคิดดังกล่าวทำให้เกิดวัฒนธรรมของการปกปิด ปิดกั้น กักเก็บการสื่อสารเกี่ยวกับเรื่องเพศไว้ให้เป็นเพียงเรื่องส่วนตัว ผลของการกระทำดังกล่าวทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่ประสบปัญหาเกี่ยวกับเพศมากที่สุดสังคมหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็น การทารุณกรรมทางเพศ ความรุนแรงทางเพศ อคติทางเพศในมิติต่าง ๆ ความไม่เท่าเทียมทางเพศ การเลือกปฏิบัติทางเพศ สถานการณ์โรคเอดส์ เป็นต้น

กลไกสำคัญในการแก้ไขปัญหาคือบทบาทของสังคมเกี่ยวกับเพศและการสื่อสาร คือ การกระตุ้นให้สังคมปรับเปลี่ยนทัศนคติ และ ฐานคิดเกี่ยวกับเพศ และในขณะเดียวกันต้องสร้างระบบสังคมที่เปิดสู่การเรียนรู้ และการสื่อสารเรื่องเพศอย่างเหมาะสมและเท่าทัน สังคมที่เท่าทันและสมบูรณ์พร้อมด้วยปัญญาเท่านั้นจึงจะเป็นสังคมอันพึงปรารถนา มากกว่าจะเป็นสังคมของการกำกวม ควบคุม กักเก็บ ปิดกั้น คณะผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของกลไกดังกล่าวของการสื่อสาร จึงมุ่งให้งานวิจัยนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างบทวิเคราะห์และความเชื่อมโยงระหว่างเพศและการสื่อสาร เพื่อนำไปสู่สังคมที่เข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันต่อปัญหาและข้อท้าทายดังกล่าว

ประเด็นปัญหา

ในบริบทที่กระแสการปฏิรูปกำลังเป็นวาระสำคัญของการพัฒนาสังคมไทยนั้น ความจำเป็นที่ทุกคนในสังคมจะต้องมีความรู้และปัญญาในเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นวิถีชีวิตรอบตัวได้กลายเป็นทั้งวิธีการและเป้าหมายสำคัญของการขับเคลื่อนสังคม หนึ่งในองค์ความรู้ที่เปรียบเสมือนรากฐานของระบบความสัมพันธ์ทั้งหมดในสังคม แต่กลับได้รับการศึกษาและสร้างเสริมให้เป็นประเด็นความรู้ของสาธารณะน้อยมาก คือ ความรู้ในเรื่องเพศและความรู้ที่ใช้อธิบายโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเพศในสังคม ผลสืบเนื่องจากการขาดแคลนองค์ความรู้ในเรื่องเพศ ปรากฏชัดเจนในสถานะปัจจุบันที่สังคมไทยเกิดวิกฤติในปัญหาที่สืบเนื่องจากเรื่องเพศ อาทิเช่น ความสัมพันธ์ทางเพศก่อนวัยอันสมควร การละเลยและไม่ดูแลตัวเองในเรื่องเพศของวัยรุ่น การเอารัดเอาเปรียบและใช้ประโยชน์ทางเพศกับผู้ที่ด้อยกว่า อาชญากรรมและความรุนแรง โรคติดต่อทางเพศและเอดส์ การละเมิดสิทธิเด็กของสื่อ การผลิตซ้ำภาพเหมารวมทางเพศผ่านสื่อ รวมทั้ง นโยบายที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการวิกฤติดังกล่าว

ความคลุมเครือของเรื่องเพศที่ถูกละเลยไว้ระหว่างประเด็นที่ต้องถูกควบคุมและปิดบังกับประเด็นที่ควรเปิดเผยอย่างเสรีนั้น ทำให้เรื่องเพศมีสถานะที่ไม่ชัดเจน ไม่สามารถสถาปนาตัวเองเป็นองค์ความรู้ และไม่ได้รับการสื่อสารอย่างเป็นกระบวนการและด้วยเนื้อหาที่เหมาะสม การมีสถานะที่กำกวมดังกล่าวนี้ ทำให้เรื่องเพศกลายเป็นประเด็นที่ถูกประกอบสร้างจากวาทกรรมของสื่อมวลชนต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง และซับซ้อนขึ้นทุกขณะ เช่น การนำเรื่องเพศมาเป็นทุนในการผลิตสื่อลามกหรือเผยแพร่ภาพอนาจารผ่านสื่อทุกประเภท รวมถึงสื่ออินเทอร์เน็ต การกระตุ้นเร้าเสรีภาพทางเพศโดยปราศจากความตระหนักในปรัชญาที่แท้จริงของเสรีภาพ การผลิตซ้ำและตอกย้ำภาพเหมารวม (stereotype) ของโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเพศที่ไม่เท่าเทียมกัน การกีดกันและผลักไสผู้ที่อยู่นอกบรรทัดฐานทางเพศในสังคม และการสร้างมายาคติที่ผิด ๆ ในเรื่องของ ผู้ติดเชื้อเอดส์และสถานการณ์โรคเอดส์ เป็นต้น

นอกจากนี้ ในแง่ของการศึกษาวิจัย พบว่า เรื่องเพศเป็นประเด็นที่มีการศึกษาวิจัยในสาขาการสื่อสารด้วยสัดส่วนที่ต่ำมาก เมื่อเทียบกับปริมาณการผลิตของสื่อ ทำให้เกิดสภาพของการขาดแคลนองค์ความรู้ที่จะนำมาใช้อธิบาย และวิเคราะห์ประเด็นเหล่านี้อย่างมีระบบ อีกทั้งเป็นผลให้เรื่องเพศศึกษาถูกสื่อ ไม่เคยมีสถานะอยู่ในวาระทางวิชาการอย่างแท้จริง

ความรุนแรงของปัญหาเรื่องเพศ ที่สืบเนื่องมาจากสภาพความไม่รู้ในสังคมไทยนั้น จะขยายตัวขึ้นทุกขณะ นอกจาก สถานการณ์ผู้ติดเชื้อไวรัสเอดส์ จำนวนผู้เสพสารเสพติด และอัตรา

ความรุนแรงทางเพศ ที่เป็นเครื่องบ่งชี้สถานการณ์ได้อย่างชัดเจนแล้วนั้น ยังมีสภาพการณ์ซ่อนเร้นอื่น ๆ อีกมากที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการปลูกฝังความรู้ และอุดมการณ์ทางเพศที่ผิด ๆ ในสังคมไทย ซึ่งหากไม่มีการจัดการสื่อสารในเรื่องนี้อย่างเหมาะสมแล้ว ปัญหาที่สืบเนื่องจากเรื่องเพศจะยิ่งกลายเป็นภาวะกดดันสังคมและนำไปสู่การกล่าวโทษกัน เช่น มอบความผิดให้กลุ่มวัยรุ่นครอบครัวยุติ หรือวัฒนธรรมตะวันตก จนทำให้สังคมไม่สามารถพัฒนาสติปัญญาเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ได้อย่างจริงจัง

ในขณะนี้ ได้มีความพยายามที่จะทำให้เรื่องเพศเป็นประเด็นความสนใจของสาธารณะ เช่น การประกาศใช้นโยบายจัดระเบียบสังคมของกระทรวงมหาดไทย ในช่วงปลายปีพ.ศ. 2544 การเคลื่อนไหวเพื่อยุติความรุนแรงทางเพศต่อผู้หญิงและเด็กของภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน การผลักดันร่างพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ ที่ให้บรรจุเรื่องของการคุ้มครองและรักษาผู้ป่วยเอดส์อย่างทั่วถึง งานวิจัยและเอกสารทางวิชาการที่นำเสนอเรื่องราวและค่านิยมทางเพศของกลุ่มต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม ความเคลื่อนไหวเหล่านี้ ยังมุ่งไปที่การแก้ไขเปลี่ยนแปลงในระดับของสถาบัน เช่น สถาบันนิติบัญญัติและการเมือง มากกว่าในระดับของการปรับเปลี่ยนอุดมการณ์ในเรื่องเพศของสังคม ซึ่งเป็นระดับที่ต้องอาศัยการสร้างมิติทางความรู้และภูมิปัญญาของสาธารณะ จึงเห็นได้ว่า ยังไม่มีความเคลื่อนไหวใด ๆ ในสังคม ที่มุ่งสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องเพศด้วยกลไกทางการสื่อสารที่เหมาะสม

งานวิจัยในชุดโครงการการสื่อสารเรื่องเพศนี้ จึงถือเป็นโครงการนำร่องที่มุ่งหวังจะสร้างให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับเพศโดยผ่านกระบวนการสื่อสาร ทั้งในรูปของสื่อมวลชน และสื่อเฉพาะกิจต่าง ๆ มุ่งที่จะทำให้เรื่องเพศ เป็นประเด็นสาธารณะที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทางการศึกษาและวิจัย และการผลักดันในระดับนโยบายเพื่อให้เรื่องเพศ ได้รับการถ่ายทอดและสร้างเป็นวาทกรรมที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย กิจกรรมหลักของชุดโครงการนี้ ประกอบด้วย การสำรวจองค์ความรู้ในเรื่องการสื่อสารเรื่องเพศและระบบความสัมพันธ์ทางเพศที่มีอยู่แล้วในงานวิชาการของไทย โดยอาศัยกรอบแนวคิดการวิจัยที่กำหนดขึ้น เพื่อสรุปและเสนอแนะแนวทางการสร้างงานวิจัยในอนาคต ตลอดจนเพื่อเป็นแหล่งองค์ความรู้พื้นฐานสำหรับนำไปดำเนินการในรูปของกิจกรรมความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในอนาคต เช่น สนับสนุนการผลักดันนโยบายและกฎหมายในระดับของสถาบันนิติบัญญัติ เสนอแนะและเผยแพร่ความรู้รวมทั้งทักษะทางวิชาชีพในการสื่อสารเรื่องเพศให้แก่สถาบันสื่อมวลชน เป็นต้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อทบทวนปรากฏการณ์การสื่อสารเรื่องเพศที่ปรากฏในสื่อมวลชนไทย (Situation Analysis)
2. เพื่อประมวลองค์ความรู้เรื่องการสื่อสารเรื่องเพศในสังคมไทย (State of the Arts)
3. เพื่อนำองค์ความรู้ดังกล่าวเป็นฐานในการกำหนดและผลักดันนโยบายเกี่ยวกับเรื่องเพศและการสื่อสารเรื่องเพศในประเทศ (Policy Setting)
4. เพื่อเสนอแนะประเด็นวิจัยที่เหมาะสมและนำไปสู่การแก้ปัญหา

ประเด็นและขอบเขตของการศึกษา

งานวิจัยในชุดโครงการเพศและการสื่อสารในสังคมไทยนี้ ได้กำหนดขอบเขตของประเด็นที่สนใจศึกษาไว้ ดังนี้

1. การสื่อสารเรื่องเพศในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม
  - 1.1 การสื่อสารเรื่องเพศกับมิติทางวัฒนธรรมและอุดมการณ์ทางเพศ โดยมุ่งเน้นไปที่ประเด็นของอุดมการณ์ทางเพศ และอุดมการณ์เพศสภาพ ความไม่เท่าเทียมทางเพศ การผลิตซ้ำภาพเหมารวม (Stereotype) ของอคติทางเพศ ความรุนแรงทางเพศ ธุรกิจทางเพศ อัตลักษณ์ของเพศสภาพ (gender identity) พื้นที่ทางวัฒนธรรม เพศสภาพ (gender and cultural space)
  - 1.2 การสื่อสารเรื่องเพศกับมิติทางสุขภาพ/สาธารณสุข โดยทำการศึกษาประเด็น การสื่อสารเพื่อความเข้าใจเรื่องเพศและสุขภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำความเข้าใจเรื่องเอดส์ การสื่อสารเพื่อสังคม/ชุมชนเข้มแข็งในเรื่องของเพศ ความเคลื่อนไหวในประเด็นของสุขภาพที่สืบเนื่องมาจากบรรทัดฐานทางเพศ เช่น การทำแท้ง การรักเพศเดียวกัน เป็นต้น
2. การสื่อสารเรื่องเพศในมิติของการสร้างองค์ความรู้ โดยทำการประมวลสถานะขององค์ความรู้และงานวิจัยที่เกี่ยวกับเพศและการสื่อสารในมิติต่าง ๆ
3. การสื่อสารเรื่องเพศในมิติของการสื่อสารมวลชน โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์การนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์รายวันเพื่อวิเคราะห์และแสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ของพื้นที่สาธารณะในการสื่อสารเรื่องเพศ

วิธีการศึกษา

การวิจัยเรื่องเพศและการสื่อสารในสังคมไทยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ประกอบด้วยวิธีการศึกษา การเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์ที่หลากหลาย

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary research) เพื่อทำการสำรวจสถานะองค์ความรู้ในงานวิจัยที่เกี่ยวกับเพศและการสื่อสาร โดยมีการเก็บข้อมูลงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ในประเทศไทยย้อนหลัง 6 ปี (ตั้งแต่ พ.ศ. 2540 – 2545) พบเอกสารจำนวน 33 ชิ้น แนวทางการวิเคราะห์ประกอบด้วยประเด็นตัวแปรที่ศึกษา แนวทางและวิธีวิจัย กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ และผลการศึกษา จากนั้นทำการประมวลสรุปภาพรวมขององค์ความรู้จากงานวิจัย

2. การวิเคราะห์คำพูด (Textual Analysis) โดยเป็นการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) เพื่อพิจารณาหาประเด็นของเรื่องเพศที่ถูกสื่อมวลชนนำเสนอ การจำแนกประเภทของวาทกรรม หรือความหมายเกี่ยวกับเรื่องเพศที่สื่อพยายามกำหนดให้กลายเป็นความจริง การวิเคราะห์กลุ่มตรงข้ามของผู้สร้างและผู้ถูกสร้างที่ปรากฏในวาทกรรมของข่าวนั้น วิเคราะห์หาวิธีการที่สื่อใช้ในการสร้างวาทกรรมนั้น ๆ และวิเคราะห์หาอุดมการณ์เรื่องเพศที่สื่อประกอบสร้างขึ้น โดยอาศัยกรอบแนวคิดในบทที่ 2 ว่าสื่อมวลชนนำเสนอเรื่องเพศในแง่มุมไหนบ้างระหว่าง SEX GENDER SEXUALITY

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์คำพูดใช้วิธีคัดเลือกข่าวที่น่าสนใจเกี่ยวกับประเด็นเพศ โดยกำหนดขอบเขตการศึกษา ไว้ 6 ปีด้วยกัน คือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 – 2545 โดยเลือกเก็บข้อมูลจากแหล่งรวมข้อมูล 3 แหล่ง คือ

- ศูนย์ข้อมูล หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ซึ่งมีการตัดเก็บข่าวจากหนังสือพิมพ์ทุกฉบับและแยกประเภทไว้เป็นแฟ้มข่าวหัวข้อต่าง ๆ สำหรับการใช้อ้างอิงข้อมูลจากแหล่งนี้พบว่ามีความเกี่ยวข้องกับเพศทั้งหมด ในช่วงปี พ.ศ. 2540-2545 ซึ่งคัดเลือกได้ทั้งสิ้น จำนวน 144 เหตุการณ์
- หอสมุดแห่งชาติ ซึ่งมีการเก็บหนังสือพิมพ์ทั้งฉบับเอาไว้อย่างเป็นระบบ สำหรับการคัดเลือกข้อมูลจากแหล่งนี้ โดยเลือกศึกษาเฉพาะหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540-2545 เนื่องจากเป็นหนังสือพิมพ์รายวันที่มีการนำเสนอปรากฏการณ์เรื่องเพศมากที่สุด สามารถที่จะใช้เป็นตัวแทนเพื่อสำรวจประเด็นข่าวเรื่องเพศที่ถูกพูดถึงในสังคมไทยได้ในระดับหนึ่ง วิธีการสุ่มเลือกหนังสือพิมพ์อย่างง่ายเป็นวิธีการหลักของการเก็บข้อมูล

ในส่วนนี้ โดยเลือกศึกษาเฉพาะข่าวและสื่อบุคคลที่นำเสนอในหน้า 1 และหน้าข่าวต่อของหนังสือพิมพ์ รวบรวมเหตุการณ์ได้ ดังนี้

ปี พ.ศ. 2540 จำนวน 59 เหตุการณ์ จาก 6 เดือน คือเดือนเมษายน มิถุนายน สิงหาคม กันยายน ตุลาคม พฤศจิกายน

ปี พ.ศ. 2541 จำนวน 46 เหตุการณ์ จาก 6 เดือน คือเดือนมกราคม กุมภาพันธ์ มีนาคม เมษายน พฤษภาคม กรกฎาคม

ปี พ.ศ. 2542 จำนวน 123 เหตุการณ์ จาก 9 เดือน คือเดือนมกราคม กุมภาพันธ์ มีนาคม เมษายน พฤษภาคม มิถุนายน ตุลาคม พฤศจิกายน ธันวาคม

ปี พ.ศ. 2543 จำนวน 49 เหตุการณ์ จาก 6 เดือน คือ เดือนมกราคม – มิถุนายน

ปี พ.ศ. 2544 จำนวน 43 เหตุการณ์ จาก 4 เดือน คือ เดือนมกราคม – เมษายน

ปี พ.ศ. 2545 จำนวน 122 เหตุการณ์ จาก 12 เดือน คือ เดือนมกราคม – ธันวาคม

- จากวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาข่าวเกี่ยวกับเรื่องเพศที่นำเสนอในหนังสือพิมพ์ โดยคัดเลือกวิทยานิพนธ์ จำนวน 5 ฉบับ และศึกษาจากตารางการวิเคราะห์ข้อมูลที่ปรากฏในการนำเสนอผลวิจัย รวมทั้งภาคผนวกที่มีตัวอย่างข่าวประกอบ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการจัดสัมมนา เพื่อประเมินและทำความเข้าใจในประเด็นการสื่อสารเรื่องเพศในสังคมไทย โดยมีผู้เข้าร่วมสัมมนาประกอบด้วยกลุ่มต่าง ๆ อาทิ กลุ่มสื่อมวลชน กลุ่มนักวิชาการสื่อ สตรีนิยม กลุ่มนักการศึกษาเรื่องเพศศึกษา กลุ่มนโยบายของรัฐและประชาสังคม และประชาชนผู้สนใจทั่วไป ข้อมูลที่ได้จากงานสัมมนา คือ กรอบของประเด็นเกี่ยวกับการสื่อสารเรื่องเพศและความเข้าใจเรื่องเพศและการสื่อสารในสังคมไทยซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการกำหนดแนวทางการศึกษาวิเคราะห์ในภาคส่วนอื่น ๆ ของงานวิจัยนี้

4. การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการจัดกระบวนการกลุ่มย่อยในพื้นที่จริงกับกลุ่มเอ็มพาวเวอร์ ในจังหวัดเชียงใหม่ ข้อมูลที่ได้นำมาใช้ประกอบการกำหนดแนวทางการศึกษาวิเคราะห์ประเด็นเพศในมิติสังคม และวัฒนธรรม

บทที่ 2

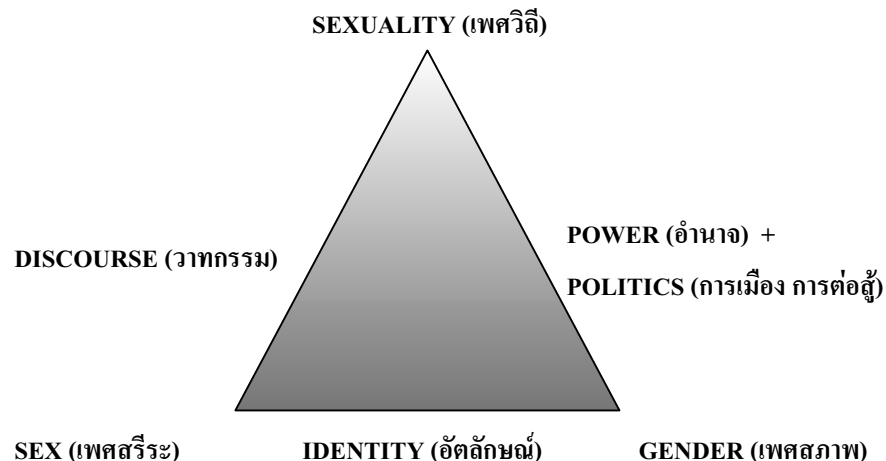
เรื่องเพศในมิติของวัฒนธรรม-สังคมและญาณวิทยา

ปรากฏการณ์ของเรื่องเพศในสังคมไทย ก้าวไปไกลและรวดเร็วจนทำให้การทำความเข้าใจและอธิบายเรื่องนี้จากแง่มุมของวิชาการ มีความล้าหลังกว่าปรากฏการณ์จริง ทำให้การสร้างองค์ความรู้ในเรื่องเพศมีลักษณะของความกระจัดกระจาย และค่อนข้างจะขัดแย้งกันอยู่มาก ที่เห็นได้ชัดเจนในเบื้องต้น คือความรู้เรื่องเพศที่อธิบายจากมิติทางการแพทย์ กับความรู้ที่อธิบายจากมิติทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา จิตวิทยา และเฉพาะอย่างยิ่งสตรีนิยม ซึ่งกลุ่มหลังนี้ได้พยายามเข้ามาจัดการกับความรู้เรื่องเพศ ให้ขยายออกจากเรื่องของสรีระ เทคนิคทางการแพทย์ มาสู่ด้านของวัฒนธรรมมากขึ้นตามลำดับ จินตภาพเรื่อง “เพศ” จึงมีความเปลี่ยนแปลงไปมากจากที่เคยเป็นเพียงเรื่องของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง (ส่วนมากคือเรื่องของศาสตร์ทางการแพทย์) มาสู่เรื่องของความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรม-สังคม ซึ่งส่งผลต่อโครงสร้างอำนาจในการควบคุมและจัดระเบียบทางเพศในสังคม เป็นการขยายมุมมองในเรื่องนี้ ที่เน้นย้ำว่าเรื่องเพศมิใช่การตอบสนองความต้องการทางเพศด้วยวิถีทางธรรมชาติ หรือเรื่องของภาวะอนามัยเจริญพันธุ์ แต่เป็นเรื่องที่ถูกประกอบสร้างขึ้นโดยสังคม-วัฒนธรรม ให้เข้ามากำหนดและจัดวางสถานะ ตลอดจนระบบความคิดความเชื่อ รวมทั้งการให้ความหมายของระดับปัจเจกบุคคลในเรื่องเพศ ทำให้เรื่องเพศ ไม่ได้เป็นแค่เรื่อง “ส่วนตัว” ของคนในสังคมเท่านั้น แต่ยังได้ถูกทำให้เป็นเรื่อง “สาธารณะ” ผ่านการควบคุมและกำกับโดยสถาบันต่าง ๆ ของรัฐและสังคม เช่น ครอบครัว โรงเรียน ศาสนา และสื่อมวลชน ได้มีส่วนทำหน้าที่เป็นกลไกในการสร้างความเชื่อและความหมายเรื่องเพศเพื่อควบคุมคนในสังคมให้ประพฤติอยู่ในกรอบที่ถือกันว่าเป็นบรรทัดฐานของสังคมในเรื่องเพศ

2.1 นิยามเรื่องเพศ: จากมิติทางการแพทย์ สู่มิติทางวัฒนธรรม

ในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ของการสื่อสารเรื่องเพศในสังคมไทยนั้น ได้กำหนดคำหลักทางวิชาการ (terminology) ที่มีความสำคัญต่อโครงสร้างการวิเคราะห์ไว้ 6 คำหลักด้วยกัน ทั้ง 6 คำหลักนี้ จำเป็นต้องได้รับการพิจารณาในลักษณะของปฏิสัมพันธ์ (interaction) ที่มีความเกี่ยวข้องและซ้อนทับกัน ในลักษณะที่การจับคู่ความสัมพันธ์ของคำหลักแต่ละคู่กัน ได้ก่อให้เกิดมุมมองต่อการพิจารณาปรากฏการณ์ของการสื่อสารเรื่องเพศที่หลากหลายกันออกไป และเมื่อนำคำหลักทั้งหมดมาบูรณาการกันเพื่อพิจารณาในลักษณะองค์รวมนั้น จะทำให้ได้ภาพของการอธิบายที่เชื่อมต่อกัน เห็นวัฏจักรของความสัมพันธ์ และในขณะเดียวกันจะสามารถมองเห็นความสัมพันธ์ทางโครงสร้างแบบเชิงซ้อนที่มีส่วนกำหนดความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้ การกำหนดความสัมพันธ์ของคำหลักดังกล่าวนี้ ตั้งอยู่บนฐานปรัชญาของการปฏิเสธความสัมพันธ์แบบเส้นตรง นั่นคือมีความเชื่อว่า ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างคำหลักใดที่เป็นเหตุเป็นผลกันในลักษณะทางเดียว แต่คำหลักทั้งหมดต่างสัมพันธ์และเชื่อมโยงกัน จนกล่าวได้ว่าการแยกพิจารณาคำหลักในลักษณะแนวคิดเอกเทศ หรือในลักษณะของความสัมพันธ์แบบเป็นเหตุเป็นผลกันนั้น จะทำให้มุมมองในการทำความเข้าใจเรื่องเพศกับการสื่อสาร ถูกลดรูปเป็นเพียงแค่การจับองค์ความรู้เหล่านี้ไว้ในกรอบจำกัดเท่านั้น อันจะทำให้องค์ความรู้ในเรื่องเพศกับการสื่อสารถูกอธิบายหรือวิเคราะห์จากศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งมากเกินไป (เช่น ศาสตร์ทางการแพทย์ ศาสตร์ทางจิตวิทยา) เป็นผลให้ความรู้จากด้านอื่นๆ ถูกปิดกั้นและละเลย

คำหลักทั้ง 6 คำที่ประกอบกันเป็นกรอบแนวคิดหลักของงานวิจัยเรื่องนี้ จัดแสดงในรูปของปิรามิดเพื่อชี้ให้เห็นลักษณะของความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกัน ดังนี้

ภาพที่ 1 ปิรามิดแสดงกรอบแนวคิดหลัก

SEX ในงานวิจัยนี้ แปลว่า เพศ, เพศสรีระ สาเหตุที่เจาะจงใช้คำว่าเพศสรีระนั้น เพื่อแยกความแตกต่างของคำนี้ออกจากความหมายด้านสถานภาพและบทบาทของผู้หญิงผู้ชาย ในที่นี้ เพศ, เพศสรีระจึงมีความหมายเฉพาะเพศที่จำแนกตามสรีระหรือระบบชีววิทยา (biological sex) คือเพศหญิง-เพศชาย และรวมไปถึงเพศที่มีการเปลี่ยนแปลงระบบเพศตามชีววิทยาแต่กำเนิดด้วย เช่น พวกที่มีการแปลงเพศ (transgender)

SEX ตามที่ระบุคำแปลไว้ในพจนานุกรมอังกฤษ-ไทยฉบับใหม่ (เชียรชัย เอี่ยมวรเมธ 2530) จำแนกตามรูปศัพท์ที่เป็นคำนามออกได้เป็น 3 ความหมาย คือ

- 1) เพศ (ใช้เป็นคำรวมไม่แบ่งแยก)
- 2) กิจกรรมทางเพศ เนื้อหาเกี่ยวกับเพศ ปฏิบัติการทางเพศ ความใคร่ กามารมณ์ ความรู้สึกที่กระตุ้นทางเพศ
- 3) การร่วมเพศ การร่วมสังวาส

จากความหมายตามพจนานุกรม จะเห็นได้ว่า คำว่า SEX ได้ถูกตีความหมายและถูกใช้ในเชิงภาษาศาสตร์ในแง่ของความกำกวม และปราศจากเส้นแบ่งความหมายที่ชัดเจนมาโดยตลอด คำว่าเพศตามคำนิยามนี้ จึงสามารถให้ความหมายได้ตั้งแต่การระบุถึงคุณลักษณะทางประชากรหรือทางการแพทย์ว่าเป็นเพศหญิง-เพศชาย ตามความหมายที่หนึ่ง ไปจนถึงความหมายในเชิงของความสัมพันธ์และกิจกรรมทางเพศ มีปรากฏในความหมายที่สองและสามตามลำดับ อาจกล่าวได้ว่าความหมายของ SEX หรือคำว่าเพศเพียงคำเดียวนี้ ได้กินความครอบคลุมตั้งแต่การบ่งบอกนัยของความเป็นกลาง เป็นภาษาที่เป็นทางการหรือที่ปรากฏในพื้นที่สาธารณะ ไปจนถึงนัยของความเป็นเรื่องส่วนตัว ปรากฏในพื้นที่ส่วนตัว ซึ่งแน่นอนว่า เมื่อคำว่าเพศ บ่งบอกนัยที่กำกวมเช่นนี้ ย่อมเป็นผลให้คำคำนี้ มีสถานภาพที่ไม่ชัดเจน และอาจจะถึงสร้างความสะดวกหรือความเข้าใจให้แก่กลุ่มชนหนา เพราะในด้านหนึ่งนั้นคำว่าเพศถูกทำให้เป็นคำที่ไม่พึงปรารถนาจะถูกเอ่ยถึงบ่อยนักในที่สาธารณะ และบ่อยครั้งถูกทำให้เป็นเพียงคำที่ใช้ในกิจกรรมส่วนตัว แต่ในขณะเดียวกัน คำคำนี้ก็ถูกทำให้มีลักษณะของทางการและมีมิติของความหมายที่แบนราบอย่างมากในแง่ของประชากรศาสตร์ จนมีผลทำให้การนำไปใช้อ้างอิงมีขอบเขตจำกัด

นักวิชาการชาวต่างชาติที่ เป็นผู้เชี่ยวชาญไทยศึกษาจำนวนหนึ่ง ให้ความสนใจกับเรื่องของความกำกวมทางภาษาที่ว่าด้วยเพศนี้ นักวิชาการชาวต่างชาติเหล่านี้มักจะอ้างถึงความยากลำบากในการเขียนรายงานวิชาการเมื่อต้องระบุถึงคำนี้ เพราะสำหรับชาวต่างชาติ (ซึ่งส่วนมากเป็นชาวตะวันตก) นั้น คำว่าเพศไม่ได้มีนัย “ที่สร้างความรำคาญใจ (nuance)” และต้องปกปิดมากเท่านั้น (Jackson,

1999: 4) จากหนังสือเรื่อง *Genders & Sexualities in Modern Thailand* รวบรวมโดย ปีเตอร์ แจ็คสัน นักวิชาการไทยศึกษาจากออสเตรเลีย ได้อธิบายคำว่าเพศที่เป็นปรากฏการณ์ของไทยภายใต้มุมมองและความเข้าใจแบบตะวันตกไว้ว่า ประกอบด้วย 4 ความหมาย ดังนี้

- 1) เพศในเชิงชีววิทยา (biological sex)
- 2) เพศสภาพ หรือสถานภาพทางเพศ (gender)
- 3) รสนิยมทางเพศ ทศนคติและพฤติกรรมทางเพศ เช่น รักต่างเพศ รักร่วมเพศ (sexuality)
- 4) การมีเพศสัมพันธ์ หรือการร่วมเพศ (sexual intercourse)

ปีเตอร์ แจ็คสัน ได้หาทางหลีกเลี่ยงความกำกวมให้กับคำว่าเพศดังที่เขาได้แจกแจงไปแล้วข้างต้น ด้วยการเสนอให้เขียนเป็นภาษาอังกฤษเมื่อต้องการระบุคำว่าเพศในบริบทของสังคมไทย (ซึ่งงานเขียนด้านไทยศึกษาของนักวิชาการต่างชาติเหล่านี้ย่อมนำเสนอเป็นภาษาอังกฤษอยู่แล้ว) มากกว่าใช้ทับศัพท์ว่า ‘phet’ และเขายังแนะนำให้เขียนในรูปของคำสองคำควบคู่กัน คือ sex/gender เพราะเขาเห็นว่า ในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมไทยนั้น คำว่า SEX สามารถให้ความหมายครอบคลุมทั้งเพศเชิงชีววิทยา เพศเชิงวิถีปฏิบัติ และเพศที่เป็นสถานะทางสังคม

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาคำว่าเพศ ในแง่มุมของเพศศึกษา (sexology) จะพบการให้นิยามศัพท์ที่สอดคล้องกับเรื่องความรู้ในการมีเพศสัมพันธ์ ความรู้สึกทางเพศ สอรัโมนเพศ และความรู้ในเรื่องเพศสรีระ (เพศทางกายภาพ) ความหมายของเพศในเชิงเพศศึกษาได้มีส่วนกำหนดแนวทางการศึกษาวิจัยและนโยบายที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ ซึ่งเริ่มเป็นรูปธรรมขึ้นในช่วงทศวรรษปี พ.ศ. 2510 ในแง่ของการตอบสนองต่อการแก้ไข “ปัญหาทางเพศ” เช่น ความผิดปกติทางเพศ ความก้าวร้าวรุนแรงทางเพศ มากกว่าจะมุ่งไปที่การสร้างองค์ความรู้ในเรื่องนี้อย่างจริงจัง

เมื่อพิจารณานิยามศัพท์ของคำนี้จากงานวิชาการในระดับสากล (ซึ่งมักมีแนวโน้มว่าเป็นการให้นิยามจากแนวคิดแบบตะวันตกนั้น) คำว่า SEX ได้ถูกนิยามไว้ในแง่มุมของศาสตร์หลัก ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ได้เจาะจงเลือกนิยามศัพท์มาจากศาสตร์หลัก ๆ เพียง 3 กลุ่ม คือ สตรีนิยม (Feminism) จิตวิทยา (Psychology) และแพทยศาสตร์ (Medical science)

ทฤษฎีสตรีนิยมได้นิยาม คำว่า SEX ไว้ว่า หมายถึงเฉพาะเพศในเชิงชีววิทยาของบุคคลเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายที่มีสรีระบ่งบอกความเป็นหญิงและชาย การจำกัดความหมายของ SEX ให้เฉพาะเจาะจงเช่นนี้ เป็นความตั้งใจของนักสตรีนิยมที่ต้องการจำแนกคำว่า SEX ออก

จาก คำว่า GENDER ด้วยการลดรูปความหมายของคำว่า SEX ให้เหลือเพียงแค่เรื่องทางชีวภาพ และกายวิภาค ทั้งนี้เพื่อให้การวิเคราะห์เรื่องบทบาททางเพศ (sex role) นั้นถูกทำความเข้าใจเสียใหม่ว่าไม่ใช่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีววิทยา หรือเป็นเรื่องที่ถูกกำหนดมาตามธรรมชาติ (Humm, 1995: 256-7) อย่างไรก็ตาม แอน โอ๊คเลย์ นักทฤษฎีสตรีนิยมที่มีชื่อเสียงในการวิเคราะห์เรื่องการสร้างความ เป็นหญิงและชายเชิงสังคมนั้น ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ความแตกต่างทางเพศ (sex differences) อาจมองได้ว่าเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับสรีระและเป็นธรรมชาติ แต่เรื่องของความแตกต่างทางเพศสภาพ (gender differences) นั้น ต้องมองจากแง่มุมของวัฒนธรรมทางสังคมเท่านั้น (Oakley 1972) เรื่องของความแตกต่างทางเพศเป็นหนึ่งในประเด็นหลักที่ทฤษฎีสตรีนิยมให้ความสำคัญ ซึ่งแนวคิดนี้เริ่มต้นขึ้นในราวทศวรรษ 1960 พร้อม ๆ กับการก่อเกิดของทฤษฎีสตรีนิยมในเชิงวิชาการ งานวิจัยในด้านนี้มุ่งที่จะทำความเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ว่า ความแตกต่างในเชิงเพศสรีระของผู้หญิงกับผู้ชายนั้นสืบเนื่องมาจากปัจจัยใดบ้าง และมีวิธีแห่งความแตกต่างอย่างไร เช่น คาโรล กิลลิแกน ซึ่งเสนอแนวคิดเรื่องระบบทางจริยธรรมแบบหญิง-ชายนั้น ได้อธิบายว่าผู้หญิงมีปัจจัยทางเพศที่ส่งผลต่อจริยธรรมแตกต่างจากผู้ชายในลักษณะที่ผู้หญิงจะไม่มุ่งสู่ความเป็นปัจเจกนิยมเท่าผู้ชาย แต่จะมุ่งสู่ระดับของความสัมพันธ์ที่ได้แสดงออกซึ่งการดูแลเอาใจใส่และความรับผิดชอบ (Gilligan, 1982) เช่นเดียวกับจูเลีย คริสติว นักสตรีนิยมชาวฝรั่งเศสที่ให้ความสำคัญกับเรื่องความแตกต่างทางเพศในแง่มุมของจิตวิเคราะห์ โดยพิจารณาความแตกต่างทางเพศในฐานะที่สัมพันธ์กับระบบสัญลักษณ์ (เช่น ภาษา การให้ความหมาย การสร้างภาพลักษณ์ การผลิตสื่อ) สัมพันธ์กับอำนาจ และระบบสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว การศึกษา ศาสนา ฯลฯ (Kristeva, 1982)

นอกจากความหมายที่เกี่ยวกับเพศแล้ว ยังมีนิยามที่เกี่ยวข้องในเชิงการแพทย์อีกคำหนึ่ง คือ สุขภาพทางเพศ (sexual health) ซึ่งองค์การอนามัยโลก (1975) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่าเป็นองค์รวมของสภาวะทางเพศทั้งในมิติทางสังคม ปัญญา อารมณ์ และร่างกายในลักษณะที่เสริมสร้างบุคลิกภาพ การติดต่อสื่อสารและความรัก (อ้างใน สุกัญญา พรโสภาคกุล, 2544) คำนิยามขององค์การอนามัยโลกได้ขยายขอบเขตของเรื่องเพศในมิติทางการแพทย์ให้ครอบคลุมมิติของความสัมพันธ์เชิงสังคม ความรู้ความเข้าใจ การสื่อสาร และด้านจิตใจมากขึ้น อันมีบางแง่มุมที่สอดคล้องกับนิยามของเพศสภาพและเพศวิถีที่อ้างอิงในงานวิจัยนี้ นอกจากนี้ ดิกชัน-มิวเลอร์ (1995) (อ้างใน สุกัญญา พรโสภาคกุล, 2544) ได้เสนอความหมายของสุขภาพทางเพศที่เชื่อมโยงกับทฤษฎีของสตรีนิยมบางส่วนว่า เป็นการที่ประชาชนจะสามารถได้รับข้อมูลข่าวสารเรื่องเพศสัมพันธ์ และความพึงพอใจทางเพศ ซึ่งประกอบด้วย 1. คู่สัมพันธ์ทางเพศ (Sexual partnership) คือ ระยะเวลาและ

ความต่อเนื่องของกลุ่มสัมพันธ์ทางเพศ ลักษณะความสัมพันธ์ ทางเลือกในกลุ่มสัมพันธ์ซึ่งถูกกำหนดโดยมาตรฐานเชิงซ้อน (double standard) ของสังคม ซึ่งมีผลต่อระดับโครงสร้างเชิงอำนาจระหว่างหญิงชาย การจัดสรรทรัพยากรและทางเลือกของภาวะอนามัยเจริญพันธุ์สำหรับผู้หญิง 2. การกระทำทางเพศ (sexual acts) ประกอบด้วยธรรมชาติ ความถี่และสภาพทางเลือกในการมีเพศสัมพันธ์ ซึ่งบรรทัดฐานของสังคมยอมรับการมีเพศสัมพันธ์แบบรักต่างเพศที่ปลอดภัย อย่างไรก็ตาม ความไม่เท่าเทียมกันทางอำนาจระหว่างชายและหญิงและระหว่างชนชั้น มักทำให้ผู้หญิงที่ประกอบอาชีพบริการไม่มีโอกาสต่อรองเรื่องนี้ จึงมักถูกกระทำทางเพศด้วยความรุนแรง 3. การให้ความหมายทางเพศ (sexual meaning) คือ ความคิด พฤติกรรมที่เป็นความหมายเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการสั่งสมความคิด ความเชื่อของระดับปัจเจกและสังคมเกี่ยวกับธรรมชาติของร่างกาย การปฏิบัติในเรื่องเพศและความพึงพอใจทางเพศ และ 4. พลังขับเคลื่อนทางเพศและความพึงพอใจ (sexual drives and enjoyment) ได้แก่ ความรู้ในเรื่องร่างกายและอนามัยเจริญพันธุ์ ความสามารถได้รับความพึงพอใจจากจินตนาการด้านร่างกายและอารมณ์ ความเชื่อตามวัฒนธรรมจะมีอิทธิพลต่อการควบคุมและกำหนดระดับความพึงพอใจทางเพศของปัจเจก เช่น ในบางวัฒนธรรมมีความเชื่อว่าผู้หญิงมีความต้องการทางเพศสูงจึงต้องขลิบอวัยวะเพศของผู้หญิง (genital mutilation) เพื่อไม่ให้ผู้หญิงได้รับความเพลิดเพลินใจจากเพศสัมพันธ์ เป็นต้น

ในทางจิตวิทยา (Psychology) คำว่า SEX ถูกนำมาอธิบายประกอบแนวคิดเรื่องพัฒนาการของมนุษย์ ซึ่งหมายรวมถึงพัฒนาการของบทบาททางเพศของปัจเจกบุคคลด้วย คำอธิบายทางจิตวิทยามักได้รับการวิจารณ์จากนักทฤษฎีสตรีนิยมและสังคมวิทยาว่า มีความคับแคบ เพราะเน้นมองจากระดับภายใน (general level of insight) มากเกินไป จนทำให้อธิบายเรื่องของความแตกต่างระหว่างเพศในเชิงสังคมและวัฒนธรรมผิดพลาดไป นักจิตวิทยาจำนวนหนึ่งเชื่อว่าความแตกต่างของโครโมโซมและฮอร์โมนคือสาเหตุสำคัญของความแตกต่างทางพฤติกรรมระหว่างชายและหญิง ซึ่งมีผลกำหนดคุณลักษณะและบทบาทที่แสดงออกถึงความเป็นชาย (masculine) และที่แสดงออกถึงความเป็นหญิง (feminine) ด้วย นักจิตวิทยากลุ่มนี้จึงนิยามหาหลักฐานจากการวิจัยต่าง ๆ มาสนับสนุนความเชื่อด้วยการศึกษาดิตตามพัฒนาการของผู้หญิงและผู้ชาย และสำรวจการทำงานขององค์ประกอบหลักภายในจิตของมนุษย์ อันได้แก่ จิตสำนึก-จิตใต้สำนึก-จิตไร้สำนึก ซึ่งทำหน้าที่เป็นแรงขับเคลื่อนทั้งความเก็บกดทางเพศให้บุคคลแสดงออกหรือมีพฤติกรรมไปตามแรงขับเคลื่อนและแรงเก็บกดนั้น รวมทั้งการทำงานของปมออดิปุส/อิเล็กตรา (Oedipus/Electra) ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะทำให้เด็กเกิดพัฒนาการเกี่ยวกับเรื่องเพศ อย่างไรก็ตาม การมุ่งศึกษาพัฒนาการทางเพศ

ด้วยแนวคิดของสรีระและระบบภายในจิตนี้ ทำให้แนวคิดนี้ถูกวิจารณ์ว่าเป็นการมองเรื่องเพศจากองค์ประกอบทางธรรมชาติหรือชีววิทยา (biological factors) มากเกินไป

ในขณะเดียวกัน นักจิตวิทยาอีกจำนวนหนึ่งเชื่อว่า กระบวนการขัดเกลาทางสังคม (socialisation) มีเหตุผลสำคัญยิ่งกว่า โดยกลุ่มนี้เน้นศึกษาวิจัยเชิงทดลองเพื่อวัดกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล และการเลียนแบบตัวแบบ (modelling) ที่บุคคลชื่นชอบ กลุ่มนี้จึงอธิบายพัฒนาการทางเพศและบทบาททางเพศของมนุษย์ว่า มาจากการเลียนแบบ (imitation) และการเสริมแรง (reinforcement) ที่ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ว่าคุณลักษณะและพฤติกรรมทางเพศแบบไหนที่สังคมยอมรับ แนวคิดที่เชื่อเรื่องการเรียนรู้ (sex and sex roles as learned) ยังได้พัฒนามาสู่ทฤษฎี ‘cognitive-development theory’ ซึ่งให้ความสำคัญที่เด็กและการก่อเกิดของกระบวนการเรียนรู้ โดยเชื่อว่าเมื่อเด็กได้พัฒนามาถึงจุดที่เรียนรู้เกี่ยวกับเพศของตนเอง ก็จะเลือกที่จะพัฒนานุคลิกภาพภายใต้แม่แบบอันเหมาะสมของความเป็นชายและหญิงนั่นเอง แนวคิดนี้ยังสนใจไปถึงวิธีที่เด็ก ๆ ใช้ในการแสวงหาตัวแบบและความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศและความแตกต่างระหว่างเพศซึ่งเด็กเป็นฝ่ายเสาะแสวงหาข้อมูลอย่างกระตือรือร้น (actively seeking) ทั้งหมดนี้เป็นแนวคิดที่อยู่ในกลุ่มจิตวิทยาสังคม (Social Psychology) ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากในการอธิบายเรื่องความแตกต่างทางเพศแต่อย่างไรก็ตาม แนวคิดเหล่านี้ได้ถูกวิจารณ์ว่าไม่ต่างอะไรกับการอธิบายเรื่องเพศจากแนวชีววิทยา เพราะยังคงสนใจที่กระบวนการเรียนรู้ซึ่งเป็นพัฒนาการจากภายในของปัจเจกมากกว่ามิติอื่น ๆ ภายนอก และยังเป็นที่ยกย่องกันในหมู่นักทฤษฎีสายอื่น ๆ ว่า การอธิบายด้วยแนวคิดจิตวิทยา มากเกินไป จะเป็นผลให้เกิดการรักษามาตรฐานทางสังคม (status-quo) ที่ไปกำหนดและตัดสินความแตกต่างทางเพศของคนในสังคม

GENDER ในงานวิจัยนี้ ใช้คำแปลว่า เพศสภาพ เพศสถานะ เพศภาวะ ซึ่งมีความหมายครอบคลุมถึง เรื่องของความเป็นผู้หญิงและผู้ชายที่ไม่ได้ถูกกำหนดโดยระบบทางสรีระหรือชีววิทยา แต่ถูกกำหนดโดยปัจจัยทางวัฒนธรรม สังคม และอื่นๆ ทำให้สังคมเกิดความคาดหวังต่อความเป็นหญิงและชายในแง่มุมเฉพาะต่างๆ เช่น สถานภาพของผู้หญิงและผู้ชายเมื่ออยู่ในบริบทของครอบครัว ในฐานะของแม่ ภรรยา ลูกสาว หรือพ่อ สามีน ลูกชาย ฯลฯ หรือในบริบทของการทำงานในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งผู้หญิงมักมีสถานะที่เป็นรองกว่าผู้ชาย หรือถูกจำกัดบทบาทหน้าที่บางอย่าง เป็นต้น นอกจากสถานภาพแล้ว สังคมยังคาดหวังต่อบทบาทของหญิงและชายแตกต่างกัน เช่น บทบาทของผู้ชายในฐานะผู้นำครอบครัว บทบาทของผู้หญิงในฐานะผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูลูก รวมทั้งบทบาทที่ปรากฏในพื้นที่สาธารณะซึ่งมักมีเส้นแบ่งของบทบาททางแรงงานระหว่างหญิง

ชายอยู่เสมอ นอกจากนี้ ปัจจัยทางวัฒนธรรมและสังคมยังมีส่วนกำหนดความเชื่อ (belief) ทักษะคติ (attitude) มายาคติ (myth) รวมทั้งประเพณีปฏิบัติต่างๆ ที่ถูกทำให้กลายเป็นบรรทัดฐานของสังคม (social norms) ในเรื่องของความเป็นหญิงและชาย เช่น ค่านิยมเรื่องการรักนวลสงวนตัวของผู้หญิง ทักษะคติที่ยอมรับในความเหนือกว่าของผู้ชาย มายาคติที่เชื่อว่าสรีระของผู้หญิงเป็นตัวกำหนดความคดโกงของผู้หญิง หรือประเพณีในบางสังคมที่นิยมเฉลิมฉลองเด็กชายที่เกิดใหม่ เป็นต้น

ค่านิยมข้างต้นนี้ ได้กำหนดขอบเขตให้แก่งานวิจัยที่ว่า GENDER หรือเพศสภาพ คือ การพิจารณาเรื่องของความเป็นหญิงและชายที่ถูกกำหนดหรือประกอบสร้างขึ้นโดยวัฒนธรรมและสังคม ทั้งที่ปรากฏในวัฒนธรรมเฉพาะของไทย และวัฒนธรรมที่เป็นระดับสากล การจะทำความเข้าใจคำว่าเพศสภาพ จึงต้องพิจารณาควบคู่ไปกับปัจจัยและบริบทแวดล้อมที่สัมพันธ์กันด้วยเสมอ ด้วยเหตุนี้ เพศสภาพจึงไม่ใช่ความแตกต่างที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือโดยที่สรีระทางเพศเป็นตัวกำหนด

โดยรากศัพท์ของคำว่า GENDER มาจากคำ Indo-European มีความหมายว่า “การผลิต” “to produce” ซึ่งนำไปสู่ความหมายอื่น ๆ ที่ขยายออกไปในแง่ของ “ประเภท” หรือ “ระดับชั้น” อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาคำว่า GENDER จากพจนานุกรมฉบับอังกฤษเป็นไทย พบว่า คำนี้ถูกแทนที่ด้วยคำว่า เพศ โดยวงเล็บเพิ่มเติมว่าเป็นเพศชาย หญิง และเป็นกลาง (masculine, feminine, neutral) อันสะท้อนให้เห็นว่า การอธิบายและถ่ายทอดความเข้าใจในเรื่องของเพศสภาพอันเป็นมิติทางวัฒนธรรม-สังคมนั้น ยังเป็นที่เข้าใจกันในวงจำกัดมาก เพราะคำคำนี้ถูกใช้ด้วยคำศัพท์เดียวกับคำว่าเพศ และบ่งบอกถึงคุณลักษณะทางเพศที่ปรากฏ เช่น ความเป็นชาย เป็นหญิง หรือเป็นกลาง (ในที่นี้หมายถึงนักบวชที่สละเพศแล้ว-ผู้วิจัย) เท่านั้น

เมื่อพิจารณานิยามศัพท์ของคำว่า GENDER จากงานวิชาการของตะวันตกแล้ว พบว่าคำคำนี้มักถูกอ้างอิงถึงในศาสตร์ด้านสตรีนิยมเป็นหลัก จึงขอสรุปความหมายของ GENDER จากแง่มุมของทฤษฎีสตรีนิยม ดังนี้

นิยามศัพท์ที่ปรากฏในพจนานุกรมของทฤษฎีสตรีนิยม อธิบาย GENDER ไว้ว่า เป็นกลุ่มของคุณลักษณะและพฤติกรรมทางวัฒนธรรมที่กำหนดให้แก่ผู้หญิงและผู้ชาย นักทฤษฎีสตรีนิยมนิยามคำนี้ขึ้นมาเพื่อแยกออกจากคำว่า SEX โดยที่ SEX หรือเพศสรีระนั้นถูกกำหนดโดยชีววิทยา ในขณะที่ GENDER หรือเพศสภาพนั้นถูกประกอบสร้างทางสังคม (social construction) ในทุก ๆ ระบบความสัมพันธ์ของสังคมล้วนแต่มีเรื่องของเพศสภาพเข้าไปเกี่ยวข้องแทรกซึมอยู่ทั้งนั้น และการที่เพศสภาพเป็นเสมือนส่วนหนึ่งของโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมนี้เอง ที่ทำให้ความ

แตกต่างทางเพศสภาพของหญิงและชายได้ถูกทำให้มองไม่เห็นหรือกลายเป็นความเคยชิน กลายเป็นเรื่องธรรมชาติสำหรับความเข้าใจส่วนใหญ่ของสังคม การจัดวางให้ผู้หญิงมีเพศสภาพในลักษณะที่เป็นคู่ตรงข้ามกับผู้ชาย (binary opposition) นี้เองที่ทำให้ผู้หญิงมักถูกมองว่าเป็น “คนอื่น/ Other” ของผู้ชาย ซึ่งมีนัยของความด้อยกว่า

Simone de Beauvoir ผู้บุกเบิกทฤษฎีสตรีนิยมชาวฝรั่งเศสได้กล่าวข้อความที่อธิบายความหมายของเพศสภาพไว้อย่างชัดเจนว่า “One is not born, but rather becomes a woman” หรือ “ผู้หญิงไม่ได้เกิดมาเป็นผู้หญิง แต่ถูกทำให้กลายเป็นผู้หญิงในภายหลัง” (Beauvoir, 1953) Beauvoir ต้องการชี้ให้เห็นว่า การที่เด็กคนหนึ่งเกิดมามีเพศสรีระเป็นหญิงนั้น ไม่ได้มีอะไรบ่งบอกว่าเธอด้อยกว่า แต่ครั้นทารกน้อยลืมตาดูโลก การแสดงสีหน้าหรือความรู้สึกจากคนรอบข้างเธอในเชิงที่ผิดหวังนั้น ก็ได้บ่งบอกการเริ่มต้นของกระบวนการที่ทำให้เด็กผู้หญิงนั้นมีคุณค่าน้อยกว่าเด็กผู้ชายแล้ว การอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัว ความรู้และวิธีปฏิบัติต่าง ๆ ที่ได้รับการถ่ายทอดปลูกฝังจากโรงเรียน ตำรา และผ่านสื่อมวลชนทุกประเภท มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้เด็กผู้หญิงรับเอาค่านิยมความเชื่อ และทัศนคติเกี่ยวกับความแตกต่างทางเพศสภาพเหล่านั้นเข้ามาไว้ในตัวเอง และทำหน้าที่ถ่ายทอดปลูกฝังค่านิยมนี้ยังคนรุ่นอื่นต่อไป กระบวนการหรือกลไกที่ทำหน้าที่ต่อยอดค่านิยมทางเพศสภาพเหล่านี้เอง ที่เรียกกันว่า กระบวนการจัดเกลาทางสังคม (socialisation) ซึ่งสื่อก็คือหนึ่งในกลไกดังกล่าว และด้วยกระบวนการที่เกิดขึ้นจากปัจจัยแวดล้อมภายนอกดังกล่าวนี้เอง ที่ทำให้นักสตรีนิยมสรุปว่าเพศสภาพ (GENDER) เป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคม และการขุดค้นหารากเหง้าหรือที่มาของการประกอบสร้างเพศสภาพในแต่ละวัฒนธรรมก็คือเป้าหมายสำคัญของนักสตรีนิยมเพื่อจะนำไปสู่การหาทางยุติอคติทางเพศในทุกรูปแบบ รวมทั้งความรุนแรงทางเพศ การเอาเปรียบและการละเมิดทางเพศ อันเนื่องมาจากค่านิยมด้านเพศสภาพที่ฝังลึกอยู่ในโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ฝ่ายหนึ่งมักมีอำนาจเหนือฝ่ายหนึ่ง โดยอ้างอิงแนวทางเพศสรีระหรือทางธรรมชาติ การนิยามคำว่าเพศสภาพดังกล่าวนี้ ทำให้ทฤษฎีสตรีนิยมสร้างข้อโต้แย้งกับทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของซิกมันด์ ฟรอยด์ ได้อย่างน่าสนใจ และเป็นการปฏิเสธหลักการเรื่อง “การกลายมาเป็น” หรือ ‘becoming’ ที่ฟรอยด์ได้อธิบายไว้ว่าเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายจะเติบโตเป็นผู้หญิงและชาย (feminine and masculine) ตามระดับการเติบโตที่มีส่วนสัมพันธ์กับแรงขับเคลื่อนทางเพศและจิตสำนึก เช่น เด็กผู้หญิงจะเติบโตโดยพัฒนาคุณลักษณะของความเป็นหญิงมากขึ้นเนื่องจากต้องการใกล้ชิดพ่อที่มีอวัยวะเพศแตกต่างกับตัวเอง อันเป็นระยะของการพัฒนาที่เรียกว่า การอิจฉาอวัยวะเพศชาย ‘pennis envy’ ในขณะที่เด็กผู้ชายจะเติบโตโดยการพัฒนาความเป็นชายมากขึ้น เพราะกลัวว่าจะสูญเสีย

อวัยวะเพศชายของตัวเองไป เนื่องจากเห็นว่าผู้หญิงไม่มีอวัยวะเช่นตนเอง เรียกว่า เป็นระยะของการกลั่นกรองการถูกตอน (castration)

นักทฤษฎีสตรีนิยมและนักสังคมศาสตร์จำนวนหนึ่งได้พยายามชี้ให้เห็นว่า การปลุกฝังเรื่องความแตกต่างทางเพศสภาพในโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้ ไม่เพียงปรากฏในความสัมพันธ์แบบหญิงกับชายเท่านั้น แต่ยังปรากฏในความสัมพันธ์แบบรักเพศเดียวกันหรือรักร่วมเพศ (homosexual) รวมทั้งระหว่างคนที่เป็กรักต่างเพศ (heterosexual) ที่มักใช้อำนาจกดขี่คนที่เป็กรักรักร่วมเพศ ในลักษณะของการปฏิเสธ ไม่ยอมรับ หรือด้วยการลงโทษ (Walsh, 2001: 12)

การสร้างแตกต่างของเพศสภาพด้วยวิธีการจับคู่ตรงข้ามดังที่กล่าวแล้วนี้ มีส่วนทำให้อัตลักษณ์ (identity) ของผู้หญิง ผู้ชาย และเพศที่สาม มีลักษณะที่เน้นความแตกต่างระหว่างกันอย่างเด่นชัด จนกล่าวได้ว่า เพศสภาพมีส่วนกำหนดอัตลักษณ์ของบุคคลและกลุ่มบุคคล เช่น ผู้ที่มีเพศสภาพเป็นชาย มักมีอัตลักษณ์ที่บ่งบอกความเป็นชาย ความแข็งแรง ความเป็นผู้นำ ความอดทน ซึ่งทั้งหมดนี้ไม่ใช่อัตลักษณ์ที่บุคคลนั้นสร้างขึ้นเองเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลมาจากการปรับอัตลักษณ์ให้สอดคล้องกับความคาดหวังของสังคมที่มีต่ออัตลักษณ์ของแต่ละเพศสภาพ อย่างไรก็ตาม แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ตามทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) ได้โต้แย้งว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ไม่คงที่ เลื่อนไหล ปรับเปลี่ยนไปได้ตามบริบทของเวลาและสถานที่ (อาทิ Butler, 1990; Foucault, 1984) ดังนั้น เพศสภาพจึงน่าจะเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ และปรับเปลี่ยนได้เช่นกัน ข้อเสนอแนะดังกล่าวนี้มีผลต่อการปรับเปลี่ยนแนวทางการศึกษาเรื่องเพศสภาพอยู่ไม่น้อย โดยมีความพยายามที่จะศึกษาว่าภายใต้บริบทและปัจจัยแบบใดบ้าง ที่บุคคลจะแสดงออกซึ่งเพศสภาพนั้น ๆ หรือประกอบสร้างเพศสภาพที่เป็นอิสระไปจากเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น แสดงออกว่าเป็นเกย์ และเป็นผู้ชาย สลับกันไปในบางสถานการณ์ เป็นต้น ในที่นี้จึงอาจตีความได้ว่า เพศสรีระที่ถูกกำหนดโดยธรรมชาตินั้นไม่อาจเป็นสิ่งที่รับรองเพศสภาพของบุคคลนั้นได้ เช่น มีเพศสรีระเป็นผู้หญิง แต่มีการแสดงออกของเพศสภาพว่าเป็นผู้ชาย เป็นต้น

SEXUALITY ในงานวิจัยนี้ ใช้คำแปลว่า เพศวิถี หรือ เพศกรรม ซึ่งหมายถึง ระบบความคิดความเชื่อเรื่องเพศ เป็นกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมที่กำหนด จัดการ กำกับควบคุม รวมทั้งการแสดงออกเกี่ยวกับรสนิยมทางเพศ ความปรารถนา ความพึงพอใจในเรื่องเพศ การแสดงท่าทีที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ การแต่งกาย เป้าหมายในความสนใจทางเพศ และการสร้างจินตนาการที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ ไปจนถึงการออกกฏเกณฑ์ ระเบียบกฎหมายต่าง ๆ ที่มาควบคุม

หรือกำกับดูแลเรื่องเพศของคนในสังคม ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง เพศวิถี หรือ SEXUALITY ก็คือ วิถีทางเพศของคนทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและในระดับสังคม ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว สังคมจะมีการสร้างบรรทัดฐานชุดหนึ่งที่ยอมรับหรือให้ความชอบธรรมกับเพศวิถีที่กำหนดขึ้นเท่านั้น จนกลายเป็นมาตรฐานหลักเกี่ยวกับเรื่องเพศที่ปกติ (normal sex) หรือเพศที่ชอบธรรม (legitimated sex) อันเป็นผลให้คนในสังคมแยกแยะเรื่องเพศที่ถูกต้องเหมาะสมซึ่งเชื่อกันว่าเป็นวิถีปฏิบัติของคนส่วนใหญ่ในสังคมออกจากเรื่องเพศที่ไม่ถูกต้อง เพศวิถีที่แตกต่างออกไปจากนี้ เช่น พวกที่นิยมรักร่วมเพศ เพศสัมพันธ์นอกสมรส เพศสัมพันธ์ที่ผ่านการซื้อขาย เช่น การค้าประเวณี จึงกลายเป็นกลุ่มที่มีเพศวิถีผิดปกติหรือเบี่ยงเบนออกไปทันที และมักจะถูกมองว่าเป็น “ปัญหา” หรือเป็นต้นเหตุของการก่อปัญหาในสังคม จึงจำเป็นต้องได้รับการจับตามองและควบคุม เพศวิถีของคนเราจึงเกี่ยวข้องกับอำนาจและอยู่บนพื้นฐานของการถูกครอบงำทางความเชื่อ และถูกควบคุมด้วยหลักเกณฑ์มาตรฐานที่สำคัญก็คือ กระบวนการควบคุมตรวจสอบเรื่องเพศของสังคมได้ทำให้เรื่องเพศและเพศวิถีซึ่งเป็นกิจกรรมในพื้นที่ส่วนตัวสามารถถูกจับจ้องหรือตั้งคำถามจากสังคมได้ อันเป็นผลให้เรื่องเพศวิถีถูกพูดถึงในพื้นที่สาธารณะแต่ในลักษณะที่ลับ ๆ ล่อ ๆ อันแสดงออกถึงสถานภาพแบบกำกวมระหว่างส่วนตัวกับสาธารณะของเพศวิถี

สำหรับพจนานุกรมฉบับแปลอังกฤษ-ไทยนั้น ได้ให้ความหมายของ SEXUALITY ไว้ 2 ความหมายด้วยกัน คือ 1) ลักษณะจำเพาะพิเศษของเพศ และ 2) ความใคร่ กามารมณ์ พฤติกรรมทางเพศที่เกินขอบเขต จะเห็นได้ว่า SEXUALITY ในที่นี้ถูกนิยามทั้งในแง่ของชีววิทยาถือเป็นลักษณะทางเพศที่ปรากฏ กับในแง่ของอารมณ์และพฤติกรรมทางเพศ หากเปรียบเทียบกับนิยามที่งานวิจัยนี้กำหนด จะพบว่าความหมายประการที่สองมีส่วนใกล้เคียงมากกว่า แต่ไม่สมบูรณ์และค่อนข้างจะเน้นไปที่ความเป็นส่วนตัวของเรื่องเพศ ความเพลิดเพลิน และความผิดปกติ (เกินขอบเขต) ซึ่งเป็นเรื่องของอารมณ์เป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่มิติของอำนาจและการผลิตสร้างวาทกรรมหรือความรู้ความจริงเกี่ยวกับเพศวิชานั้น กลับไม่ได้ครอบคลุมถึง ทำให้เข้าใจได้ว่า SEXUALITY ในความหมายที่เป็นทางการตามพจนานุกรมนั้นมีนัยของเรื่องเพศสัมพันธ์ จึงทำให้คำคำนี้ไม่มีคำแปลที่เป็นศัพท์เฉพาะ มีแต่คำอธิบายความ และเป็นการยืนยันว่า สังคมไทยไม่คุ้นเคยกับการนิยามคำศัพท์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเพศในแง่มุมที่ละเอียดและหลากหลายขึ้น จึงนิยม (หรืออนุญาต) ให้ใช้แต่คำว่าเพศคำเดียวที่ครอบคลุมความหมายทั้งหมด ความขาดแคลนในเชิงภาษาหรือการเรียกชื่อมีส่วนทำให้การสื่อสารทำความเข้าใจเรื่องเพศมีข้อจำกัดไปด้วย

นักทฤษฎีสตรีนิยมให้ความสำคัญกับเรื่องของเพศวิถีในฐานะเป้าหมายของการศึกษาและการต่อสู้มาตั้งแต่เริ่มต้นขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มสตรีนิยมในทศวรรษ 1960 ทฤษฎีสตรีนิยม

อธิบายว่าเพศวิถีเป็นเสมือนกลไกที่กำหนดวิธีคิดที่เราควรวางตำแหน่งที่ทาง (position) ตัวเองอย่างไร ควรมีความต่างจากคนอื่นโดยเฉพาะเพศตรงข้ามอย่างไร เช่น ผู้หญิงควรแต่งกายที่แสดงออกถึงความเป็นผู้หญิง และควรมีรสนิยมในการพึงพอใจเพศตรงข้าม เป็นต้น

จูเลียต มิทเชล นักสตรีนิยมหัวก้าวหน้า (radical feminist) ได้นิยามเพศวิถีว่าเป็น 1 ใน 4 ของโครงสร้างทางสังคมที่กดขี่ผู้หญิง นอกเหนือจาก ความเชื่อเรื่องปิตาธิปไตยหรือชายเป็นใหญ่ (patriarchy) เรื่องของทุนนิยม (capitalism) และชนชั้น (class) ทฤษฎีสตรีนิยมได้ชี้ว่า การที่ผู้ชายมีอำนาจเหนือเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิง ในแง่ที่เป็นฝ่ายควบคุมระบบอนามัยเจริญพันธุ์ของผู้หญิง (มักเป็นฝ่ายกำหนดว่าอายุที่เหมาะสมต่อการมีเพศสัมพันธ์ของผู้หญิงอยู่ที่ไหน ผู้หญิงควรตั้งครรภ์หรือไม่ หรือเป็นต้นเหตุแห่งการตั้งครรภ์ รวมไปถึงการตั้งครรภ์ที่ไม่พร้อมของผู้หญิงด้วย) ทำให้ผู้ชายอยู่ในฐานะที่เหนือกว่าผู้หญิงเสมอ และมีผลทำให้ผู้หญิงรับเอาความคิดความเชื่อที่ว่า เรือนร่างของผู้หญิงนั้นมีไว้เพื่อตอบสนองความเพลิดเพลินทางเพศ (sexual pleasure) ของผู้ชาย และเพื่อการมีบุตรให้แก่ผู้ชาย (reproductive responsibility) ซึ่งทั้งสองบทบาทนี้ได้มีส่วนจำกัดผู้หญิงเอาไว้กับพื้นที่ในบ้านและกิจกรรมที่เป็นเรื่องในบ้าน (domestic) (Tannenbaum, 2001)

ประเด็นที่เป็นศูนย์กลางของการวิเคราะห์เรื่องเพศวิถีสำหรับนักสตรีนิยม ก็คือนักสตรีนิยมเชื่อว่ารูปแบบของเพศวิถีไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ แต่สะท้อนสภาพทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง ที่มีผลต่อชีวิตและจิตสำนึกในระดับปัจเจกบุคคล นักสตรีนิยมรุ่นหลัง ๆ ยังเสนอข้อโต้แย้งว่า เพศวิถีไม่ได้มีรูปแบบเดียวที่เป็นสากล (Kemp & Squires, 1997) นั่นคือ ผู้หญิงทุกคนไม่ได้ถูกกดขี่ทางเพศวิถีในรูปแบบเดียวกันหมด วัฒนธรรม ภูมิประเทศ และบริบททางชนชั้น เชื้อชาติที่ต่างกัน ก็ย่อมเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้หญิงถูกเอารัดเอาเปรียบ หรือแม้แต่มิทัศนคติในเรื่องเพศวิถีที่แตกต่างกัน เช่น นักสตรีนิยมตะวันตกมักมองว่าความเป็นแม่และพื้นที่ในบ้านคือรูปแบบของการกดขี่ผู้หญิง ในขณะที่นักสตรีนิยมตะวันออกจะให้ความสำคัญกับความเป็นแม่และบทบาทในบ้านและมุ่งสร้างคุณค่าของผู้หญิงจากส่วนนี้ หรือนักสตรีนิยมตะวันตกจะมองว่าการปลดปล่อยระบบเพศวิถีของผู้หญิงคือการก้าวพ้นจากความสัมพันธ์แบบรักต่างเพศ และสนับสนุนความสัมพันธ์แบบรักร่วมเพศ (ในลักษณะของการปฏิเสธผู้ชาย) จนกระทั่งกลายเป็นขบวนการต่อสู้รูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ในขณะที่นักสตรีนิยมตะวันออกไม่ได้เห็นว่ารูปแบบนี้จะเป็นทางออกที่เหมาะสม แต่พยายามเสนอให้มีการปรับเพศวิถีในลักษณะที่สมดุลและเติมเต็มให้แก่กันระหว่างชายและหญิง และเสนอให้ผู้หญิงสามารถควบคุมระบบเพศวิถีของตัวเองได้ เช่น สามารถวางแผนชีวิตการแต่งงาน การเลือกคู่ครอง การมีบุตร รวมไปถึงการ

ต่อต้านวิธีการที่ผู้ชาย (รวมทั้งสังคม) ทำให้เรือนร่างของผู้หญิงกลายเป็นสินค้า และความรุนแรงทางเพศต่าง ๆ ที่กระทำต่อผู้หญิง

นักสตรีนิยมแนวจิตวิเคราะห์ (psychoanalytic feminist) เชื่อว่าเพศจิตมี 2 มาตรฐาน (double standard) คือ ผู้ชายมีธรรมชาติของการมีคู่ได้มากกว่า 1 คน (polygamous) ในขณะที่ผู้หญิงนั้นถูกทำให้เชื่อว่ามีธรรมชาติของการมีคู่ได้ครั้งละคนเดียว (monogamous) เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้หญิงที่ประพฤติตัวนอกเหนือจากกรอบนี้ จึงมักถูกประณามว่าเป็นผู้หญิงไม่ดี เป็นผู้ที่ละเมิดระบบเพศจิต ซึ่งถูกนำไปอธิบายว่าเป็นการละเมิดต่อกฎของธรรมชาติที่ผูกติดตัวมากับสรีระของผู้หญิง ด้วยเหตุนี้ ผู้หญิงจึงมักถูกตีกรอบให้เก็บกดเรื่องของความต้องการทางเพศ อารมณ์และความปรารถนาทางเพศเอาไว้ ทำให้ผู้หญิงไม่สามารถเรียนรู้และสื่อสารเรื่องเพศได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

นักสตรีนิยมที่สนใจเรื่องการศึกษา เชื่อว่า การแบ่งแยกเพศจิต หรือการทำให้เพศจิตมีสองมาตรฐาน มีผลต่อการสร้างความสับสนทางอัตลักษณ์ของเด็กผู้หญิง จากการที่หลักสูตรในโรงเรียนพยายามที่จะทำให้เด็กผู้หญิงควบคุมเพศจิตของตัวเอง และเตรียมพร้อมที่จะเป็น “ผู้ผลิต” หรือเป็นแม่ ทำให้เพศจิตของเด็กผู้หญิงเติบโตในลักษณะของ “ความพร้อมที่จะเป็นแม่” ได้เร็ว

นักสตรีนิยมเห็นว่า เพศจิตทุกรูปแบบจำเป็นต้องได้รับการสำรวจและศึกษา เพื่อต่อสู้กับกระบวนการที่ทำให้เพศจิตกลายเป็นสินค้า เช่น การค้าประเวณี การเผยแพร่ภาพเปลือย เป็นต้น นักสตรีนิยมยังมุ่งที่จะตรวจสอบความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่อยู่ภายในโครงสร้างของเพศจิต เช่น เพศจิตกับทุนนิยม เพศจิตกับการบริโภคนิยม เป็นต้น ซึ่งนอกจากการศึกษาแล้ว สตรีนิยมยังมุ่งหาทางยุติการใช้ประโยชน์จากเพศจิตที่ก่อให้เกิดการกดขี่ทางเพศ ที่เรียกกันว่า การเมืองเรื่องเพศจิต หรือ sexual politics ประเด็นทางเพศจิตที่สะท้อนการกดขี่ผู้หญิง โดยเฉพาะในบริบทของสังคมไทย ได้แก่ การตัดสินใจในภาวะอนามัยเจริญพันธุ์ของผู้หญิง การยุติการตั้งครรภ์ที่ไม่พร้อม การค้าประเวณี ภาพเปลือย โรเคดส์ ความรุนแรงทางเพศ ข้อห้ามทางเพศที่เป็นความเชื่อต่าง ๆ รวมทั้งการเลือกปฏิบัติต่อเพศที่สาม

DISCOURSE ในงานวิจัยนี้กำหนดให้ใช้คำแปลว่า วาทกรรม หมายถึง ชุดของความหมายที่เป็นระบบ ซึ่งปรากฏทั้งในรูปของข้อความ ภาพ สัญลักษณ์ แบบแผนปฏิบัติ รวมไปถึงความเชื่อ ค่านิยม อัตลักษณ์ที่มีการสื่อสารเพื่อให้เกิดความหมาย คุณค่า กฎเกณฑ์ เงื่อนไข ซึ่งมีผลต่อการควบคุมสังคม สถาบัน และปัจเจกบุคคลว่า อะไรควรนำเสนอ/ สื่อความ อะไรควรเชื่อและปฏิบัติตาม รวมทั้ง ไปมีผลต่อการสร้างชุดของความจริงขึ้นในสังคมในช่วงเวลาเฉพาะด้วย เช่น

วาทกรรมเรื่องเพศ ที่ในยุคสมัยหนึ่งมีความหมายว่าเป็นเรื่องต้องปกปิด แต่พอมาในปัจจุบัน ความหมายและความจริงเช่นนี้ กำลังถูกท้าทายและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

ความหมายของ DISCOURSE ที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับแปลนั้น ก่อนข้างจำเพาะอยู่เพียงแค่ การพูด การกล่าวคำปราศรัย ปาฐกถา การสนทนา และการอนุมานเหตุผล ซึ่งเป็นความหมายที่แคบเกินไป และทำให้กระบวนการศึกษาวาทกรรมที่ผ่านมาของไทยมักจำกัดอยู่แค่การศึกษาวาทศิลป์ (คำพูด) โดยไม่ค่อยให้ความสนใจกับเนื้อหาหรือภาพของสื่อประเภทต่าง ๆ มากนัก รวมทั้งไม่ค่อยศึกษาแบบเจาะลึกเพื่อค้นหาอำนาจที่ครอบคลุมอยู่เหนือวาทกรรมนั้น ๆ

พจนานุกรมของสตรีนิยม ได้นิยามความหมายของวาทกรรม (DISCOURSE) ไว้ว่า เป็นความสัมพันธ์ของภาษา (รวมทั้งความหมาย) กับความจริงทางสังคม ชีลา โรโบแทม นักสตรีนิยมกลุ่มหัวก้าวหน้าได้กล่าวถึงวาทกรรมว่า เป็นเครื่องมือของการครอบงำแบบปิตาธิปไตยหรือชายเป็นใหญ่ (patriarchy) และการต่อสู้กับอำนาจภายใต้วาทกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ จึงเป็นเป้าหมายแห่งขบวนการเคลื่อนไหวของนักสตรีนิยม (Rowbotham, 1973) เช่นเดียวกับนักสตรีนิยมในกลุ่มเดียวกันคือ รอส โควาร์ด ได้เสนอว่าสิ่งที่เราจะเข้าใจเรื่องการประกอบสร้างความแตกต่างทางเพศสภาพได้นั้น เราต้องดูที่บริบท การเปลี่ยนแปลง และการให้คำจำกัดความของเพศวิถีในหลากหลายวาทกรรม รวมทั้งต้องทำความเข้าใจว่าวาทกรรมเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นอย่างไร (Coward, 1983) แนวคิดของนักสตรีนิยมเหล่านี้ บ่งบอกว่าวาทกรรมเกี่ยวกับเพศสภาพและเพศวิถีนั้น แท้จริงแล้วเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น โดยกลุ่มที่มีอำนาจเหนือกว่า (เช่น ผู้ชาย รัฐบาล กฎหมาย ฯลฯ) เพื่อใช้ควบคุมกลุ่มคนที่ด้อยกว่า ดังนั้น วาทกรรมจึงถูกกำกับอยู่ภายใต้อำนาจอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ เช่น วาทกรรมความงาม ที่ก่อให้เกิดการสร้างค่านิยม จนกลายเป็นความจริงในสังคมขึ้นมาว่า ความงามสำหรับผู้หญิงต้องหมายถึง อ่อนวัย รูปร่างเพรียว ผิวขาว และสวย (young, slim, white and beautiful) ทำให้ผู้หญิงจำนวนไม่น้อยสร้างเป้าหมายเรื่องความงามตามวาทกรรมนี้ และง่ายต่อการถูกเอาเปรียบจากระบบทุนนิยมและบริโภคนิยมที่นำเอาความงามมาเป็นสินค้า เป็นผลิตภัณฑ์ที่มุ่งขายกลุ่มลูกค้าผู้หญิง ซึ่งสตรีนิยมจะตั้งคำถามกับวาทกรรมความงามเช่นนี้ว่า ใครคือผู้มีอำนาจตัวจริง ที่อยู่เบื้องหลังการสร้างวาทกรรมนี้ ผู้หญิงต้องการรูปร่างที่งดงามไปเพื่อใคร และรูปร่างแบบไหนหรือแค่ไหนที่เรียกว่างดงาม และใครเป็นผู้กำหนดมาตรฐานเหล่านี้ เป็นต้น

การศึกษาวาทกรรมที่นักสตรีนิยมสนใจเป็นพิเศษ คือ วาทกรรมที่ถูกทำให้เป็นคนอื่น (discourse of otherness) หรืออาจเรียกได้ว่าวาทกรรมของคนชายขอบ คือบรรดากลุ่มคนที่ถูกกีดกันและไม่ค่อยได้มีเสียงในสังคม เช่น ผู้หญิง เด็ก พวกรักเพศเดียวกัน คนยากจน คนพิการ คนชรา คนต่างชาติพันธุ์ ผู้ติดเชื้อเอชไอวี ฯลฯ การศึกษาวาทกรรมของคนชายขอบนี้ นอกจากจะเป็นไป

เพื่อการสืบค้นที่มาแห่งการถูกกีดกัน กระบวนการใช้อำนาจและพลังไสของกลุ่มที่เหนือกว่าในลักษณะของการสร้างภาพเหมารวม (stereotype) เช่น ภาพของเกย์ในฐานะของพวกเบี่ยงเบนและก้าวร้าวทางเพศ ภาพของผู้ติดเชื้อเอดส์ในฐานะของผู้ที่มีพฤติกรรมไม่ดี เป็นต้น ภาพเหมารวมเหล่านี้เมื่อถูกผลิตซ้ำบ่อย ๆ โดยกระบวนการจัดเกลาทางสังคมต่าง ๆ เช่น ครอบครัว โรงเรียน สื่อมวลชน ก็จะเป็นผลให้คนกลุ่มนี้ถูกกีดกันออกจากสังคม และตกอยู่ในฐานะของ “ผู้ที่สังคมลงโทษ” อยู่เสมอ

มิเชล ฟูกู นักทฤษฎีที่มีชื่อเสียงในแนวคิดเรื่องวาทกรรม ได้กล่าวไว้ว่า รูปแบบการปรากฏตัวของความรู้ การรับรู้ ตลอดจนปฏิบัติการที่ควบคู่กันไปกับความรู้ทั้งหลาย ล้วนถูกกำหนดขึ้นด้วยระบบของวาทกรรม ซึ่งฟูกูเรียกว่ากรอบความรู้ ซึ่งเป็นโครงสร้างลึกที่มีบทบาทกำหนดและชี้นำจำกัดว่า แต่ละบุคคลจะสามารถผลิตหรือไม่สามารถผลิตอะไรออกมาเป็นความคิดทางวาทกรรมได้บ้าง (อ้างใน นพพร ประชากุล, 2002) ตัวอย่างเช่น วาทกรรมเรื่องความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งก่อนหน้านี้ เรื่องของความรุนแรง เช่น การทุบตีภรรยาถูกเข้าใจว่าเป็นเรื่องในบ้านและไม่ควรนำออกมาพูดภายนอกบ้าน แต่ในปัจจุบันนี้ ภายใต้กระแสการเคลื่อนไหวของนักสตรีนิยมและนักสิทธิมนุษยชน เรื่องของความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาสาธารณะที่ต้องสามารถพูดถึงได้ และเสียงของผู้หญิงที่ถูกทำร้ายต้องเป็นที่ได้ยิน เป็นต้น ฟูกูได้ชี้ให้เห็นว่า เนื่องจากชุดของความรู้ความเข้าใจในเรื่องเพศนี้ มีความลึกลับและหลากหลายมาก คนทุกคนในสังคมสามารถเป็นได้ทั้งผู้ควบคุมและถูกควบคุม เช่น คนที่มีความคิดความเชื่อในเรื่องเพศแตกต่างกันก็จะพยายามกำกับควบคุมเรื่องเพศของผู้อื่นที่ไม่สอดคล้องกับของตัวเอง โดยอ้างวาทกรรมเรื่อง การทำให้เพศเป็นเรื่องปกติหรือรักษาให้อยู่ในบรรทัดฐานเป็นหลักการ ในที่นี้ ฟูกูได้อธิบายว่ารัฐเป็นโครงสร้างหนึ่งที่ระบรวาทกรรมในเรื่องเพศของกลุ่มต่าง ๆ ได้พยายามเข้าไปมีอิทธิพลในทางนโยบายและการกำกับเพื่อให้เป็นไปตามแนวทางที่แต่ละฝ่ายเห็นว่าดีงามเหมาะสม เมื่อรัฐนำเอากลไกทางวาทกรรมของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งออกมาใช้เป็นหลัก จึงยอมทำให้ฝ่ายที่มีวิถีทางเพศแตกต่างออกไปกลายเป็น “คนส่วนน้อยในเรื่องเพศ” และหลุดออกจากกรอบของเพศที่ชอบธรรม อย่างไรก็ตาม เนื่องจากรัฐเป็นเสมือนเวทีของการทำทายเชิงอำนาจ จึงทำให้การครอบงำเรื่องเพศไม่ใช่อำนาจที่หยุดนิ่งหรือผูกขาด แต่มีโอกาที่จะถูกต่อรองและปรับเปลี่ยนโดยกลุ่มคนอื่น ๆ ที่หลากหลายในสังคมในสังคมได้ทุกเมื่อ ดังจะเห็นได้จากปรากฏการณ์ของเรื่องเพศในสังคมไทย ที่กลุ่มของคนรักเพศเดียวกัน (homosexual) ได้พยายามที่จะต่อรองแง่มุมของความหมายใหม่ ๆ เกี่ยวกับเรื่องเพศที่ชอบธรรมผ่านการรวมกลุ่มและสร้างพื้นที่ของตนเอง ทั้งในแง่ขององค์กรเคลื่อนไหวทางสังคม เช่น กลุ่มฟ้าสีรุ้งของพวกชายรักชาย และกลุ่มอัญจารีของพวกหญิงรักหญิง รวมทั้งการ

สร้างเว็บไซต์เพื่อการขายเครือข่ายและการเปิดเผยตัวตนหรืออัตลักษณ์ทางเพศในพื้นที่ที่เป็นของกลุ่มตนเอง เป็นต้น

การตั้งคำถามกับวาทกรรมและอำนาจ ทำให้ผู้ที่สนใจเรื่องนี้ มุ่งเน้นวิธีการวิเคราะห์วาทกรรมด้วยการขุดค้นรากเหง้าและโครงสร้างของวาทกรรมในฐานะของภาษา และการสื่อความหมายต่าง ๆ เช่น คำวาทและภาพ ภาพยนตร์ ละคร โฆษณา และเนื้อหาด้วยบทของสื่อทุกประเภท ทั้งสื่อสมัยใหม่เช่นอินเทอร์เน็ต ไปจนถึงสื่อพื้นบ้านและสื่อประเพณี

POWER ในงานวิจัยเรื่องนี้ กำหนดให้ใช้คำว่า อำนาจ ซึ่งเป็นความหมายเชิงนามธรรมที่หมายถึง ความสามารถหรือปฏิบัติการทางสังคมในการควบคุม หรืออยู่เหนือกว่าคนอื่นหรือสถาบันอื่นในสังคม ตามนัยนี้ อำนาจจึงเป็นเสมือนองค์ประกอบที่กำหนดสถานภาพให้แก่ปัจเจกบุคคล รวมทั้งสถาบันต่าง ๆ เช่น ประเทศชาติด้วย อำนาจจึงมิใช่สิ่งที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด แต่เป็นสิ่งที่ได้รับจากปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ที่สังคมประกอบสร้างขึ้น เช่น อำนาจของผู้ชายที่เหนือกว่าผู้หญิง เพราะมีเพศสภาพเป็นชายและสังคมยอมรับในบทบาทของการเป็นฝ่ายรุกในด้านเพศวิถีหรือค่านิยมและรสนิยมทางเพศ เป็นต้น

กลุ่มทฤษฎีสายวิพากษ์ (Critical theory) เป็นสำนักคิดที่มีจุดยืนในการวิพากษ์โครงสร้างของอำนาจที่ปรากฏอยู่ในทุก ๆ สถาบันของสังคม เช่น บ้าน วัด โรงเรียน และสื่อมวลชน นักทฤษฎีวิพากษ์มักตั้งคำถามในการวิเคราะห์ว่า อำนาจของผู้ผลิตความรู้ความจริง (วาทกรรม) ชุดนั้นอยู่ที่ใคร ใครเป็นเจ้าของสื่อ ผู้ผลิตสื่อเหล่านั้นสร้างสรรคงานอยู่ภายใต้ความเชื่อในอำนาจของกลุ่มใด เป็นต้น การกำหนดให้ “อำนาจ” เป็นเป้าหมายของการวิพากษ์ ทำให้สามารถอธิบายได้ว่า ไม่มีการสร้างความรู้ ความจริงชุดใดที่ปราศจากอำนาจ หรืออาจเรียกได้ว่าไม่มีความรู้ใดที่เป็นอิสระจากกระบวนการปลูกฝังอำนาจผ่านการขัดเกลาและสร้างความรู้ นั้น ฟูโก ได้นำเสนอแนวคิดหลักของเขาในประเด็นที่ว่า “ความรู้คืออำนาจ” (power/knowledge) ตามความคิดของฟูโกนั้น อำนาจไม่ได้เป็นพลังในทางลบ แต่มีลักษณะในเชิงบวกมากกว่า นั่นคือเป็นสิ่งที่ผลิตความรู้ สร้างความเป็นจริง (อ้างใน นพพร ประชากุล: 409-412) รวมไปถึงสร้างความชอบธรรมให้กับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในการควบคุมปัจเจกและสังคมให้อยู่ในระบบ เช่น นโยบายวางแผนครอบครัวที่ได้สร้างชุดของความจริงในเรื่องของปัญหาประชากรล้นโลก จนทำให้ปัจเจกบุคคลยินยอมให้รัฐเข้ามากำหนดการตัดสินใจ เรื่องการมีบุตร รวมทั้งระบบเพศวิถี (เช่น การทำหมัน การใช้ถุงยางอนามัย) ของตนเอง กรณีเดียวกันนี้เกิดขึ้นกับการสร้างความรู้ความจริงในเรื่องของเอดส์เช่นกัน หากพิจารณาจากตัวอย่างเหล่านี้

อำนาจในฐานะความรู้ไม่ใช่พลังเชิงลบ แต่สิ่งที่ฟูโกต้องการเปิดเผยให้เห็นก็คือ อำนาจที่แฝงมาในรูปของรู้นั้น มีความแนบเนียนเสียจนปัจเจกบุคคลไม่ตระหนักว่าได้ยินยอมพร้อมใจอยู่ใต้อำนาจนั้น ๆ เสียแล้ว ซึ่งในที่นี้จะเห็นได้ว่า ความยินยอมในเรื่องของการควบคุมเพศวิถีและชีวิตส่วนตัวเป็นช่องทางที่เด่นชัดที่สุดของการควบคุมเชิงอำนาจ

ทฤษฎีสตรีนิยมให้ความสนใจกับเรื่องธรรมชาติของอำนาจ ตำแหน่งแห่งที่ที่ธรรมชาติดำรงอยู่ และอำนาจแบบผู้หญิงหรือแบบสตรีนิยมว่ามีหรือไม่ นักสตรีนิยมคลื่นลูกที่สองซึ่งสนใจเรื่องของเพศวิถี เช่น เคท มิลเลท (Millet, 1970) ชี้ให้เห็นว่าอำนาจระหว่างหญิงชายนั้นถูกกำหนดเอาไว้ที่ความสามารถในการควบคุมเพศวิถี และพลังทางเพศ และในที่นี้ผู้ชายย่อมได้เปรียบและยังสามารถใช้อำนาจแห่งเพศวิถีละเมิดหรือลงโทษผู้หญิงได้เสมอ เช่น ใช้อำนาจทำร้ายทางเพศ การล่วงเกินและคุกคามทางเพศ การกระทำความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งการทำให้เรื่องของการใช้อำนาจทางเพศเป็นเรื่องที่ชอบธรรม เช่น ด้วยการผ่านรูปแบบของการสมรส การผลิตภาพเปลือย อย่างไรก็ตาม นักสตรีนิยมสายมานุษยวิทยาได้โต้แย้งว่า ความสมดุลทางอำนาจระหว่างหญิงชายนั้น มีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมของแต่ละแห่ง เช่น ในบางวัฒนธรรมผู้หญิงอาจมีอำนาจตัดสินใจและควบคุมระบบความสัมพันธ์ในครัวเรือนมากกว่าผู้ชาย แต่โดยส่วนมากแล้ว ผู้ชายมักได้รับความเชื่อถือว่ามีความค่ามากกว่าในระบบความสัมพันธ์ของวัฒนธรรม จึงได้รับอำนาจมากกว่า

นักสตรีนิยมอีกกลุ่มหนึ่งที่สนใจเรื่องของการสร้างความหมาย ได้เสนอแนวคิดว่า เนื่องจากผู้ชายได้รับอำนาจและความชอบธรรมในการเป็นผู้สร้างหรือผลิตความหมาย องค์ความรู้และประวัติศาสตร์ต่าง ๆ จึงมักได้รับการบันทึกหรือเขียนโดยผู้ชายทั้งสิ้น เป็นผลให้ความรู้ประวัติศาสตร์หรือภาษาที่เป็นแบบผู้หญิงสูญหายหรือถูกบิดเบือนไป นักสตรีนิยมกลุ่มนี้จึงเสนอให้มีการรื้อสร้างทฤษฎี องค์ความรู้ และเขียนประวัติศาสตร์เสียใหม่ โดยรวมแล้ว นักสตรีนิยมมีความเห็นว่า การต่อสู้เพื่อให้มีจำนวนผู้หญิงเพิ่มขึ้นในสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เช่น สถาบันการเมืองนั้น ไม่ใช่สิ่งที่เป็นหลักประกันว่าผู้หญิงจะได้รับอำนาจ ถ้าหากมายาคติ หรือความเชื่อ ค่านิยมแบบเดิม ๆ ที่ยอมรับในความเหนือกว่าของผู้ชายนั้นยังคงไม่เปลี่ยนแปลง นักสตรีนิยมยังพยายามต่อสู้ด้วยการนำเสนอปรัชญาเกี่ยวกับอำนาจเสียใหม่ว่า อำนาจไม่จำเป็นต้องหมายถึงการควบคุมหรือครอบงำแบบที่เหนือกว่า แต่อำนาจหมายถึงศักยภาพ ความสามารถที่จะเป็นผู้นำความเปลี่ยนแปลง (active agent) และอำนาจนั้นต้องมาจากภายใน มาจากการเสริมพลังของตัวเอง (empowerment) เช่น ความเชื่อมั่นในพลังและศักยภาพของผู้หญิงที่จะมีสิทธิเหนือเนื้อตัวร่างกายของตัวเอง เป็นผู้กำหนดเรื่องเพศวิถีของตัวเอง ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับความคิดตัดสินใจและความพึงพอใจของ

ผู้อื่น ศักยภาพและพลังของตัวเองที่จะผ่านพ้นวิกฤติจากการถูกทำร้ายและล่วงละเมิดทางเพศ เพื่อให้ก้าวพ้นจากการตกเป็น “เหยื่อ/ victim” มาสู่การเป็น “ผู้ผ่านพ้น/survival”

IDENTITY ในงานวิจัยชิ้นนี้นิยามว่า อัตลักษณ์ หมายถึงลักษณะเฉพาะชุดหนึ่งของบุคคลซึ่งแสดงออกต่อผู้อื่น เพื่อบ่งชี้ว่า “ฉันคือใคร” “ฉันแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร” และ “ฉันคือใครในสายตาคนอื่น” อัตลักษณ์จึงเป็นกลไกที่กำหนดความเป็น “เรา” และ “เขา” ซึ่งแบ่งแยกโดยอาศัยเรื่องของความแตกต่าง อัตลักษณ์และความแตกต่าง (sexual and difference) จึงเป็นเสมือนคู่สัมพันธ์ที่ทำงานร่วมกันเสมอ เช่น อัตลักษณ์ของผู้หญิง อัตลักษณ์ของผู้ชาย ซึ่งมีนัยของความแตกต่างทางเพศสรีระ ตลอดจนเพศสภาพ และเพศวิถี

ตามแนวคิดสตรีนิยม (feminism) และแนวคิดหลังสมัยใหม่ (postmodernism) อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด นั่นคือ ไม่ได้ผูกติดอยู่กับเพศสรีระและร่างกาย และในขณะเดียวกันอัตลักษณ์ก็ไม่ใช่สิ่งที่รับสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษได้ เช่น เมื่อเกิดมาในตระกูลใดก็ย่อมได้รับอัตลักษณ์ของตระกูลนั้น เป็นต้น ดังนั้น อัตลักษณ์คือสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น (construction) จากกลไกต่าง ๆ ล้อมรอบบุคคลนั้น ๆ เฉพาะอย่างยิ่งกลไกทางวัฒนธรรมและสังคม (Identity is a social and cultural construction) เมื่อเป็นเช่นนั้นอัตลักษณ์จึงไม่ใช่สิ่งที่มีลักษณะถาวร ปรับเปลี่ยนไม่ได้ (fixed) แต่ตรงกันข้าม อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่มีความลื่นไหล (fluidity) พร้อมจะปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม วัฒนธรรม และกาลเวลาเสมอ ข้อสรุปดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่า องค์ประกอบเชิงสังคมนั้นมีส่วนอย่างสำคัญในการกำหนดอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล เช่น อัตลักษณ์ของความเป็นหญิง ถูกกำหนดขึ้นจากค่านิยม ความเชื่อ กฎเกณฑ์ หรือที่รวมเรียกว่า วาทกรรมในสังคม เมื่อผู้หญิงรับรู้หรือถูกบ่มเพาะให้รับเอาอัตลักษณ์ดังกล่าวเข้ามาไว้เป็นของตน ก็จะทำให้อัตลักษณ์ซึ่งมีคุณลักษณะนามธรรม ได้ผ่านไปสู่ปฏิบัติการทางสังคมต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะที่เป็นรูปธรรมและมองเห็นได้ เช่น มารยาทและการวางตัวของผู้หญิงต่อเพศตรงข้าม เพื่อแสดงออกถึงอัตลักษณ์แบบผู้หญิง

เงื่อนไขหลัก ๆ ที่มีส่วนประกอบสร้างอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคลและทำให้บุคคลนั้นแตกต่างไปจากบุคคลอื่น คือ ชนชั้น เชื้อชาติ เพศสภาพ และเพศวิถี (class race gender and sexuality) ซึ่งทุกเงื่อนไขนี้ล้วนทำงานเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ทำให้อัตลักษณ์ของปัจเจกนั้นเป็นเรื่องซับซ้อนอย่างยิ่ง เช่น ผู้ที่มีอัตลักษณ์ของคนผิวขาว ชาวตะวันตก ชั้นกลาง เพศชาย และมีรสนิยมแบบรักต่างเพศ (White Western middle-class male and heterosexual) มักได้รับความชอบธรรม

หรือได้รับอำนาจจากสังคมว่ามีความเหนือกว่าผู้ที่มีอัตลักษณ์แตกต่างเบี่ยงเบนออกไปจากนี้ ซึ่งฝ่ายหลังมักถูกเรียกว่าเป็น “คนอื่น” หรือ “The Other” ของสังคม ในสังคมส่วนใหญ่นั้น ผู้ที่มีอัตลักษณ์ผิดแผกแตกต่างไปจากกลุ่มที่ถือว่าเป็นอัตลักษณ์หลัก (dominant identity) หรือเป็นแบบอย่างบรรทัดฐานของสังคมนั้น มักถูกตรวจสอบและจับตามองอย่างไม่ไว้วางใจ (surveillance) จากสังคมและสถาบันทางอำนาจของสังคม เช่น ครอบครัว โรงเรียน ศาสนา กฎหมาย และมักถูกเลือกปฏิบัติ (discrimination) จากสังคม

นอกจากอัตลักษณ์ระดับปัจเจกแล้ว ในระดับกลุ่มสังคมหนึ่ง ๆ จะมีอัตลักษณ์ร่วม (collective identity) ซึ่งหมายถึง กระบวนการสร้างสำนึกร่วมของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม อันจะทำให้สมาชิกได้ตระหนักถึงลักษณะร่วมของกลุ่ม และเข้าใจว่า “พวกเรา” มีลักษณะแตกต่างไปจาก “พวกเขา” อย่างไร สำนึกร่วมดังกล่าวสามารถสร้างและปรับเปลี่ยนได้ โดยอาศัยสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในกระบวนการของวัฒนธรรมของกลุ่ม เช่น ตำนาน เรื่องเล่า ประเพณี ศาสนา ไปจนถึงกฎระเบียบต่าง ๆ ในสังคม ดังนั้นสังคมและวัฒนธรรมจึงมีบทบาทในการรักษา ปรับเปลี่ยน หรือรื้อถอนอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม

นักวิชาการสำนักหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) เช่น ฟูโก และ บัทเลอร์ ได้เสนอแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ตามแนวคิดหลังสมัยใหม่ว่างานน่าสนใจ และมีอิทธิพลต่อการอธิบายเรื่องอัตลักษณ์ตามมุมมองแบบใหม่ว่า อัตลักษณ์เป็นเรื่องของการแสดงออก (Identity is a performance) ด้วยเหตุนี้ บุคคลแต่ละคนจึงย่อมมีอัตลักษณ์ที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับบริบทนั้น ๆ ว่าเขาจะแสดงอัตลักษณ์แบบใดให้ปรากฏ เช่น ผู้ที่มีรสนิยมทางเพศทั้งสองแบบในตัวเอง คือ ทั้งนิยมเพศตรงข้ามและนิยมเพศเดียวกัน ซึ่งอาจจะแสดงออกถึงอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันในเวลาและสถานที่ที่แตกต่างกันก็ได้

ความเข้าใจเรื่องอัตลักษณ์ในฐานะการแสดงออกนี้ มีความสอดคล้องอย่างยิ่งกับการศึกษาเรื่องเพศจากมิติของการสื่อสาร เพราะการแสดงออกหรือ performance ก็คือ ปฏิบัติการหนึ่งของการสื่อสาร ในลักษณะของการสื่อสารสัญลักษณ์และความหมายผ่านการบ่งบอกว่า “ฉันคือใคร” นั่นเอง ความเข้าใจในเรื่องนี้ ยังทำให้การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ หันมาให้ความสนใจกับกระบวนการของการสร้างและปรับอัตลักษณ์ เพื่อดูว่า กระบวนการเหล่านี้ทำงานอย่างไร ภายใต้สภาวะอย่างใด และภายใต้วาทกรรมที่ถูกกำหนดโดยความเชื่ออย่างไรหรือของใคร รวมทั้ง ในกระบวนการสร้างและปรับอัตลักษณ์นี้ ได้มีการปักป้าย (labelling) หรือการพยายามให้ภาพติดยึดแก่อัตลักษณ์ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเหล่านี้อย่างไรบ้าง และบุคคลเหล่านี้มีการต่อรองหรือพยายามรื้อถอนป้ายที่บ่งบอกความเป็นตัวตนของพวกเขาอย่างไร ตัวอย่างเช่น กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของเด็กวัยรุ่นตอน

ต้น (pre-teen) ซึ่งเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการพัฒนาจากเด็กไปเป็นผู้ใหญ่ เด็กในวัยนี้จะมีกระบวนการของการสร้างอัตลักษณ์ที่หลากหลายอย่างยิ่ง และเรื่องเพศมักจะเข้ามาเป็นเงื่อนไขหนึ่งของการแสดงออก เพื่อบอกให้รู้ถึงอัตลักษณ์ของตัวเองหรือของกลุ่ม ในขณะเดียวกัน สังคมของผู้ใหญ่มักจะเป็นฝ่าย “ปักป้าย” ให้กับเด็กวัยรุ่นตอนต้น ด้วยการสร้างอัตลักษณ์ที่พึงประสงค์ และอัตลักษณ์ที่ไม่พึงประสงค์ให้กับเด็กๆ เหล่านี้ เมื่อเด็กมีการสร้างอัตลักษณ์ที่เบี่ยงเบนออกไป จึงมักจะถูก “ปักป้าย” ในเชิงตำหนิว่าเป็นวัยรุ่นใจแตก เป็นต้น เรื่องของการประกอบสร้างและการปักป้ายของอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบทางเพศนี้ เป็นประเด็นสำคัญที่ชี้ให้เห็นถึงสาเหตุหลาย ๆ ประการของความขัดแย้งและความไม่เข้าใจเรื่องความแตกต่างทางเพศของกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการขาดกระบวนการสื่อสารที่มีมิติของสังคมและวัฒนธรรมในเรื่องเพศนั่นเอง

จากคำนิยามของคำศัพท์หลักทั้ง 6 คำนี้ หากพิจารณาแบบองค์รวมแล้วจะเข้าใจว่า ทั้ง 6 คำนี้ มีความเชื่อมโยงและซ้อนทับกันอยู่อย่างมากมาย จนทำให้เรื่องของเพศ เป็นเรื่องที่ไม่ได้มีมิติเดียว และไม่อาจทำการศึกษาค้นคว้าด้วยการมองจากมิติใดมิติหนึ่งได้ จากภาพจำลองสามเหลี่ยมข้างต้น จะเห็นได้ว่า หากเพศสรีระเป็นเรื่องของธรรมชาติและชีววิทยาเพียงอย่างเดียว ก็คงจะไม่ส่งผลให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบทางเพศ เพราะความแตกต่างทางเพศสรีระนั้น ย่อมไม่อาจบ่งบอกว่า เป็นความด้อยกว่าได้ แต่ความด้อยกว่าและเหนือกว่าที่เกิดจากการมีเพศสรีระที่แตกต่างกันนี้ เป็นผลมาจากการประกอบสร้างเพศสภาพทางสังคม-วัฒนธรรม ที่ได้ผ่านกลไกของการจัดกลาและผลิตซ้ำ เช่น จากครอบครัว จากสื่อมวลชน จนทำให้ความด้อยกว่าทางเพศสภาพไปมีส่วนกำหนดระบบเพศวิถีของแต่ละปัจเจกบุคคล เช่น กำหนดความเป็นผู้หญิงต้องมีความสงบเสงี่ยมและไม่ประสีประสาเรื่องเพศหรือไม่สมควรรู้เรื่องเพศ เป็นต้น การทำงานในลักษณะที่เป็นกระบวนการเชื่อมโยงถึงกันเช่นนี้ ทำให้เกิดการผลิดวาทกรรม หรือสร้างความรู้ความจริงที่ไปตอบสนอง หรือให้ความชอบธรรม ให้อำนาจแก่กลุ่มที่เป็นฝ่ายสร้างวาทกรรม และนำไปสู่การให้ความชอบธรรมแก่การกำหนดกฎระเบียบต่าง ๆ ในการจัดการสังคม และสร้างประวัติศาสตร์ความรู้ความเข้าใจของสังคมด้วย นอกจากนี้ ยังเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้บุคคลมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างไปจากคนอื่น อันมีผลต่อการจำแนกกลุ่ม และการให้ค่าแก่อัตลักษณ์ที่สังคมยอมรับว่าเป็นบรรทัดฐาน

การมองเรื่องเพศในมิติที่เชื่อมโยงกันเช่นนี้ ยังช่วยทำให้เกิดทางเลือกในการวิเคราะห์เรื่องเพศในบริบทของสังคมไทยมากขึ้น เพราะกรอบแนวคิดเช่นนี้ไม่ได้มองเพศ เพศสภาพ และเพศวิถีในโครงสร้างของความแตกต่าง (difference) หรือแบบจับคู่ตรงข้าม (binary opposition) เพียงอย่างเดียวเช่นที่สตรีนิยมตะวันตกบางกลุ่มปฏิบัติอยู่ และสื่อมวลชนได้นำมาขยายต่อเพื่อผลประโยชน์

ทางธุรกิจ ดังที่ปรากฏในแง่ของการเปรียบเทียบความแตกต่างของหญิงชายที่คู่ขนานกัน ในลักษณะที่ว่าผู้ชายมาจากดาวอังคาร ผู้หญิงมาจากดาวศุกร์ (Men are from Mars, women are from Venus) หรือการโฆษณาส่งเสริมผลิตภัณฑ์เพื่อการแสดงออกของอัตลักษณ์แห่งความเป็นเพศที่แตกต่างกัน เป็นต้น

กรอบแนวคิดที่นำเสนอในงานวิจัยนี้ มีหลักการว่า ชีวิตมนุษย์ไม่สามารถแบ่งแยกออกเป็นสองขั้วได้เสมอไป ถึงแม้ชายและหญิงจะมีลักษณะของความตรงข้ามกันอยู่ก็ตาม แต่ไม่ได้หมายความว่าเส้นแบ่งนี้จะข้ามเขตกันไม่ได้ ดังที่เราพบเห็นคนที่มีลักษณะของเพศตรงข้าม เป็นต้น นอกจากนี้การมองแบบแบ่งขั้วระหว่างหญิงชาย ยังอาจทำให้มองข้ามความแตกต่างที่มีอยู่ระหว่างหญิงกับหญิง หรือชายกับชายด้วยกัน และเป็นการละเลยมิติของปัจเจกบุคคล เนื่องจากมองอย่างเหมารวมเกินไป ดังนั้น แนวทางหลักในการมองเรื่องเพศ เพศสภาพ และเพศวิถีในงานวิจัยนี้ จะไม่เน้นที่เรื่องของความแตกต่างระหว่างเพศ แต่จะมองผ่านจุดเน้นเรื่องความสัมพันธ์ที่เรื่องเพศ เพศสภาพ และเพศวิถีมีความสัมพันธ์ในระดับปัจเจกบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับสังคม ดังนั้น เรื่องของเพศ เพศสภาพ และเพศวิถีจึงต้องพิจารณาในแง่ของโครงสร้างเชิงสังคมเป็นหลัก ไม่ใช่ในแง่มุมของชีววิทยาหรือการแบ่งขั้วตรงข้าม กล่าวโดยสรุปก็คือ การพิจารณาเรื่องของเพศ เพศสภาพ และเพศวิถี สนใจเรื่องของความคิดและการปฏิบัติของสังคมที่มีต่อสรีระ (โดยเฉพาะเพศสรีระ) ของมนุษย์ และผลที่ตามมาในระดับปัจเจกและสังคม การกำหนดกฎเกณฑ์ ค่านิยม และกลไกของการผลิตความหมายต่าง ๆ ที่เป็นผลมาจากความสัมพันธ์เหล่านี้

งานวิจัยชิ้นนี้ จะอาศัยกรอบแนวคิดที่สะท้อนมิติแห่งความโยงโยยของคำหลักทั้ง 6 คำนี้ ในการสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่องเพศกับการสื่อสาร และในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ของเพศกับการสื่อสารในสังคมไทย เพื่อประเมินสถานะของความรู้ความเข้าใจเรื่องเพศที่ถูกถ่ายทอดและผลิตซ้ำผ่านกลไกการสื่อสารในสังคม

2.2 กระบวนทัศน์และวิธีค้นหาความเป็นจริงเรื่องเพศ

การศึกษาเรื่อง “เพศวิถี” (sexuality) จัดว่า “อะอะอิงคะนิง” ที่สุดสาขาหนึ่งในบรรดา แวดวงวิชาการ การแสดงความเห็นและการเสนอแนวคิดที่หลากหลายในช่วงระยะเวลาหนึ่งทำให้เกิดการนิยาม คำอธิบาย และการจัดการกับคำว่า “เพศ” ไปได้มากมาย แต่สำหรับนักวิจัยเรื่อง “เพศ” แล้ว กระบวนทัศน์หลัก ๆ ที่ใช้เป็นแนวทางในการกำหนดวิธีวิจัยที่สำรวจพบมีเพียง 2 กระบวนทัศน์เท่านั้น ได้แก่ ‘สาระนิยม’ (Essentialism) และ ‘ประกอบสร้างนิยม’ (Constructionism) ความแตกต่างของกระบวนทัศน์ทั้งสองนี้อยู่ที่การรับรู้เรื่อง “เพศ” ว่าเป็นปรากฏการณ์ทางชีววิทยา (biological phenomenon) หรือ เป็นปรากฏการณ์ทางสังคม (social phenomenon)

ก่อนที่กระบวนทัศน์ดังกล่าวจะก้าวขึ้นมามีบทบาทโดดเด่นนั้น ได้เกิดกระบวนทัศน์ ‘Spiritual’ ขึ้นมาก่อนหน้า ในสังคมยุคก่อนอุตสาหกรรมของยุโรปนั้น พฤติกรรมทางเพศ (sexual behavior) สัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับเรื่องจิตวิญญาณและศาสนา ภายหลังจากมีการศึกษาเรื่อง “เพศ” อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ และการที่วงการแพทย์แผนใหม่เริ่มใช้คำว่า “ความปกติทางเพศ” (sexual normality) และ “การเบี่ยงเบนทางเพศ” (sexual deviance) แล้ว “เพศ” จึงได้ค่อย ๆ กลายเป็นประเด็นทางชีววิทยา การอธิบายเพศในแนววิทยาศาสตร์ธรรมชาตินี้ดำรงอยู่มาได้นับแต่บัดนั้น แต่ก็ถูกท้าทายและโจมตีอย่างหนักจากแนวคิดที่ว่า การรับรู้ของเราที่มีต่อสภาพร่างกาย (body) และความต้องการจำเป็น (desires) ของร่างกายนั้น ถูกประกอบสร้าง/ผลิตจากภายนอก ผ่านวาทกรรมและสถาบันต่าง ๆ ทางสังคมที่หลากหลายและซับซ้อน วาทกรรมและสถาบันเหล่านี้เป็นตัวกำหนดและจัดการกับการรับรู้/เข้าใจเกี่ยวกับ “เพศ” (Segal, 1994: 73)

สำนัก ‘Essentialism’ ยึดความเชื่อที่ว่า “เพศ” เป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติร้อยเปอร์เซ็นต์ ไม่เกี่ยวอะไรด้วยกับปัจจัยภายนอกอย่างวัฒนธรรมและสังคม “เพศ” เป็นผลพวงจากแรงขับ (drives) ที่ตายตัวและติดตัวมาแต่กำเนิด ลักษณะตามธรรมชาตินี้เป็นตัวกำหนดอัตลักษณ์ทางเพศของคน “เพศ” จึงถูกมองเป็นเรื่องของสัญชาตญาณ แรงขับ และพลังที่มีศักยภาพท่วมท้นภายใน ซึ่งส่งผลทั้งต่อปัจเจกบุคคลและวัฒนธรรม สาณศิษย์สำนัก ‘Essentialism’ ต่างเชื่อว่า สัญชาตญาณทางเพศ (sexual instinct) ไม่ว่าจะมียูจริงหรือไม่ก็ตาม จะถูกตรวจสอบและวัดได้ผ่านสังคม ระบบศีลธรรม และวิธีทางการแพทย์ ปัจเจกบุคคลคือสิ่งที่จะถูกจับตาและถูกกดบังคับ (subject of investigation and of necessary repressions) โดยสังคม ทั้งนี้เพื่อให้สังคมเองดำรงอยู่ได้ สำนักนี้ศึกษาทั้งแนวทางทางการแพทย์เรื่องเพศที่เน้นการควบคุม (บนพื้นฐานความถูกต้องทางศีลธรรม) ขั้วหนึ่ง และการปลดปล่อยเสรีภาพทางเพศอีกขั้วหนึ่ง

สำนัก ‘Constructionism’ มีฐานความเชื่อที่ว่า “เพศวิถี” (sexuality) นั้น ไม่ได้เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด แต่เป็นเรื่องของการประกอบสร้างความหมายทางวัฒนธรรม ภายใต้โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจของสังคม เป้าหมายหลักของการศึกษาคือ สถาบันทางวัฒนธรรม (เช่น การแต่งงาน การปกครอง การมีพ่อที่มีอำนาจสูงสุดในครอบครัวหรือวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่) บรรทัดฐานทางสังคม (norms) การกระทำทางสังคม และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ กระบวนทัศน์นี้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับประเด็นอำนาจและการเมือง กล่าวคือ วิธีการในการสร้าง “เพศ” นั้น เป็นผลมาจากการให้สิทธิพิเศษกับรูปแบบทางเพศเพียงบางรูปแบบ แต่กีดกันรูปแบบทางเพศอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม แนวคิดเกี่ยวกับวิถีแห่งอำนาจนั้น ได้ “ทำงาน” ผ่านเพศกรรม (sexuality) และการประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางเพศ (sexual identities) ตลอดจนวิธีการปฏิบัติการณ์ดังกล่าวนี้ก็มี ความหลากหลายซับซ้อนด้วย

สำนัก ‘Essentialism’ และสำนัก ‘Constructionism’ นั้นไม่ได้มีจุดยืนทางทฤษฎีแบบเป็นหนึ่งเดียว แต่ละสำนักนั้นเกิดจากการผสมผสานประเด็นวิจัย มุมมองต่อปัญหา และระเบียบวิธีศึกษาที่หลากหลาย แต่ละสำนักล้วนแต่เป็นผลิตผลของบริบททางวัฒนธรรม การเมือง และประวัติศาสตร์เฉพาะตัว อย่างไรก็ตามเราสามารถเปรียบเทียบข้อสันนิษฐานเบื้องต้นของทั้งสองสำนักอย่างกว้าง ๆ ได้ในประเด็นที่ว่า เพศประกอบด้วยอะไร และเพศนั้นถูกสถาปนาขึ้นมาได้อย่างไร

ความเป็นมาของ Sexology และ Essentialism

‘Sexology’ นั้นเป็นคำที่ใช้อธิบายถึงความพยายามใด ๆ ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ซึ่งมีเป้าหมายเดียวกันอยู่ที่การศึกษาเรื่องเพศแบบเป็นวิทยาศาสตร์ Gagnon และ Parker (1995) ได้อธิบายช่วงยุคของการศึกษาเรื่องเพศระหว่างปี ค.ศ. 1890-1980 ว่าเป็นช่วงที่ผู้ศึกษาและนักเคลื่อนไหวได้พยายามที่จะนำเอาเรื่องเพศมาอยู่ภายใต้การควบคุมของแนวทางศึกษาแบบเป็นวิทยาศาสตร์

ผู้ศึกษาเรื่องเพศ ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 และช่วงต้นศตวรรษที่ 20 กระหายที่จะปฏิรูปเรื่องเพศและคัดค้านแนวทางปฏิบัติและการมองเรื่องเพศว่าเป็นเรื่องที่ต้องเก็บกดแบบยุควิกตอเรีย มุมมองเรื่องเพศของพวกเขาสุดโต่งและนักปฏิรูปในขณะนั้นมองว่าเป็นการปลดปล่อยจากการกดเก็บไปสู่การแสดงออกที่มีเสรีภาพ

‘sexology’ ไม่ใช่ศาสตร์ที่มีความเป็นเอกเทศ แต่เกิดจากการใช้วิธีการศึกษาที่หลากหลาย ตั้งแต่การสัมภาษณ์ในคลินิกและการศึกษาประวัติชีวิตจนถึงช่วงทศวรรษ 1930 การสำรวจด้วยแบบสอบถามและการศึกษาภาคสนามในช่วงทศวรรษ 1940-1960 การสังเกตการณ์ในห้องทดลองตลอด

จนการทดลองในช่วงทศวรรษ 1960-1970 ไปจนถึงการใช้วิธีวิจัยชาติพันธุ์วรรณา (ethnographic approaches) ในช่วงทศวรรษ 1970

แนวทางการศึกษาแนวทางหนึ่งตั้งเป้าไว้ที่การอธิบายความหลากหลายของพฤติกรรมและรสนิยม (preferences) ทางเพศ รวมทั้งให้ความสนใจกับการเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ Weeks (1989: 2) เรียกแนวทางการศึกษาแนวนี้ว่า ‘naturalist’ ด้วยเหตุผลเรื่องการมีจุดเน้นอยู่ที่การอธิบาย แยกแยะ และจัดหมวดหมู่ รูปแบบทางเพศลักษณะต่าง ๆ ที่ปรากฏ “ในธรรมชาติ” การศึกษาแนวนี้เริ่มก่อตัวเป็นรูปเป็นร่างจากงานของ Havelock Ellis ช่วงปลายศตวรรษที่ 19 รวมทั้งปรากฏหลักฐานการวิจัยในประเด็นทัศนคติและพฤติกรรมทางเพศมากมายนับแต่นั้นมา

ถึงแม้ว่าผู้ศึกษาเรื่องเพศจะมีความแตกต่างกันในแนวทางที่ศึกษาแต่ก็มีจุดร่วมกันหลายประการ เช่น พันธะสัญญาที่จะสร้างศาสตร์เรื่องเพศ ‘science of sex’ ความเชื่อ และประเด็นที่ศึกษาบางประเด็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเห็นพ้องกันในเรื่องที่ว่า เพศมีแก่นสาร (essence) ที่สามารถจะค้นหาและนำมาตีแผ่ได้ในที่สุด โดยแก่นสารนี้ยึดโยงอยู่กับบทบาททางเพศที่ไม่เท่าเทียม (privileged role of sex) ในการแสดงออก ‘ตามธรรมชาติ’ รวมทั้งแก่นสารนี้มีองค์ประกอบหลักคือ เพศวิถี (sexuality) ในฐานะที่เป็น “eternal duel” ของ “unruly energy” และข้อจำกัดของ “สังคม”

ผู้ศึกษาเรื่องเพศ (sexologists) เห็นพ้องกันว่า เพศเป็นแรงขับเคลื่อนตามธรรมชาติ (natural force) ซึ่งดำรงอยู่ในลักษณะที่เป็นปฏิปักษ์ต่ออารยธรรม (civilization) วัฒนธรรม และสังคม ท่าทีของวัฒนธรรมและสังคมมีลักษณะตอบสนอง (respond) มากกว่าจะก่อร่าง (shape) แรงกระตุ้นทางเพศ ดังนั้นปัจเจกบุคคลและแรงขับเคลื่อนจึงมาก่อนกฎระเบียบทางสังคมหรือวัฒนธรรม และเพศวิถี (sexuality) เป็นแรงที่มีพลังและลึกซึ้งมาก อย่างไรก็ตามยังมีข้อที่ต้องอภิปรายกันต่อไปด้วยว่าแรงขับเคลื่อนทางเพศนั้นเป็นพลังที่มีอยู่จริงและถูกขับเคลื่อนโดยอารยธรรมเชิงลบ (negative civilization) หรือแท้จริงแล้วแรงขับเคลื่อนทางเพศนั้นเป็นพลังเชิงลบ (negative force) ที่ต้องการการควบคุมทางสังคมต่างหาก

แม้ว่าผู้ศึกษาเรื่องเพศจะพยายามอธิบายเรื่องเพศในเชิงชีวะ แต่ในขณะเดียวกันก็ยอมรับด้วยว่าการควบคุมทางสังคมและกฎเกณฑ์กติกาต่าง ๆ ล้วนมีความหลากหลายทั้งภายในวัฒนธรรมเดียวกันและต่างวัฒนธรรม ผู้ศึกษาฯ ตระหนักและให้ความสำคัญกับกฎเกณฑ์การสมรส ค่านิยมผัวเดียวเมียเดียว (monogamy) เรื่องต้องห้าม (taboo) เกี่ยวกับการมีเพศสัมพันธ์ในครอบครัวเดียวกัน รวมถึงการไม่ควรมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร (non-procreative sex) ทั้ง ๆ ที่กำลังพูดว่าเพศเป็นเรื่องธรรมชาติและควรจะทำไปตามธรรมชาติ ผู้ศึกษายังมีความเห็นต่างกันในเรื่องที่ว่า แคไหนดและอย่างไรที่กลไกทางสังคมและวัฒนธรรมจะเข้ามากำกับดูแลสัญชาตญาณทางเพศ และผลลัพธ์

จากการกำกับด้วยมาตรการสังคมดังกล่าวจะเป็นอย่างไร การวิจัยจึงเน้นที่ตัวปัจเจกบุคคลเป็นหน่วยของการวิเคราะห์ที่สำคัญเพราะแรงขับฝังรากอยู่ในตัวปัจเจกบุคคลนั่นเอง

โดยเหตุที่ว่าการศึกษาแบบเป็นวิทยาศาสตร์นั้นมีลักษณะเป็นวัตถุวิสัย ตรวจสอบได้ และเป็นเหตุเป็นผล การศึกษาเรื่องเพศจึงดูประหนึ่งน่าเชื่อถือ (ถ้ามีฉะนั้นแล้วอาจจะดูน่าเกลียดไปเสียก็ได้) การศึกษาเพศแบบเป็นวิทยาศาสตร์นั้นสามารถสร้างความชอบธรรมขึ้นมาได้เพราะความเชื่อที่ว่าวิทยาศาสตร์สามารถที่จะสร้างความเข้าใจเรื่องเพศที่ปราศจากอคติขึ้นมาได้ (unbiased version of sexuality) ซึ่งหากสามารถทำได้จริงแล้ว จะนำไปสู่การจัดอวิชาคือความไม่รู้ความเป็นจริงแท้เกี่ยวกับเพศ ซึ่งจะก่อให้เกิดการยกระดับทางปัญญาและคุณธรรมให้กับมวลมนุษย์ (human betterment) ได้ในที่สุด ผู้ศึกษา ยืนอยู่บนฐานความเชื่อเดียวกันว่า ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ (positive scientific knowledge) นั้นไม่มีพรมแดน สามารถเข้าใจได้ข้ามกาลเวลาและวัฒนธรรม ผู้ศึกษา เหล่านี้อาจมีความแตกต่างในการอธิบายปฏิบัติการทางเพศในแต่ละวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย แต่เห็นสอดคล้องกันว่าธรรมชาติของเพศวิธินั้นมีอยู่เหมือน ๆ กัน ในทุก ๆ ที่และทุกเวลา

นักทฤษฎีในยุคปลดปล่อย ‘sexological period’ เกือบจะทุกคนเชื่อว่า เพศธรรมของชายและหญิงมีความแตกต่างกันโดยพื้นฐาน และความแตกต่างนี้ก็เป็นผลมาจากความเป็นหญิง (feminine) และความเป็นชาย (masculine) ที่แตกต่างกันโดยธรรมชาติ ความเชื่อเช่นนี้เองที่ทำให้ทฤษฎีและการศึกษาเรื่องเพศธรรมถูกรอบงำด้วยแนวคิดเพศธรรมของผู้ชาย (men’s sexuality) และติดภาพรวมทั้งแนวทางปฏิบัติที่ผูกโยงอยู่กับเพศที่เป็นรักต่างเพศ (heterosexual)

สัญชาตญาณทางเพศนั้นมีเป้าหมายทางชีวะ (การมีเพศสัมพันธ์) และเป้าหมายที่เป็นวัตถุวิสัย (ปกติมักจะเป็นบุคคลที่มีเพศตรงข้าม) ผู้ศึกษา ในยุคแรก ๆ มองเพศธรรมของชายและหญิงว่ามีลักษณะตรงข้ามโดยพื้นฐาน กล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งรุก/ก้าวร้าวและใช้พลัง (aggressive and forceful) ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งรับ/ตอบสนองและดูแล (responsive and maternal) นักวิจัยเรื่องเพศในช่วงแรก ๆ ยืนยันหนักแน่นว่าลักษณะครอบงำของเพศชายเป็นความจำเป็นทางชีวะ จัดเป็น “ปฏิบัติการทางเพศ” (sex act) ช่วงเวลาหนึ่ง ที่ผูกติดอยู่กับเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ของรักต่างเพศ (heterosexual genital engagement)

แนวคิดลักษณะดังกล่าวได้รับการยอมรับมาช่วงหนึ่ง จนกระทั่งถึงศตวรรษที่ 19 จึงเกิดนักสตรีนิยมกลุ่มหนึ่งที่เรียกร้องให้ปกป้องสตรีให้รอดพ้นจากอันตรายคุกคามโดยเพศวิถีของผู้ชาย อาทิ การดูหมิ่นศักดิ์ศรี (disgrace) การใช้กำลังทางเพศ (forced sex) และการตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ (unwanted pregnancy) นักสตรีนิยมจำนวนมากต่อต้านวัฒนธรรมแบบกดขี่ในช่วงเวลานั้น ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 นักสตรีนิยมอย่าง Stella Browne และ Olive Schreiner ได้เรียกร้องสิทธิสตรีใน

การกำหนดเพศวิถีโดยผู้หญิงและเป็นของผู้หญิงเอง ซึ่งแน่นอนว่าย่อมแตกต่างจากของผู้ชาย และโดยอาศัยแนวทางเรียกร้องลักษณะนี้เองที่สามารถช่วยให้ผู้หญิงได้ยืนบนจุดยืนใหม่ที่สามารถกำหนดอัตวิสัยของผู้หญิงเองได้

ในช่วงศตวรรษที่ 20 ที่ผ่านมา เกิดการเปลี่ยนแปลงของการศึกษาเรื่องเพศแบบค่อยเป็นค่อยไปในทิศทางที่ดีขึ้นจากจุดเน้นเรื่องความแตกต่างไปสู่จุดร่วมและความเสมอภาคทางเพศมากขึ้น เกิดการยอมรับมากขึ้นเรื่อย ๆ ว่าทั้งผู้หญิงและผู้ชายมีศักยภาพที่จะเข้าถึงความสุขทางเพศ (sexual pleasure) ได้และผู้หญิงก็ควรจะมีประสบการณ์กับความสุขที่วุ่นวายด้วย

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าวาทกรรมการศึกษาเรื่องเพศมีอิทธิพลต่อการนิยามและอธิบายอะไร ๆ ที่เกี่ยวกับเพศอยู่มาก เพศศาสตร์อยู่ในสถานะที่มีเกียรติได้รับการยกย่องบนฐานของความเป็นวิทยาศาสตร์และความชอบธรรมทางการเมืองว่ามีอิทธิพลต่อกิจกรรมและสถาบันทางสังคม เช่น กฎหมาย การแพทย์ และสวัสดิภาพของสังคม นิยามของคำว่าเพศซึ่งถูกสร้างขึ้นจากวาทกรรมดังกล่าวยังส่งผลกระทบอย่างมากต่อความเข้าใจแนวคิดเรื่องเพศวิถีของผู้หญิงและชาย รวมทั้งยังเป็นตัวขีดแดนกั้นระหว่างความปกติและไม่ปกติในการนิยามความเป็นรักร่วมเพศ (Homosexuality) และความ “เบี่ยงเบนทางเพศ” (sexual deviants) ในลักษณะต่าง ๆ อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ความเป็นอัตวิสัยและความเป็นเหตุเป็นเหตุเป็นผลซึ่งอ้างโดยผู้ศึกษาเรื่องเพศนั้น ก็ถูกท้าทายว่าเป็นเรื่องการเมืองเสียมากกว่า และนอกจากนั้นเรื่องเพศยังมีประเด็นใหญ่ร่วมสมัยพร้อมจะร่วมวาทกรรมอยู่อีกด้วย เช่น เพศสภาพ (gender) เชื้อชาติ (race) และความเป็นชาติ (nationality) ไม่ใช่แค่เรื่องธรรมชาติที่พิสูจน์ได้ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์อย่างเดียว

สำนักสาระนิยม (Essentialism) ถูกท้าทาย

ในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมาแนวคิดแบบสาระนิยมที่เชื่อว่าเพศเป็นเรื่องของชีวและสังคมเป็นตัวการที่ทำให้เกิดการเก็บกดถูกท้าทายโดยแนวทฤษฎีของสำนักปฏิสัมพันธ์นิยม (interactionism) จิตวิเคราะห์ (psychoanalysis) และ (discursive) จุดโจมตีของสำนักคิดต่าง ๆ คือการปฏิเสธแนวคิดที่ว่าเรื่องเพศเป็นเรื่องส่วนตัว (autonomous) ของปัจเจก และสามารถปฏิเสธ (rebellious) กฎเกณฑ์กติกาที่สังคมควบคุมดูแลอยู่ได้ มุมมองแบบสำนักปฏิสัมพันธ์นิยมเสนอว่า ‘เรื่องเพศไม่มีอะไรเป็นแก่นสาระที่แท้’ (nothing is intrinsically sexual) และ ‘อะไร ๆ ก็สามารถจะทำได้กลายเป็นเรื่องเพศได้’ (anything can be sexualised) ลากอง (Lacan) ได้ตีความแนวคิดของฟรอยด์ (Freud) และเสนอว่าเพศวิถีประกอบประกอบอยู่ในภาษา สำหรับฟูโก (Foucault) แล้ว

เพศวิถีเป็นเพียง ‘ชื่อที่ตั้งให้กับการประกอบสร้างของประวัติศาสตร์’ (the name that can be given to a historical construct) เท่านั้น เพศวิถีเป็นอย่างไรจึงขึ้นอยู่กับว่าใครคือผู้ให้นิยามในยุคสมัยใด

การวิพากษ์สำนักสาระนิยมมาจากทั้งนักสังคมศาสตร์ที่วิจัยเรื่องเพศและกลุ่มนักเคลื่อนไหวที่พยายามจะถอดรื้อแล้วประกอบสร้างลักษณะของกระบวนทัศน์เดิมเสียใหม่ กลุ่มคนเหล่านี้เสนอว่า ศาสตร์แบบวิทยาศาสตร์เองก็เชื่อว่าไม่มีอคติ วิธีการแสวงหาความเป็นจริงแบบเป็นวิทยาศาสตร์นั้นอยู่ในสถานะที่ทรงเกียรติมากเกินไป

ความเชื่อว่าเพศวิถีมีอยู่จริงและเป็นสิ่งที่เป็กลาง ๆ อยู่เหนือวัฒนธรรมและกาลเวลาถูกแย้งว่าไม่จริง ในทางตรงกันข้ามความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศ (Sexological knowledge) เป็นเรื่องที่มีความเฉพาะในแต่ละวัฒนธรรมและช่วงเวลา รวมทั้งยังสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับการเมืองและการใช้ความรู้เพื่อประโยชน์ของคนบางกลุ่มในแต่ละช่วงรุ่นด้วย แนวคิดที่ใช้ในวาทกรรมเพศศาสตร์ (เช่น แนวคิดเกี่ยวกับปัจเจกบุคคลและเป้าประสงค์ของเพศวิถี) ยังไม่สามารถโยงความสัมพันธ์ไปสู่ประเด็นเพศสภาพ เชื้อชาติ และชนชั้นได้ ยิ่งไปกว่านั้นยังมีข้อโต้แย้งอีกว่าการศึกษาแบบเป็นวิทยาศาสตร์ (science) ไม่สามารถเปิดเผยสังขธรรมเกี่ยวกับเพศวิถีตามธรรมชาติซึ่งอ้างว่ามีอยู่จริง (naturally occurring sexuality ‘out there’) ได้ แต่การสร้างความรู้แบบเป็นวิทยาศาสตร์นี้เองที่เป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างตัวมันเองผ่านความรู้ที่มันผลิตขึ้น ซึ่งในที่สุดจะสร้างความชอบธรรมให้กับ การปฏิบัติการทางเพศบางอย่าง และในขณะเดียวกันก็จะลดทอนความชอบธรรมในการปฏิบัติการบางอย่างลงไปด้วย กล่าวได้ว่าแนวคิดทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ที่เหมาะสมของชายและหญิงมีอิทธิพลต่อการทำความเข้าใจเกี่ยวกับเพศและเพศวิถีแบบเป็นวิทยาศาสตร์เป็นอย่างมาก

การจัดแบ่งมิติทางเพศโดย Sexology (เช่น ความเป็นรักร่วมเพศ ความเป็นชาย ความเป็นหญิง) ไม่มีความเป็นสากลแต่ขึ้นอยู่กับพื้นที่ทางวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ชุดความคิดอย่างเช่น ‘เพศ’ ‘ร่างกาย’ และ ‘ธรรมชาติ’ ซึ่งมีลักษณะอยู่เหนือวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์กาลเวลาอันเป็นฐานคิดที่แน่นหนักของสำนัก Sexology ถูกถอดประกอบและถูกแสดงให้เห็นว่าชุดความคิดเหล่านี้เป็นผลผลิตไม่ใช่มูลเหตุของวัฒนธรรมร่วมสมัยแต่ประการใด ตัวอย่างเช่น เป็นที่เชื่อกันโดยทั่วไปว่า เพศเป็นเรื่องสากล เป็นลักษณะตามธรรมชาติของร่างกายที่ไม่ขึ้นอยู่กับประวัติศาสตร์ และเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมทางเพศและทางสังคม แต่อย่างไรก็ตาม ‘เรือนร่างที่ใช้ประโยชน์เพื่อกิจกรรมทางเพศ’ (the sexed body) กำลังจะเป็นแนวคิดที่ถูกปรับเปลี่ยนไปตามประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และวาทกรรม นักประวัติศาสตร์ได้แสดงให้เห็นว่าเพศ (sex) เป็นแนวคิดที่ถูกเสนอและปรับเปลี่ยนไปตามบริบทประวัติศาสตร์ และยังขึ้นอยู่กับการจัดการทางสังคมกับเพศสภาพต่าง ๆ ในแต่ละช่วงยุคอีกด้วย ความเข้าใจของนักวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องเพศนั้นเป็นผลมาจากการ

พยายามที่จะทำให้เรื่องความสัมพันธ์ทางเพศ (gender relations) เป็นเรื่องธรรมชาติ (naturalising) กล่าวคือ ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นเรื่องที่กำหนดโดยธรรมชาติ ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ธรรมชาติเป็นพลังที่ขับเคลื่อนกระแสโลก สังคมมีบทบาทเป็นเพียงปฏิกิริยาตอบสนองเท่านั้น การอธิบายเรื่องเพศแบบนักวิทยาศาสตร์จึงคับแคบอยู่เพียงสถิติตัวเลขและการจดบันทึกแต่กลับละเลยต่อมิติทางสังคมต่าง ๆ ของเพศสภาพ จึงไม่เป็นที่น่าประหลาดใจเลยว่าเหตุใดการอธิบายเรื่องเพศแบบวิทยาศาสตร์จึงจำเป็นต้องถูกรื้อถอน

หากวิเคราะห์ว่าทฤษฎีดังกล่าวเราก็จะพบแนวคิดที่เป็นคู่ตรงข้ามจำนวนหนึ่ง ได้แก่ วัฒนธรรมกับธรรมชาติ (culture vs nature) จิตใจกับร่างกาย (mind vs body) เหตุผลกับอารมณ์ (reason vs emotion) วัตถุวิสัยกับอัตวิสัย (objectivity vs subjectivity) ซึ่งแนวคิดแรกจะเป็นตัวครอบงำและมีอิทธิพลเหนือแนวคิดหลัง นักสตรีนิยมบางท่านเสนอว่าแนวคิดแบบแรกเชื่อมโยงกับความเป็นชาย ในขณะที่แนวคิดแบบหลังสัมพันธ์กับความเป็นหญิง

การรื้อถอนและการประกอบสร้างใหม่ (Deconstruction and reconstruction)

แนวคิดประกอบสร้างนิยม (constructionism) สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการรื้อถอนและประกอบสร้างแนวคิดเพศวิถีใหม่ได้

สำหรับการอ่านประวัติศาสตร์สังคมแนวใหม่แล้ว เพศวิถีจะหมายถึงชุดประสบการณ์ที่มีความหลากหลายและถูกประกอบสร้างขึ้นโดยที่สัมพันธ์และมีปฏิสัมพันธ์กับปฏิบัติการทางสังคม (social practices) เชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ (กฎหมาย การแพทย์ ศาสนา เศรษฐกิจ) รวมทั้งความสัมพันธ์ของคนในสังคมในลักษณะต่าง ๆ (ชนชั้น เชื้อชาติ และเพศสภาพ) ปฏิบัติการทางสังคมและความสัมพันธ์ทางสังคมเหล่านี้จะช่วยสร้างชุดความเข้าใจและแนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับเพศวิถี และขีดเส้นแสดงพื้นที่ทางความคิดระหว่างสิ่งที่ทนได้ (tolerance) และทนไม่ได้ (intolerance) เสียใหม่ เช่น การตั้งครุฑของเด็กสาว และการมีเพศสัมพันธ์นอกสมรส การเปิดเผยความเป็นรักร่วมเพศ หญิงขายบริการทางเพศ และความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศของเด็ก ความทนได้และทนไม่ได้นี้ขึ้นอยู่กับการนิยามว่าอะไรเป็นสุขภาวะ (healthy) และอะไรที่เป็นทุกข์ภาวะ (unhealthy) อะไรที่เป็นปกติ (normal) และอะไรผิดปกติ (abnormal) อะไรที่เหมาะสม (appropriate) และอะไรที่ไม่เหมาะสม (inappropriate) สำหรับชีวิตทางเพศ (sexual life) ของกลุ่มปฏิบัติการและความสัมพันธ์ลักษณะเดียวกัน

‘ความเป็นธรรมชาติ’ (naturalness) ของเพศวิถี บทบาททางเพศ และทัศนคติทางเพศแนวร่วมสมัยถูกโจมตีอย่างหนักจากนักเคลื่อนไหวในช่วงทศวรรษ 1970 (โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้หญิง เลสเบียน และเกย์) ถ้าเพศเป็นของเฉพาะตัวและเป็นปัจเจก (individual and private) ความเป็นปัจเจก (individuality) และความเป็นส่วนตัว (privacy) ก็จะเป็นเพียงความคิด (ideas) ซึ่งประกอบประกอบอยู่กับบทบาท การนิยม สัญลักษณ์ และความหมายของโลกนามธรรม ซึ่งถูกสร้างขึ้นเท่านั้น กล่าวได้ว่าเพศถูกประกอบสร้างโดยวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ (culturally and historically contingent) นั่นเอง

สโลแกนของนักสตรีนิยมที่ว่า ‘ตัวเราไม่ใช่เรากำหนด’ หรือ ‘การเมืองเรื่องส่วนตัว’ (the personal is the political) นั้นสามารถช่วยให้เกิดความเข้าใจตามแนวคิดข้างต้นได้ สตรีนิยมเสนอว่าแบบแผนของการครอบงำและความอ่อนค้อยในสังคมนั้นได้รับการผลิตซ้ำแล้วซ้ำเล่าภายใต้ความสัมพันธ์ทางเพศที่อยู่ใกล้ชิดติดตัวมนุษย์มากที่สุด ยิ่งไปกว่านั้นความสัมพันธ์ดังกล่าวยังคงดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนเพราะการนิยามเพศวิถีของความผู้หญิงตามแนวสำนักสาระนิยม ที่สำคัญที่สุดคือ นักสตรีนิยมได้ตีแผ่ความสัมพันธ์โยงใยระหว่างอำนาจกับเพศวิถี และได้ทำให้การเมืองเรื่องเพศ (sexual politics) กลายเป็นศูนย์กลางของการศึกษา

คุณูปการจากการวิจัยของนักสตรีนิยมประการสำคัญคือการตีความใหม่ให้เรื่องเพศสภาพมีกรอบคิดที่กว้างกว่าเดิม การศึกษาแนวสตรีนิยมนำไปสู่ความสนใจในข้อเท็จจริงประการหนึ่งคือ ผู้ชายวิจัยเรื่องเพศมากกว่าผู้หญิง และด้วยเหตุนี้เพศวิถีตามแบบฉบับของผู้ชายจึงถูกยกฐานะให้เป็นมาตรฐานเหนือการนิยามในลักษณะอื่น ๆ นอกจากนั้นยังเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันของอำนาจในการปฏิบัติทางเพศระหว่างผู้ชายและผู้หญิง รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างเพศสภาพกับเพศวิถีนี้นมีลักษณะยึดหยุ่นไม่ตายตัว (fixed)

การศึกษาเลสเบียนและเกย์นำไปสู่การให้ความสนใจในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์และพฤติกรรมทางเพศ รวมทั้งได้แสดงให้เห็นถึงกลุ่มคน เช่น รักร่วมเพศ (homosexual) รักสองเพศ (bisexual) รักต่างเพศ (heterosexual) เกย์ (gay) ไร้เพศ (queer) และ clone ว่าถูกสร้างขึ้นมาโดยสังคมและถูกผูกโยงเข้ากับพฤติกรรมบางอย่างที่ก็ยังไม่ชัดเจนว่าคืออะไร ประเด็นเรื่องอัตลักษณ์ยังสามารถนำไปใช้อธิบายเรื่องวิธีปฏิบัติของสาธารณชนต่อเชื้อชาติ เพศสภาพ และชนชั้นต่าง ๆ ได้อีกด้วย กล่าวได้ว่าการรับรู้อัตลักษณ์ของกลุ่มคนเป็นปัจจัยกำหนดท่าทีและการแสดงออกของสาธารณชนต่อกลุ่มคนเหล่านั้น

สำนักประกอบสร้างทางสังคม (social constructionism) มองว่าเพศวิถีไม่ใช่เรื่องที่เกิดขึ้นจากแรงขับภายใน (internal drives) แต่เป็นผลพวงของประวัติศาสตร์และสังคม ดังนั้นหากต้องการทำความเข้าใจเรื่องเพศวิถีก็ต้องศึกษาผ่านความหมายทางวัฒนธรรม (cultural meanings) ซึ่งเป็นตัว

ประกอบสร้างสำคัญ อย่างไรก็ตามสำนักนี้ก็ไม่ได้ปฏิเสธตัวแปรชีวะ (biology) รวมทั้งก็อาจจะมองว่าคนเป็นเสมือนผ้าขาวที่สังคมจะเติมเต็มสีสันที่เป็นความหมายทางวัฒนธรรมตามอำเภอใจอย่างไรก็ได้ ปัญหาไม่ได้อยู่ที่ว่ามูลเหตุของการเป็นรักร่วมเพศนั้นเพราะธรรมชาติหรือสังคม/วัฒนธรรมกำหนด แต่อยู่ที่ว่าสังคม/วัฒนธรรมนั้นได้ให้และสร้างความหมายเกี่ยวกับรักร่วมเพศอย่างไร และการที่สังคม/วัฒนธรรมกระทำเช่นนั้นได้ก่อให้เกิดผลกระทบอะไรและอย่างไรต่อการจัดการกับชีวิตของคนในสังคมต่างหาก ปัญหานี้จึงเป็นปัญหาเชิงประวัติศาสตร์และเป็นการเมืองเป็นอย่างยิ่ง กล่าวได้ว่า หากสังคมใดเชื่อว่าเพศวิถีเป็นเรื่องเปลี่ยนแปลงได้ยากเมื่อเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์ทางสังคมอื่น ๆ ก็แปลว่าเรื่องใดก็ตามที่สังคมนั้นประกอบสร้างขึ้นมา (ซึ่งต้องยอมเปลี่ยนแปลงไปได้ เพราะถูกสร้างได้ก็ถูกถอดประกอบได้) จึงเป็นเรื่องธรรมชาติที่สุด และด้วยเหตุที่เป็นธรรมชาติจึงเป็นเปลี่ยนเป็นอื่นไม่ได้นั่นเอง เมื่อพิจารณาอย่างนี้แล้วจะเห็นว่าเพศกรรมและอัตลักษณ์ทางเพศนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวพันอยู่กับอำนาจ ประวัติศาสตร์ และความหมายทางวัฒนธรรมที่สังคมเป็นตัวการทำงานผ่านวาทกรรม

ฟูโก เพศ และวาทกรรม

“The History of Sexuality” (1981) เป็นงานของฟูโกที่ถกแถลงประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างเพศ อำนาจ และวาทกรรม สำหรับฟูโกแล้วเพศกรรมหมายถึงสิ่งที่ถูกประกอบสร้างผ่านประวัติศาสตร์อันยาวนานภายใต้รูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจลักษณะต่างๆ ไม่มีแก่นสาระทางเพศใด ๆ ในตัวมนุษย์ที่จะต้องถูกกดบังคับหรือปลดปล่อย แต่มีความคิดของคน (ideas) เกี่ยวกับเพศวิถีที่ถูกประกอบใส่ไว้ในคำพูด (words) หรือวาทกรรมต่างหาก เรื่องใดๆ ที่เกี่ยวกับเพศจึงเป็นเรื่องที่ปรากฏตัวบนและโดยเงื่อนไขการจัดทำ (organisation) และการจัดแสดง (representation) ของวาทกรรมศีลธรรมจรรยา (aesthetics) ระบบการศึกษาแบบเป็นวิทยาศาสตร์ (scientific) ประวัติศาสตร์ (historical) และการเมือง (political) ไม่มีความเป็นจริงเกี่ยวกับเพศวิถีอื่นใดอีกนอกเหนือจากความเป็นจริงที่ถูกประกอบสร้างขึ้นภายใต้การปฏิบัติการของวาทกรรม ประวัติศาสตร์เพศวิถีจึงเป็นประวัติศาสตร์ของวาทกรรมเพศวิถี หรือกล่าวได้ว่าเพศกรรมก็คือสุดท้ายปลายทางของวาทกรรมที่พยายามจะนิยาม วิเคราะห์ ควบคุม และปลดปล่อยเพศภี้นั้นเอง

ฟูโกเสนอว่าเพศเป็นเรื่องที่พูดกันมากในสังคมสมัยใหม่ตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมาในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการแสดงอำนาจของยุคสมัย เรามักจะเชื่อกันว่าสมัยวิกตอเรียเป็นยุคแห่งการกดเก็บเรื่องเพศซึ่งเป็นที่มาของการพยายามปลดปล่อยในศตวรรษที่ 20 ในทางตรงข้ามฟูโกกลับคิดว่าวาทกรรมทางเพศสมัยนั้นไม่ใช่เรื่องความเข้มงวดและเก็บกดแต่ประการใด หาก

เป็นกลไกการเพิ่มความตื่นตัวทางเพศเสียด้วยซ้ำ การระเบิดตัวของวาทกรรมทางเพศเป็นผลมาจากความพยายามของสังคมอันซับซ้อนในการควบคุมคนผ่านกลไกการควบคุมทางเพศ วาทกรรมต่าง ๆ ถูกกำหนดจากสถาบันทางสังคมต่าง ๆ มากมาย (เช่น การแพทย์ ศาสนา กฎหมาย จิตวิทยาการศึกษา) และวาทกรรมเหล่านี้เป็นตัวประกอบสร้างเพศธรรมขึ้นมา เช่น การอธิบายเพศที่ยังยึดติดอยู่กับอวัยวะสืบพันธุ์ สัตวชาติญาณที่ติดตัวมาแต่กำเนิด เป็นต้น

สังคมสมัยใหม่มีแนวโน้มที่จะนิยามความสัมพันธ์ระหว่างเพศกับอำนาจว่าเป็นเรื่องการกดบังคับ และด้วยเหตุนี้เรื่องเพศจึงเป็นเรื่องที่ต้องการการปลดปล่อยสู่เสรีภาพ หากเรื่องเพศเป็นเรื่องที่ถูกกดและบังคับให้จำต้องอยู่ในความเงียบงันแล้ว การพูดถึงเรื่องเพศจึงเป็นเสมือนการฝ่าฝืนโดยเจตนา (Foucault, 1981: 7) โดยนัยนี้หากใครก็ตามที่พูดถึงเรื่องเพศ คน ๆ นั้นก็จะเป็นผู้ที่อำนาจเข้าไม่ถึงและเป็นผู้ที่ไหวทันต่อการนิยามคำว่าอำนาจอีกด้วย ตัวแทนแสดงความหมายเรื่องเพศ (representations of sexualities) มักมีลักษณะขบถ (transgressive) เพราะความกล้าที่จะพูดและประกาศสิ่งที่ยอมรับไม่ได้เกี่ยวกับเรื่องเพศออกมา เช่น การนอกใจ (adulterous) อาชญากรรม (criminal) วิปริต (perverse) ใครก็ตามที่ออกมาหรือพยายามจะออกมาปลดปล่อยผู้อื่นก็คือผู้ที่กำลังร่วมใช้อำนาจในระดับหนึ่งด้วย

การวิเคราะห์วาทกรรม

การวิเคราะห์วาทกรรมคือวิธีการศึกษาปรากฏการณ์การประกอบสร้างทางสังคมที่ประกอบด้วยแนวคิด (ideas) การปฏิบัติการ (practices) และขอบข่ายความรู้ลักษณะต่าง ๆ ฟูโกกล่าวว่า วาทกรรมเป็นตัวการประกอบสร้างปรากฏการณ์ทางสังคม วาทกรรมเป็นการปฏิบัติการซึ่งถูกทำให้เสมือนมีชีวิต มีการแสดงออกและพูดถึงโดยปัจเจกบุคคลในสังคม มากกว่าที่จะมีลักษณะเป็นโครงสร้างหรือโครงสร้างขนาดใหญ่ (structures or superstructures) วาทกรรมต่าง ๆ ปฏิบัติการบนพื้นที่ที่เต็มไปด้วยความสัมพันธ์ที่ลื่นไหลและอยู่กันคนละฟากฝั่ง (fluid and mobile relations) รวมทั้งความสัมพันธ์เชิงปฏิสัมพันธ์ (interrelations) ซึ่งจะผลิตและถ่ายทอดรูปแบบความสัมพันธ์เชิงความรู้และอำนาจลักษณะต่างๆ (Foucault, 1979, 1986)

สำหรับฟูโกแล้วอำนาจและความรู้ (วิเคราะห์ได้จากตัวบท) เป็นเสมือนภาพสะท้อนซึ่งกันและกัน ไม่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจใดที่เป็นอิสระจากความรู้สาขาใดสาขาหนึ่ง และไม่มีความรู้ใดที่สถาปนาขึ้นโดยอิสระแยกขาดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจลักษณะใดลักษณะหนึ่ง กล่าวได้ว่าความรู้ไม่ได้พัฒนาขึ้นมาจากประเด็นหรือเนื้อหาสาระที่เป็นความจริงจริง ๆ แต่เกิดจากความสัมพันธ์ กระบวนการ และการต่อสู้ดิ้นรนชิงอำนาจซึ่งทั้งขัดขวางและหนุนเสริม จุดสำคัญของ

แนวคิดเรื่องอำนาจของฟูโกคือ อำนาจไม่ใช่เรื่องของสาระสมบัติ (property) แต่เป็นเรื่องของกลยุทธ์ (strategy) ที่ปฏิบัติการในแทบทุกจุดของความสัมพันธ์แบบชั่วคราวข้ามที่ไร้ความเท่าเทียม และแน่นอนว่าย่อมพบกับแรงเสียดทานด้านรับในหลากหลายจุดของความสัมพันธ์เช่นกัน การมองเช่นนี้เป็นการมองเชิงบวกว่าอำนาจเป็นเรื่องสร้างสรรค์ (creative) มากกว่าจะมองเชิงลบว่าเป็นเรื่องปิดกั้นบังคับ (constraining)

วาทกรรมในทัศนะของฟูโกประกอบด้วยถ้อยคำ (statements) ซึ่งต้องถูกพูดถึง (spoken) จากที่ใดที่หนึ่งโดยใครคนใดคนหนึ่ง และการพูด (speaking) นี้ทำให้เกิด การยกฐานะให้กลายเป็น คำพูดติดปาก (bringing into being) และการจัดวางตำแหน่งของเรื่องที่พูด (positioning of a subject) แนวคิดเรื่องการวางตำแหน่งแห่งที่ (subject positions) สังเกตได้จากวาทกรรมในแต่ละช่วงประวัติศาสตร์ที่มีความเฉพาะทั้งมิติเวลาและพื้นที่ (specific time and space) ในการพูดและถูกพูด ถึงแนวคิดลักษณะนี้ได้เข้ามาแทนที่แนวคิดที่มองความรู้ที่มีอยู่เดิมว่าเป็นความรู้ที่เป็นจ้าว (hegemonic knowledge) ซึ่งเป็นเจ้าของครอบครองพื้นที่อยู่ก่อนที่จะเกิดวาทกรรมใหม่ ๆ ขึ้นมา ช่วงชิง โดยการอาศัยกรอบคิดดังที่อธิบายมาทำให้การวิเคราะห์วาทกรรมเรื่องเพศมีจุดเน้นหนักอยู่ที่การศึกษาถ้อยคำ/ข้อความเฉพาะ (specific statements) อะไรบางอย่าง เพื่อสาวให้ถึงต้นตอว่าใครคือผู้พูด พูดจากจุดไหน (who is speaking from where) พูดบนฐานคิดอะไร (of what) และจะทำอย่างไรจึงจะสร้างถ้อยคำ/ข้อความและมุมมองต่อเรื่อง (subject) รวมทั้งค้นหาจุดยืน (speaking positions) เสียใหม่ ฉะนั้นอัตวิสัยของปัจเจกบุคคลจึงไม่มีวันจะสมบูรณ์และตายตัว แต่จะถูกนิยามและให้ความใหม่ผ่านวาทกรรมที่มีจุดยืนหลากหลายของยุคสมัยซ้ำแล้วซ้ำเล่า

2.3 การประกอบสร้างเรื่องเพศของสังคมผ่านสื่อ

บทนี้ ได้รวบรวมแนวคิดเชิงทฤษฎีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการขยายกรอบแนวคิดเรื่องเพศกับการสื่อสารที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 2 โดยนำเอาปรากฏการณ์ของความคิดทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเรื่องเพศกับการสื่อสารมาสรุปและสังเคราะห์ให้เห็นกรอบคิดที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ประเด็นที่เลือกมาสังเคราะห์ได้แก่ เรื่องของทฤษฎีสื่อสารมวลชนที่เกี่ยวข้องกับสังคม เรื่องของความรุนแรงทางเพศ และเรื่องของสุขภาพทางเพศในกรณีของเอดส์ ซึ่งสองเรื่องหลังนี้ถือได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสำรวจท่าทีของการสื่อสารในเรื่องเพศ เพราะเป็นประเด็นที่กำลังเป็นปัญหาใหญ่ในสังคม และเป็นประเด็นที่ถูกสื่อมวลชนเลือกไปนำเสนอและประกอบสร้างความหมายอย่างหลากหลาย ส่วนการสังเคราะห์แนวคิดทฤษฎีด้านสื่อสารมวลชนที่นำเสนอเป็นหัวข้อแรกในบทนี้นั้น เป็นการนำเสนอสถานภาพของการศึกษาสื่อมวลชนกับสังคม ซึ่งมีส่วนทำให้การวิเคราะห์สื่อมวลชนมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยของทฤษฎีด้วย รายงานวิจัยชิ้นนี้มุ่งใช้วิธีการและทฤษฎีที่หลากหลาย แต่อยู่ภายใต้กรอบแนวคิดที่ได้นำเสนอไว้แล้วในบทที่ 2

2.3.1 แนวคิดทฤษฎีสื่อสารมวลชนกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

ในสังคมสมัยใหม่ ผู้คนมีวัฒนธรรมของการบริโภคสื่ออย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการดูโทรทัศน์วันละหลายชั่วโมงต่อสัปดาห์ ฟังวิทยุทุกวัน อ่านนิตยสารและหนังสือพิมพ์ อ่านข่าวสารในอินเทอร์เน็ต เดินผ่านแผ่นป้ายโฆษณาขนาดใหญ่ตามข้างทาง หรือไปชมภาพยนตร์ แทบจะเรียกได้ว่าไม่มีใครที่อาศัยอยู่ในสังคมเมืองจะสามารถปิดกั้นตัวเองจากการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลผ่านสื่อมวลชนหรือที่เรียกว่าเป็น วัฒนธรรมมวลชน (popular culture) ได้เลย ดังนั้น การศึกษาด้านสื่อสารมวลชนจึงเป็นการศึกษาเพื่อมุ่งตอบคำถามเรื่องปฏิสัมพันธ์ของสื่อมวลชนที่มีต่อสังคม โดยที่ส่วนใหญ่เน้นวิเคราะห์บทบาท (role) ผลกระทบ (impact) และการแสดงออก (performance) ของสื่อมวลชนต่อประโยชน์สาธารณะ (public interest) ซึ่งได้แก่ สิ่งที่สังคมส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นประโยชน์ มีคุณค่า และอยู่บนฐานของเจตนารมณ์ร่วมของสังคม (McQuail, 1993) ในที่นี้ การสร้างความหมายใน

เรื่องเพศของสังคมจึงเป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่สะท้อนท่าทีของสื่อมวลชนและผลกระทบของสื่อที่มีต่อสังคมทั้งในระดับของปัจเจกบุคคล ระดับกลุ่ม และสังคม

การศึกษาผลกระทบและการแสดงออกของสื่อมวลชนต่อประโยชน์สาธารณะจึงเป็นแนวทางการศึกษาหลักประการหนึ่งของทฤษฎีสื่อสารมวลชน ซึ่งแนวทางการศึกษาได้มีการปรับเปลี่ยนเรื่อยมาตามพื้นฐานปรัชญาของสำนักทฤษฎีทั้งหลาย และตามกระแสความเคลื่อนไหวของวิชาการและการปฏิบัติ รายงานวิจัยนี้ได้สรุปแนวทางการศึกษาผลกระทบและการแสดงออกของสื่อมวลชนเฉพาะที่สามารถเชื่อมโยงกับการสื่อสารเรื่องเพศได้ เพื่อให้เห็นความเป็นมาและแนวโน้มของวิชาการด้านนี้ อันจะนำไปสู่การสังเคราะห์เพื่อหาข้อเสนอแนะเชิงวิชาการต่อการสื่อสารเรื่องเพศในตอนท้ายของงานวิจัยนี้

แนวทางที่เน้น ‘พลัง’ และ ‘อิทธิพล’ ของสื่อ

รูปแบบที่เน้นพลังของสื่อมวลชน (media power) ว่ามีอิทธิพลเหนือประชาชนผู้รับสาร (audience) เป็นแนวคิดที่ได้รับความนิยมอย่างมากหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (ค.ศ. 1945) เป็นต้นมา จนถึงกลางทศวรรษของปี 1970s เหตุที่แนวคิดนี้ได้รับความนิยมมากเพราะสามารถอธิบายปรากฏการณ์ช่วงสงครามโลกที่สื่อมวลชนได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างประชานิยมและโน้มน้าวใจประชาชนให้เกิดฉันทามติต่อการตัดสินใจของรัฐบาล แนวทางการศึกษาที่เชื่อในพลังของสื่อนี้ได้รับการพัฒนาและใช้กันมากในวิชาการสื่อสารมวลชนของสหรัฐอเมริกายุคเริ่มต้น ซึ่งสื่อมวลชนได้ขยายตัวอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว แนวคิดนี้มองว่า ประชาชนผู้รับสารมีลักษณะตั้งรับ (passive) จึงสามารถถูกชักชวนหรือโน้มน้าวใจจากสื่อมวลชนได้ง่าย เป็นการมองว่าสื่อทำอะไรกับผู้รับสาร (what media do to the people) ผู้รับสารถูกมองในฐานะของมวลชน (mass) หรือผู้บริโภคสื่อ (media consumer) มากกว่าจะมองเป็นชุมชนผู้รับสาร (audience community) จึงอยู่ในฐานะที่ไร้อำนาจต่อรอง และมักถูกมองว่าเป็น ‘cultural dupe’ คือถูกชักจูงได้ง่าย และไม่แยกแยะระหว่างโลกแห่งความเป็นจริงกับโลกแห่งความหมายที่สื่อประกอบสร้างขึ้น (Morley 1980; Fiske 1987) ทฤษฎีสื่อสารมวลชนที่อยู่ในกลุ่มนี้ได้แก่ ทฤษฎีเข็มฉีดยา (Hypodermic theory) และทฤษฎีกระสุนปืน (Bullet theory)

อย่างไรก็ตาม แนวทางที่เชื่อเรื่องอิทธิพลของสื่อ ได้ถูกโจมตีจากนักวิชาการสื่อสารมวลชนในยุคหลัง 1970s โดยเฉพาะการถูกวิจารณ์จากนักวิชาการทางซีกยุโรป ซึ่งไม่เชื่อเรื่องอิทธิพลแบบ

ทิศทางเดียวของสื่อ แต่เชื่อในเรื่องของการครอบงำทางอุดมการณ์สื่อที่มีลักษณะซับซ้อนกว่า ประเด็นที่แนวทางซึ่งเน้นพลังสื่อมวลชนถูกวิจารณ์มากก็คือ เชื่อว่าสถานะของสื่อมวลชนนั้นทรงพลังอยู่แล้ว โดยที่ไม่มีการพิจารณาบริบทและปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ ที่มีส่วนกำหนดการสร้างอำนาจและอิทธิพลของสื่อด้วย นอกจากนี้ยังถูกวิจารณ์ว่า เป็นการมองแบบมิตินเดียเกินไป คือเชื่อว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นล้วนมีส่วนมาจากอิทธิพลของสื่อ ซึ่งอาจจะไม่จริงเสมอไป และยังเป็นการมองประชาชนหรือผู้รับสารในสถานะที่ด้อยเกินไป

แนวทางที่เน้น ‘พลัง’ และบทบาทของสังคม/ประชาชน

แนวคิดในกลุ่มนี้เชื่อในทิศทางที่ตรงกันข้ามกับกลุ่มแรก คือเชื่อในพลังของประชาชนหรือผู้รับสาร (active audience) ว่าสามารถเลือกสรร รับ หรือปฏิเสธ สิ่งที่สื่อนำเสนอได้ตามแต่บริบทของปัจเจกบุคคล แนวคิดนี้จึงเน้นศึกษาผู้รับสารในลักษณะของปัจเจกบุคคล (individual) มากกว่าเป็นเพียงแคว้นมวลชนที่ไม่ปรากฏตัวตนเป็นรูปธรรม และนำไปสู่ทฤษฎีสื่อสารมวลชนที่เรียกว่า ทฤษฎีการใช้และความพึงพอใจต่อสื่อ (Uses & Gratification Theory) ซึ่งเน้นศึกษาว่า ผู้รับสารทำอะไรกับสื่อ (what people do with the media) อันที่จริงแนวคิดนี้ได้เริ่มศึกษครั้งแรกโดย Lazarsfeld ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1944 ที่ศึกษาการเลือกรับและตีความละครวิทยุของแม่บ้านชาวอเมริกันตามความพึงพอใจและเหตุผลส่วนบุคคล แต่แนวคิดนี้ได้รับความนิยมและเผยแพร่อย่างจริงจังในช่วงทศวรรษที่ 1970s นี้เอง แต่ก็ได้ถูกใช้อ้างอิงจนกลายเป็นแนวทางหลักของการศึกษาสื่อมวลชนอย่างมาก และก็ยังมียุทธศาสตร์ต่อกลุ่มศึกษาบางกลุ่มอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้

ข้อบกพร่องของแนวทางการศึกษานี้ตามที่นักทฤษฎีสื่อมวลชนของยุโรปได้วิจารณ์ไว้คือ เน้นศึกษาปัจจัยทางจิตวิทยาซึ่งเป็นเรื่องภายในของปัจเจกบุคคลมากเกินไป จนไม่สนใจปัจจัยเชิงสังคม วัฒนธรรมและบริบทแวดล้อมอื่น ๆ ที่มีส่วนต่อการตัดสินใจเลือกรับสื่อของปัจเจกด้วย เช่น ปัจจัยด้านชนชั้น (class) ปัจจัยด้านกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnicity) เป็นต้น (Morley 1992, Moores 1993) นอกจากนี้ แนวคิดที่เชื่อพลังของผู้รับสารยังถูกวิจารณ์ว่าไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง เพราะการที่ประชาชนได้เลือกรับสื่อตามที่พอใจนั้น จริง ๆ แล้วไม่ใช่การเลือกอยู่บนความมีอิสระภาพ แต่เป็นการเลือกภายใต้ข้อจำกัดที่มีสื่อถูกจัดวางหรือถูกกำหนดมาให้เลือกเท่านั้น เช่น เป็นการเลือกรับชมโทรทัศน์จากจำนวนสถานีซึ่งมีอยู่จำกัด ถ้าเป็นของไทยก็คือ เป็นการเลือกจากจำนวน 6 สถานีเท่านั้น หากไม่นับรวมเคเบิลทีวี ยิ่งกว่านั้น การเลือกรับสื่อของประชาชนก็ยังอยู่ภายใต้กรอบของค่า

นิยมและโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมที่มีส่วนกำหนดค่านิยมในการเสพลีของปัจเจกด้วย เช่น เมื่อรายการเกมโชว์เป็นที่นิยมและทำรายได้สูง ทุกสถานีก็จะนำเสนอรายการประเภทนี้ในช่วงเวลาตรงกันจนไม่มีทางเลือกให้ผู้ชมสามารถเลือกรับชมรายการประเภทอื่นตามที่ต้องการได้ นอกจากเลือกปิดโทรทัศน์ไปเท่านั้น

แนวทางที่เน้นความสัมพันธ์ของการเข้ารหัส-ถอดรหัส

ความจำเป็นที่จะต้องมีรูปแบบหรือแนวทางการศึกษาผลกระทบและการแสดงออกของสื่อมวลชน ในลักษณะที่สามารถสะท้อนความแตกต่างหลากหลายของสื่อ ผู้รับสาร และบริบทแวดล้อมได้อย่างชัดเจนขึ้นนั้น จึงนำไปสู่แนวคิดของการศึกษาปฏิสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันระหว่างสื่อมวลชนกับผู้รับสาร โดยเน้นพิจารณาผลกระทบเชิงสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อปฏิสัมพันธ์นี้ รูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นจากปรัชญาดังกล่าวนี้คือ แนวคิดการเข้ารหัสและถอดรหัส (encoding/decoding model) ของสจิวท ฮอลล์ นักวิชาการสายวัฒนธรรมศึกษาของอังกฤษ ฮอลล์ได้กล่าวไว้ว่า เนื้อหาใดก็ตามจะมีประสิทธิภาพหรือก่อให้เกิดผลกระทบต่อการสื่อสารจริง ๆ จะต้องมีการผสมผสานกันระหว่างความสามารถที่จะสื่อสารความหมายได้อย่างมีพลังและความสมารถที่จะได้รับการตีความหรือถอดรหัสได้อย่างมีความหมายด้วยเช่นกัน

หลักการสำคัญของแบบจำลองการเข้ารหัสและถอดรหัสนี้ก็คือ การวางตำแหน่งของผู้ผลิตสาร (ผู้เข้ารหัส) ตัวสาร และผู้รับสาร (ผู้ถอดรหัส) ไว้ในระนาบเดียวกัน โดยที่ทั้งสามองค์ประกอบนี้ต่างมีความสัมพันธ์ต่อกัน การวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารภายใต้แบบจำลองนี้ จึงต้องพิจารณาทั้งสามองค์ประกอบนี้ควบคู่กันไปเสมอ รวมทั้งจะต้องให้ความสนใจกับบริบทของทั้งฝ่ายผู้สื่อสารและผู้รับสาร เช่น บริบทด้านชนชั้น ความเชื่อ ค่านิยม เพศสภาพ ฯลฯ ของทั้งสองฝ่าย การมองความสัมพันธ์ของทั้งกระบวนการสื่อสารเช่นนี้ จะช่วยให้สามารถวิเคราะห์สถานการณ์และผลกระทบของการสื่อสารได้ดี ประกอบกับจะช่วยทำให้มองเห็นว่า ภายใต้กระบวนการสื่อสารแต่ละครั้งนั้น ผู้รับสารย่อมอาจเปลี่ยนมาแสดงบทบาทของผู้ส่งสารบ้างก็ได้ ด้วยการใส่รหัสความหมายตามที่ตนต้องการออกไป และเป็นผลให้ผู้ผลิตหรือผู้เข้ารหัสสาร ต้องถอยทอดเนื้อหาออกไปตามนั้น เช่น ผู้รับสารวัยรุ่นนิยมแต่งตัวตามแฟชั่นของวัยรุ่นที่สื่อเป็นผู้ถ่ายทอดนำเสนอ แต่ในขณะเดียวกัน การรวมตัวสร้างพื้นที่ของวัยรุ่นตามย่านบันเทิงและศูนย์การค้าทั้งหลาย เช่น เซ็นเตอร์พอยท์ สยามสแควร์ ด้วยการแต่งกายแบบแปลก ๆ เฉพาะกลุ่มนั้น ก็เป็นการสร้างความหมาย

ของกลุ่มวัยรุ่นที่มีผลให้สื่อพยายามนำมาเป็นสารเพื่อผลิตเนื้อหาออกไปให้ถูกใจกลุ่มวัยรุ่นเป้าหมายด้วย

แนวการศึกษาแบบเข้าหัด/ถอดรหัสนี้ มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันมากกว่าสองแนวทางแรก เพราะให้ความสำคัญกับการพิจารณาโครงสร้างความสัมพันธ์อันซับซ้อนของสังคม วัฒนธรรม และกระบวนการสื่อสาร ซึ่งถือว่าแยกจากกันไม่ขาดด้วย

แนวทางวิพากษ์วัฒนธรรมอุตสาหกรรม

ตามแนวคิดนี้ สื่อมวลชนถูกนิยามว่ามีธรรมชาติของ “วัฒนธรรมอุตสาหกรรม (the culture industry)” ซึ่งเป็นคำที่บัญญัติขึ้นโดย Theodor Adorno และ Max Horkheimer นักวิชาการชาวเยอรมันแห่งสำนักแฟรงค์เฟิร์ต ซึ่งเป็นสำนักคิดสายวิพากษ์ ทั้งสองเขียนหนังสือชื่อ *Dialectic of Enlightenment* (1979) ซึ่งมีบทความที่วิพากษ์วัฒนธรรมอุตสาหกรรมว่าเป็นเพียงกระบวนการผลิตที่สร้างขึ้นภายใต้มายาภาพอันหลอกลวงว่ามุ่งประโยชน์ต่อสังคม แต่อันที่จริงแล้วเป็นไปเพื่อผลทางธุรกิจและการแสวงหากำไรสูงสุดเท่านั้น แนวคิดนี้วิพากษ์อุตสาหกรรมภาพยนตร์และเพลงอย่างรุนแรงว่า ไม่หลงเหลือความเป็นศิลปะหรือสุนทรียะอีกต่อไป แต่ยังคงแอบอ้างที่จะใช้ชื่อเรียกว่าเป็นงานศิลปะอยู่อีก เพราะระบบแบบอุตสาหกรรมนั้นเน้นการผลิตในปริมาณมาก ลงทุนน้อย และมีรูปแบบที่เป็นมาตรฐานเหมือนกันหมด เช่น เป็นแนวเพลงที่ตลาดกำลังนิยม เป็นแนวละครที่ถูกใจคนดู ทั้งนี้เพื่อเป็นการลดความเสี่ยงตามหลักการของต้นทุนกำไรเชิงอุตสาหกรรม ด้วยเหตุนี้แนวคิดการวิพากษ์อุตสาหกรรมวัฒนธรรม จึงกล่าวว่าอุตสาหกรรมวัฒนธรรมได้ลดทอนศิลปะลงมาเป็นงานพาณิชย์ศิลป์ ขอมลค่าศิลปะให้อยู่ภายใต้การควบคุมของธุรกิจโฆษณา จึงไม่ได้เป็นไปเพื่อการเสพงานศิลปะที่สร้างอรรถรส แต่เป็นไปเพื่อกลุ่มทุนและธุรกิจที่ครอบงำอยู่

ประเด็นหลักอีกข้อหนึ่งที่สำนักแฟรงค์เฟิร์ตวิพากษ์ความเป็นอุตสาหกรรมวัฒนธรรมก็คือ การทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า (commodification) และการทำให้คุณภาพของสินค้าและวัฒนธรรมมีมาตรฐานเดียวกันหมด (standardisation) ทั้งนี้ เพื่อควบคุมให้รสนิยมในการบริโภคของผู้คนในสังคมเป็นไปในลักษณะเดียวกัน อันจะเอื้อต่อการผลิตแบบ mass ซึ่งเป็นการผลิตเชิงอุตสาหกรรมได้ ดังนั้น สื่อมวลชนที่ถูกทำให้กลายเป็นอุตสาหกรรมก็จะไม่นำเสนอสาระที่เป็นทางเลือกให้แก่ปัจเจกหรือประสบการณ์ความรู้สึกอันหลากหลายของผู้คน แต่ด้วยขั้นเชิงและเทคนิคการผลิตจะทำให้ผู้คนในสังคมไม่รู้สึกตัวว่ากำลังถูกบังคับและครอบงำทางความคิดให้ต้องบริโภคสิ่งเดียว

กัน มีรสนิยมและเป้าหมายแห่งชีวิตที่คล้ายคลึงกัน จนก่อให้เกิดสภาพที่เรียกว่า “มนุษย์มิติเดียว (one dimensional man)”

ถึงแม้แนวคิดเชิงวิพากษ์ดังกล่าวนี้จะสะท้อนปรากฏการณ์จริงของสื่อมวลชนกับสังคมได้มาก แต่ก็ยังมีข้อโต้แย้งจากนักวิชาการรุ่นต่อ ๆ มาว่า เป็นการให้อำนาจและอิทธิพลแก่สื่อมวลชนมากเกินไป เพราะในวิถีชีวิตของสังคมนั้น ปัจเจกภาพล้วนมีเจตน์จำนงเฉพาะตนที่จะเลือกรับบางส่วนและปฏิเสธบางส่วนของสิ่งที่สื่อนำเสนอ อีกทั้งยังสามารถสร้างความหมายใหม่เพื่อต่อรองกับความหมายที่สื่อนำเสนอได้ด้วย เช่น ผู้หญิงที่ชมละครอาจไม่จำเป็นต้องลุกขึ้นมาทำตัวเหมือนนางเอกละครเสมอไป เพราะเงื่อนไขในโลกนอกจอทีวีนั้นไม่อนุญาตให้เป็นเช่นนั้น นี่แสดงให้เห็นว่าทุกคนต่างมีสิ่งที่เรียกว่า *activates meanings* คือมีความสามารถที่จะตีความหมายสื่อได้ตามบริบทที่สอดคล้องกับตัวเอง ข้อโต้แย้งดังกล่าวนี้จึงมีความคล้ายคลึงกับคำอธิบายแนวคิดของฮอลล์เรื่องการเข้ารหัส/ถอดรหัส ซึ่งเป็นวิธีการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับจุดของการเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนกับสังคมมากกว่าองค์ประกอบอื่น ๆ ทั้งหมด

แนวทางวิเคราะห์สื่อในวัฒนธรรมยุคหลังสมัยใหม่

แนวคิดของทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) มีหลักอยู่ที่การปฏิเสธความเป็นสากล (universal) ความเหนือกว่าของอภิมหาปรัชญา (grand narrative) และวิธีคิดแบบเป็นเส้นตรงตามหลักวิทยาศาสตร์ แต่เชื่อในเรื่องของระบบคิดแบบแยกย่อย ความไร้ระเบียบของทฤษฎีเชิงสังคม รวมทั้งให้ความสนใจกับเรื่องของอารมณ์ความรู้สึกและมิติทางศาสนาและจิตวิญญาณซึ่งได้ถูกกลายไปในยุคแห่งความรู้แจ้ง (Enlightenment) การวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของสื่อมวลชนกับสังคมตามแนวคิดของทฤษฎีหลังสมัยใหม่ จึงเป็นการใช้มุมมองที่สนใจที่รูปแบบและวิธีการของการแสดงออก (form & performance) มากกว่าบทบาทหรือปรัชญาของสื่อ นั้น ๆ แนวคิดนี้จึงไม่สนใจว่าสื่อจะเป็นธุรกิจหรือเป็นศิลปะ เพราะไม่เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีหลักการและเหตุผลเดียว และไม่เชื่อในลักษณะที่คิดยึดตายตัวของสื่อ เช่น จะพิจารณาว่าสื่อบันเทิงมีสาระหรือไม่ต้องดูที่การแสดงออกเป็นรายครั้งไป หรือกรณีของการแสดงคอนเสิร์ตของนักร้องขวัญใจวัยรุ่นก็อาจต้องพิจารณาว่าสิ่งที่ทำให้วัยรุ่นคลั่งไคล้นั้นไม่ใช่ความเป็นมาตรฐานเดียวกันที่ครอบงำรสนิยมของวัยรุ่น แต่อาจเป็นความสามารถของนักร้องที่สามารถสื่อสารกับวัยรุ่นผ่านการแสดงออก อัดลัทธิ และเนื้อเพลง

จุดสนใจของแนวคิดสื่อมวลชนยุควัฒนธรรมสมัยใหม่จึงอยู่ที่เรื่องของอัตลักษณ์และการแสดงออกผ่านอัตลักษณ์ของสื่อมวลชน ซึ่งมีหลักอยู่ว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ไม่คงที่ สามารถปรับเปลี่ยนไปได้ตามบริบท และขึ้นอยู่กับว่าปัจเจกบุคคลที่เป็นเจ้าของอัตลักษณ์นั้นจะแสดงออกอย่างไร การแสดงออกของอัตลักษณ์จะมีผลต่อการบ่งบอกตำแหน่งแห่งที่ของคนในช่วงขณะที่แสดงออกทางอัตลักษณ์นั้น และมีผลต่อการใช้เหตุผลหรือแม้แต่การตัดสินใจของแต่ละคนด้วย ดังเช่นที่ Judith Butler ได้อธิบายไว้ว่า เพศสภาพ (gender) ก็คือ การแสดงออกอย่างหนึ่ง ในช่วงเวลาหนึ่งของแต่ละบุคคล แต่ไม่ใช่สิ่งที่จะสามารถเหมารวมได้นั้นคืออัตลักษณ์อันตายตัวของบุคคลนั้น เพราะอัตลักษณ์ย่อมปรับเปลี่ยนได้เสมอขึ้นอยู่กับพฤติกรรมและการแสดงออก ด้วยเหตุนี้ ภาพตัวแทนของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชนจึงย่อมไม่ใช่อัตลักษณ์ของกลุ่มบุคคลนั้น แต่เป็นเพียงการแสดงออกเท่านั้น การจะอธิบายความสัมพันธ์นี้จึงต้องระบุให้ชัดว่าเป็นการวิเคราะห์สื่อมวลชนภายใต้บริบทของพื้นที่และเวลา (space & time) อย่างไร

นอกจากนี้แนวคิดสื่อมวลชนยุคหลังสมัยใหม่ยังสนใจศึกษาวาทกรรม ซึ่งเป็นการแสดงออกของชุดความหมายหลาย ๆ ชุดผ่านกระบวนการสื่อสาร ในลักษณะเดียวกับอัตลักษณ์ ก็ต้องเข้าใจภายใต้บริบทเฉพาะ และต้องเข้าใจว่าวาทกรรมเป็นการแสดงออกของความหมายโดยที่มีกลไกของอุดมการณ์ชุดใดชุดหนึ่งกำกับอยู่เสมอ การศึกษาวาทกรรมเรื่องเพศที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชน จึงต้องวิเคราะห์ด้วยแนวคำถามว่า วาทกรรมเรื่องเพศที่ผ่านสื่อนี้มีที่ชุด ใครเป็นผู้สร้าง สร้างด้วยอุดมการณ์ใด สร้างให้ใครหรือสร้างเพื่อกำกับควบคุมคนกลุ่มใด เช่น วาทกรรมเรื่องการตั้งครรภ์เมื่อไม่พร้อม ซึ่งจะมีความหมายและทางออกที่หลากหลายมากขึ้นขึ้นอยู่กับว่าเรื่องนี้ถูกนำเสนอผ่านวาทกรรมของใคร หากเป็นกลุ่มสตรีนิยมก็จะวิพากษ์ว่าเป็นวาทกรรมที่สังคมเอาเปรียบและโยนความผิดให้ผู้หญิง หากเป็นกลุ่มศาสนาก็จะวิพากษ์ว่าเป็นการกระทำที่ผิดศีลธรรม หรือถ้าเป็นกลุ่มประชากรศาสตร์ก็จะมองว่าเป็นปัญหาของการเพิ่มประชากร เป็นต้น

ทั้งนี้ แนวทางศึกษาสื่อมวลชนกับสังคมที่ได้นำเสนอแบบสรุปมาข้างต้นนี้ สะท้อนให้เห็นถึงสถานภาพและแนวโน้มของการศึกษาเรื่องสื่อกับสังคมว่า จะปรับเปลี่ยนไปสู่การเน้นความสนใจที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้รับและผู้ส่งสารมากขึ้น และเน้นศึกษาภายใต้บริบทเฉพาะ คำนึงถึงมิติทางสังคม-วัฒนธรรม รวมทั้งให้ความสำคัญกับเรื่องของการแสดงออกผ่านอัตลักษณ์และวาทกรรม ซึ่งอาศัยสื่อเป็นช่องทางสำคัญ

2.3.2 การประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคมเกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศผ่านสื่อ (the construction of reality on sexual violence)

ความรุนแรงทางเพศเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วทุกมุมโลก ไม่ว่าจะเป็นในประเทศที่เรียกตัวเองว่าพัฒนาแล้ว หรือประเทศกำลังพัฒนาก็ตาม ทั้งนี้เพราะการพัฒนาทางเศรษฐกิจไม่สามารถเป็นหลักประกันได้ว่าสังคมนั้นจะปราศจากความรุนแรงทางเพศ เนื่องจากเรื่องของความรุนแรงทางเพศนั้นมีรากฐานมาจากความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ และเป็นปัญหาทางเพศสภาพ (gender-based violence) หรือที่มีนักสตรีนิยมจำนวนไม่น้อยกล่าวไว้ว่าผู้หญิงถูกกระทำความรุนแรงทางเพศก็เพราะเป็นผู้หญิงนั่นเอง “ความรุนแรงต่อผู้หญิงในปัจจุบันจึงเป็นภัยร่วมของผู้หญิงในทุกมุมโลก คุณเป็นเรื่องไม่เกินเลยที่จะกล่าวว่าโลกนี้ช่างไม่ปลอดภัยสำหรับผู้หญิง” (กฤตยา และ คณะ 2544: 1)

จากคำจำกัดความของความรุนแรงทางเพศต่อผู้หญิง (sexual violence against women/ VAW) ที่กำหนดโดยองค์การสหประชาชาติตามปฏิญญาสากลว่าด้วยการขจัดความรุนแรงต่อผู้หญิง ปีพ.ศ. 2537 ได้ระบุว่า “ความรุนแรงต่อผู้หญิงหมายถึง การใช้ความรุนแรงใด ๆ อันสืบเนื่องมาจากความแตกต่างระหว่างหญิงชาย ซึ่งมีผลหรือมักจะมีผลทำให้เกิดอันตรายหรือความเดือดร้อนทางกาย ทางเพศ หรือทางจิตใจต่อผู้หญิง” คำนิยามนี้ยังขยายครอบคลุมไปถึงมิติของพื้นที่ด้วย นั่นก็คือ เป็นการกระทำความรุนแรงที่เกิดขึ้นทั้งในพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัว (public/private space) หมายความว่า ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัว (domestic violence) ก็นับเป็นความรุนแรงทางเพศด้วยเช่นกัน คำจำกัดความขององค์การสหประชาชาติ สามารถแยกแยะประเภทของความรุนแรงทางเพศต่อผู้หญิงออกได้เป็น 3 ลักษณะด้วยกันคือ

1. ความรุนแรงในครอบครัวและที่บ้านซึ่งมีผลต่อร่างกาย เพศ และสภาพจิตใจ ทั้งนี้รวมทั้งความรุนแรงที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (interpersonal relationship) ด้วย ความรุนแรงประเภทนี้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมากที่สุด และถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นวาระของสังคมในการรณรงค์หรือวิพากษ์วิจารณ์มากที่สุดประเด็นหนึ่งในระยะไม่กี่ปีมานี้ ตัวอย่างของความรุนแรงในครอบครัวที่ปรากฏชัดเจน ได้แก่ การทุบตีกรรยา (battering) การล่วงละเมิดทางเพศที่เกิดขึ้นในครัวเรือน (sexual abused in the household) ความรุนแรงที่สืบเนื่องมาจากเงินค่าสินสอด ซึ่งปรากฏในบางวัฒนธรรม เช่น อินเดีย (dowry-related violence) การข่มขืนในชีวิตสมรส (marital rape) การขลิบ

อวัยวะเพศของเด็กหญิง (genital mutilation) และประเพณีความเชื่อต่าง ๆ ที่เป็นอันตรายต่อผู้หญิง (traditional harmful to women) เช่น การมัดเท้าของผู้หญิงจีน การมีลูกมาก การฉวยฉาด เป็นต้น

2. ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในที่ทำงาน ในที่สาธารณะ ความรุนแรงประเภทนี้เกิดขึ้นบ่อยครั้ง แต่มักไม่เป็นที่รับรู้ของสังคม เพราะผู้หญิงที่ถูกกระทำมักไม่กล้าไปแจ้งความหรือเปิดเผยประสบการณ์ของความรุนแรงที่ตนได้รับ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ชายซึ่งเป็น “เจ้านาย” และผู้หญิงซึ่งเป็น “ลูกน้อง” ทำให้ผู้หญิงที่ถูกกระทำมักมีสภาพของการไร้เสียงและไร้การต่อรอง รูปแบบของความรุนแรงในที่สาธารณะประกอบด้วย การข่มขืน (rape) พยายามข่มขืน (attempt to rape) การล่วงละเมิดทางเพศ (sexual abuse) การคุกคามทางเพศ (sexual harassment) การกลั่นแกล้งและฉวยโอกาสแบบที่เรียกว่าหมาหยอกไก่ (intimidation at work, etc.) ซึ่งปรากฏในที่ทำงาน สถานศึกษา วัด การลักลอบค้าหญิงหรือการบังคับค้าประเวณี (trafficking in women and forced prostitution) ภาพเปลือย (pornography) และแม้แต่การประกวดความงาม
3. ความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ปรากฏในนโยบายและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของรัฐ หรือเกิดจากการปล่อยปละละเลยไม่ใส่ใจของรัฐ เช่น นโยบายการจ้างงานที่มีการเลือกปฏิบัติทางเพศ นโยบายการศึกษาที่จำกัดโอกาสของเด็กผู้หญิง นโยบายสาธารณสุขที่ไม่ให้บริการไม่เสมอภาค หรือกฎหมาย ระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ทางราชการ และระบบการเมืองที่เลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง เป็นต้น

นอกจากความหมายตามที่แจกแจงข้างต้นแล้ว ทักษะทางสังคมศาสตร์ยังมองว่า ปัญหาความรุนแรงต่อผู้หญิงเป็นภาพสะท้อนอาการป่วยของสังคมที่ส่งผลกระทบต่อภาวะสุขภาพของผู้หญิงทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นปัญหาระดับต้นๆ ของสุขภาพผู้หญิง และเป็นตัวชี้วัดสำคัญของสุขภาพสังคม (กฤตยา และคณะ 2544) เพราะทุกครั้งที่เกิดการกระทำรุนแรงต่อผู้หญิง ผลกระทบที่ติดตามมาเสมอคือ ผลกระทบทางสุขภาพ ทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิตต่อตัวผู้หญิง และส่งทอดต่อมายังคนรอบข้างตัวผู้หญิง โดยเฉพาะลูกของผู้หญิงเอง ซึ่งมีความเปราะบางที่จะรับทอดเอาสุขภาพจิตที่เป็นปัญหานี้ต่อเนื่องไป

ทัศนะทางสตรีนิยม ได้อธิบายเรื่องของความรุนแรงทางเพศด้วยการเชื่อมโยงเรื่องของเพศวิถีเข้ากับ ความรุนแรงของเพศชาย ในสองแง่มุมด้วยกัน คือ ประการแรก การที่ผู้ชายมีอำนาจควบคุมเพศวิถีของผู้หญิงอันเป็นสาเหตุหลักของการกดขี่ทางเพศ และประการที่สอง การประกอบสร้างความจริงทางสังคมเรื่องเพศวิถีเป็นการสร้างขึ้นจากประสบการณ์และการให้คำนิยามของผู้ชาย ซึ่งให้ความชอบธรรมกับการใช้กำลังและอำนาจของผู้ชายในรูปแบบความสัมพันธ์แบบรักต่างเพศ ทัศนะดังกล่าวนี้ ทำให้สตรีนิยมวางเรื่องของเพศวิถีและความรุนแรงทางเพศไว้ที่ศูนย์กลางของกลยุทธของการต่อสู้ (feminist politics) โดยมุ่งหาทางยุติความรุนแรงทางเพศในทุกรูปแบบ แอนเดรียล ริช (1980) นักสตรีนิยมหัวก้าวหน้า ได้เสนอให้มีการวิเคราะห์การใช้อำนาจและความรุนแรงผ่านรูปแบบของความสัมพันธ์แบบรักต่างเพศโดยศึกษาทั้งในเชิงประวัติศาสตร์และข้ามวัฒนธรรม เพราะริชเชื่อว่าการใช้ความรุนแรงทั้งทางวาจา ทางกาย และผ่านกฎหมายหรือประเพณีนั้น เป็นไปเพื่อทำให้ผู้ชายสามารถครอบครองผู้หญิงในเรื่องเพศได้อย่างชอบธรรม ด้วยการประกอบสร้างความจริงทางสังคมว่า ความสัมพันธ์แบบรักต่างเพศเท่านั้นที่เป็นเรื่องปกติ เป็นปฏิบัติการทางเพศที่ถูกต้องตามธรรมชาติ เป็นไปตามแรงจذبภายในของเพศสรีระ คำอธิบายเช่นนี้ทำให้นักสตรีนิยมจำนวนไม่น้อยเห็นว่า ผู้ชายวางความสัมพันธ์ต่อผู้หญิงไว้ในมิติของเรื่องประเวณีเป็นหลัก ปรากฏการณ์ที่นักสตรีนิยมหยิบยกขึ้นมาประกอบคือ การเผยแพร่ของภาพเปลือยและการถือปฏิบัติกับผู้หญิงราวกับเป็นสินค้าทางเพศ (sexual commodities) ที่รุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อเป็นการตอบโต้กระแสเคลื่อนไหวเรียกร้องเสรีภาพและความเท่าเทียมกันของผู้หญิง ดังที่ โรบิน มอร์แกน (1978) ได้เปิดประเด็นเกี่ยวกับภาพเปลือยและความรุนแรงทางเพศไว้ว่า ‘pornography is a theory, rape is a practice’

นอกจากนี้ ทฤษฎีสตรีนิยมยังได้อธิบายการประกอบสร้างความจริงเรื่องความรุนแรงทางเพศในมิติเชิงวัฒนธรรมว่า เป็นผลมาจากการมอบความยินยอมให้ผู้ชายได้ครอบครองเรือนร่างของผู้หญิงซึ่งในบางวัฒนธรรมถือว่าเป็นทรัพย์สินสมบัติอย่างหนึ่งของผู้ชาย ดังนั้น การแสดงออกซึ่งความก้าวร้าวรุนแรงที่ผู้ชายกระทำต่อผู้หญิงในครอบครัว เช่น การข่มขืนในชีวิตสมรส (marital rape) การบังคับลูกสาวให้สมรส (forced arrange marriage) จึงไม่ถือว่าเป็นความรุนแรงทางเพศ มิหนำซ้ำ ยังมีส่วนสร้างความชอบธรรมให้ผู้ชายของครอบครัวเป็นผู้ทำหน้าที่ของการควบคุม จับตามอง กำกับ ตัดสิน และลงโทษผู้หญิงในเรื่องของเพศด้วย

อย่างไรก็ตาม นักสตรีนิยมผิวดำและผิวสี (Black feminist) ได้เพิ่มเติมทัศนะของนักสตรีนิยมผิวขาวตะวันตกว่า เรื่องของความรุนแรงทางเพศไม่ได้มีสาเหตุมาจากอำนาจในการครอบครองเพศวิถีของผู้ชายเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่เป็นปรากฏการณ์ที่มีความสลับซับซ้อนมากกว่า

นั้น เพราะเกี่ยวพันกับเรื่องของความแตกต่างระหว่างชนชั้น สีผิว ชาติพันธุ์ และการอ้างความเหนือกว่าทางอายุธรรมด้วย เช่น ผู้หญิงผิวดำและผิวสี (ตะวันออก) มักถูกมองว่ามีความเย้ายวน และมีพลังในเรื่องเพศ (เป็นการอ้างเชิงสรีระ) ทำให้ผู้หญิงเหล่านี้ถูกละเมิดทางเพศจากผู้ชาย โดยเฉพาะผู้ชายผิวขาวตะวันตกได้ง่ายกว่า

จุดยืนของนักสตรีนิยมในการมองเรื่องความรุนแรงทางเพศก็คือ การปฏิเสธความเกี่ยวข้อง กับเรื่องของสรีระหรือธรรมชาติ แต่ยืนยันว่ามีสาเหตุมาจากความไม่เท่าเทียมกันในระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชาย จึงได้เสนอให้มีการรื้อถอนมายาคติ (myth) ที่ฝังรากอยู่ในความสัมพันธ์แบบรักต่างเพศ และเรียกร้องความจำเป็นของการสร้างความเคารพความศรัทธาในความ เป็นมนุษย์ระหว่างหญิงชายภายใต้ความสัมพันธ์เช่นนี้

ความรุนแรงในชีวิตคู่ กับการประกอบสร้างกลยุทธแห่ง “การเมืองเรื่องส่วนตัว”

การกระทำความรุนแรงทางเพศในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตคู่ และส่วนใหญ่เกิดขึ้น ภายในบ้าน (domestic violence) มักเป็นความรุนแรงที่ไม่ค่อยมีใครรับรู้ ทั้ง ๆ ที่การกระทำหลาย รูปแบบอาจเรียกได้ว่าเป็นอาชญากรรมได้อย่างหนึ่ง เริ่มตั้งแต่รูปแบบของการบีบบังคับจิตใจ กักขัง บีบบังคับทางเศรษฐกิจและสังคม การทำให้ร่างกายบาดเจ็บ การข่มขืน หรือกระทั่งฆ่าให้ตาย แต่ ด้วยสาเหตุที่เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นภายในบ้านซึ่งคนทั่วไปเข้าใจว่าเป็นสถานที่ปลอดภัยที่สุดนี้เอง ที่ทำให้อาชญากรรมประเภทนี้ยากแก่การป้องกันมากที่สุด ทั้งในแง่ที่สมาชิกในครอบครัวเอง ช่วยกันปกปิดและไม่เอาผิดกับผู้กระทำ เพราะเห็นว่า “เป็นเรื่องส่วนตัว...เป็นเรื่องในบ้าน” ค่านิยม ที่สอนลูกผู้หญิงให้เป็นฝ่ายก้มหน้ารับการกระทำด้วยความอดทน และการมองข้ามภัยแห่งความรุนแรงที่อยู่ข้างตัวเพราะเห็นว่าเป็นคนรู้จักกันก็ตาม พฤติกรรมและความเชื่อของสังคมเช่นนี้เองที่ทำให้ความรุนแรงในชีวิตคู่และครอบครัวยิ่งทวีความรุนแรงและขยายวงกว้างมากขึ้น เพราะนอกจาก จะเป็นการทำลายระบบกลไกคุ้มครองทางสังคมที่ว่าผู้กระทำผิดควรได้รับการลงโทษแล้ว ยังอาจ ทำให้ผู้กระทำผิดไม่ได้สำนึกว่าสิ่งที่ทำนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง (กฤตยา และคณะ 2544: 4)

จึงไม่น่าแปลกใจที่สถิติข้อมูลเกี่ยวกับความรุนแรงที่รวบรวมได้ในประเทศไทย จะเป็นเพียงแค่ส่วนเสี้ยวของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง รายงานข่าวและบทความจากหนังสือพิมพ์ระดับชาติที่ มูลนิธิเพื่อนหญิงรวบรวมไว้ในช่วงเดือนมกราคม-ตุลาคม 2545 พบว่า มีผู้หญิงและเด็กที่ตกอยู่ใน ภาวะวิกฤติของความรุนแรงในครอบครัว 134 ราย ในจำนวนนี้กว่า 1 ใน 3 เป็นความรุนแรงถึงขั้น

มาตรการ เช่น กรณีของอดีตอาจารย์นี้ค้าทำร้ายร่างกายภรรยาจนถึงแก่ชีวิต กรณีหมอหนุ่ม มาตรการหมอแฟนสาว กรณีแม่ตัดสินใจโยนลูกสองคนพร้อมกระโดดตึกคอนโดมิเนียมตายตาม อันเนื่องมาจากกรักสามเส้า (มูลนิธิเพื่อนหญิง 2545) กระแสข่าวเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดการวิพากษ์และ ตั้งรับจากสังคมด้วยทัศนะที่หลากหลาย ส่วนหนึ่งประมาณว่าผู้หญิงเป็นฝ่ายผิดที่มีส่วนช่วยยั่วยุอารมณ์ โกรธแค้นหึงหวงของผู้ชาย หรือเป็นฝ่ายนอกใจและประพฤติผิดทางเพศต่อผู้ชาย สังคมอีกส่วน หนึ่งแสดงความเห็นใจผู้หญิงและเสนอให้ใช้มาตรการลงโทษทางกฎหมายที่รุนแรงต่อผู้กระทำ ในขณะที่สังคมอีกส่วนหนึ่งเห็นว่า สังคมควรให้อภัยแก่ผู้ชายเพราะเป็นเรื่องของการ “ทำร้ายด้วยความรัก” หรือด้วย “หน้าที่และสิทธิของผู้เป็นสามี” เป็นต้น นอกจากนี้ การรวบรวมข้อมูลจากผู้มา ใช้บริการและขอคำปรึกษาเรื่องปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี เช่น 643 ราย ในช่วงเดือนมกราคม-กันยายน 2545 ที่ไปปรึกษากับมูลนิธิเพื่อนหญิง 891 รายในปี 2543 ที่ โทรศัพท์มาปรึกษาศูนย์ฮอตไลน์ นอกจากรายงานข่าวและจำนวนผู้มาขอความช่วยเหลือแล้ว ข้อมูลจากงานวิจัยเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัวที่ชัดเจนและใช้อ้างอิงมากที่สุดขณะนี้ ก็งาน วิจัยของกฤตยาและคณะ (2544) ยังชี้ให้เห็นภาวะของปัญหาซึ่งครอบงำโครงสร้างสังคมไทยอยู่ไม่ น้อย จากการสุ่มตัวอย่างครอบครัวในกรุงเทพฯ และนครสวรรค์ของคณะผู้วิจัย พบว่า หญิงไทย ร้อยละ 44 ประสบปัญหาถูกกระทำหรือเคยถูกกระทำ ความรุนแรงโดยสามีหรือคนรัก ในจำนวนนี้ ร้อยละ 28 เคยถูกกระทำ ความรุนแรงทางกาย ร้อยละ 29 ถูกกระทำ ความรุนแรงทางเพศ และพบว่า ร้อยละ 3 ถูกกระทำตลอดช่วงชีวิตหรือกลายเป็นกิจวัตร ข้อมูลบางส่วนจากการสัมภาษณ์ในงาน วิจัยสะท้อนให้เห็นว่า ผู้หญิงที่ถูกกระทำ ความรุนแรงเหล่านี้ ไม่มั่นใจแม้แต่จะนิยามว่าสิ่งที่พวกเธอ ถูกกระทำนี้เรียกว่าความรุนแรงหรือไม่ เพราะเกิดขึ้นจากคู่ครองหรือคู่รักของตนเอง และส่วน ใหญ่ยอมรับว่าเป็นเรื่องของ “ลึนกับฟิน” ที่ต้องกระทบกระทั่งกันบ้าง ทั้ง ๆ ที่ในการกระทบกันนี้ ผู้หญิงมักเป็นฝ่ายที่เปรียบได้กับลิ้น ซึ่งย่อมหมายถึงการเจ็บปวดมากกว่าอย่างแน่นอน

ถึงแม้ว่าปรากฏการณ์ความรุนแรงทางเพศต่อผู้หญิงในสังคมไทยที่สะท้อนผ่านงานวิจัย และการรายงานผลขององค์กรสตรีต่าง ๆ เหล่านี้ยังไม่สามารถเป็นตัวแทนของสถานการณ์จริงได้ก็ ตาม แต่ความเคลื่อนไหวทั้งหมดนี้ได้มีส่วนเปิดเผยด้านมืดที่สังคมไม่เคยได้รับรู้ และได้มีส่วนเปิด พื้นที่ของการวิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์ปัญหานี้อย่างลึกซึ้งมากขึ้นตามลำดับ ทำให้เรื่องความรุนแรงทางเพศในชีวิตคู่และครอบครัวปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้น และฉายให้เห็นภาพของความสลับซับซ้อน แห่งปัญหาได้ดียิ่งขึ้น อาจกล่าวได้ว่าการประกาศทศวรรษสตรีสากลขององค์การสหประชาชาติใน ช่วงปี 1975-1985 นับเป็นการเปิดศักราชให้มีการสำรวจศึกษาเรื่องความรุนแรงในครอบครัวมาก

ขึ้น และพบว่า ความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้นทั้งในสังคมพัฒนาที่ให้สิทธิแก่ผู้หญิงอย่างกว้างขวาง และในสังคมที่ไม่สนใจเรื่องสถานภาพสตรีเลย (กฤตยา 2542)

นอกจากกระแสความเคลื่อนไหวของผู้หญิงที่ทำให้เรื่องของความรุนแรงกลายเป็นหนึ่งในประเด็นสาธารณะขึ้นแล้ว การออกมาแสดงจุดยืนของนักวิชาการด้านสตรีนิยมทั่วโลก ในการกำหนดเป้าหมายของการศึกษาแบบสตรีนิยม ไปที่การเผยให้เห็นปัญหาของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระดับครอบครัวหรือชีวิตคู่ ได้ทำให้แนวทางการต่อสู้ทั้งในเชิงเคลื่อนไหวและเชิงวิชาการ สอดคล้องและรวมพลังกันมากขึ้น นักสตรีนิยมแห่งทศวรรษ 1980s ได้ประกาศคำขวัญที่เป็นเสมือนกรอบแนวคิดของปรัชญาสตรีนิยมคือ **“Personal is Political”** หรือ การเมืองเรื่องส่วนตัว หรือการเปิดเผยเรื่องส่วนตัวให้กลายเป็นเรื่องของการต่อสู้ นั่น ได้ทำให้ทิศทางของการศึกษา วิจัย และกลยุทธ์แบบผู้หญิงมีเป้าหมายที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ที่สำคัญคือ คำขวัญนี้ได้ทำให้เรื่องความรุนแรงในครอบครัวกลายเป็นเรื่องที่ต้องวิเคราะห์และหาทางยุติความรุนแรงนี้ให้ได้ นอกจากนี้ คำขวัญนี้ ยังบ่งบอกนัยว่า การทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์นี้ต้องหันมาหาการศึกษาประสบการณ์ของผู้หญิงในบ้าน และต้องหาทางเสริมพลัง (empower) ผู้หญิง รวมทั้งบำบัดเยียวยา (healing) ผู้หญิงที่ถูกกระทำความรุนแรงให้สามารถผ่านพ้น (survive) จากประสบการณ์อันเจ็บปวดเหล่านี้ ให้สามารถแบ่งปันวิธีการและเรื่องราวสู่ผู้หญิงคนอื่นๆ ทั่วทั้งโลก และสามารถทำให้เสียงของผู้หญิงอีกจำนวนมากซึ่งอยู่ในบ้าน ได้ส่งเสียงบอกเล่าประสบการณ์ของพวกเขา คำขวัญที่มุ่งไปสู่การเมืองเรื่องส่วนตัวนี้เอง ที่ทำให้การศึกษาและเคลื่อนไหวในเรื่องเพศมีแนวโน้มเข้าหาเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวและในพื้นที่ส่วนตัวมากขึ้นเป็นลำดับ

ความรุนแรงทางเพศที่ถูกถ่ายทอดผ่านข่าว

ส่วนใหญ่แล้วการศึกษาเรื่องความรุนแรงทางเพศในสื่อ มุ่งวิเคราะห์เนื้อหาความรุนแรงทางเพศที่สื่อนำเสนอในรูปของข่าวและประเด็นข่าว มากกว่าจะวิเคราะห์ว่าสื่อมีส่วนประกอบสร้างความจริงเรื่องความรุนแรงทางเพศนี้อย่างไร การศึกษาในแบบแรกจะทำให้มองเห็นสถานการณ์ความรุนแรงทางเพศที่ปรากฏในสังคม แต่จะละเลยบทบาทของสื่อในฐานะที่มีส่วนประกอบสร้างความหมายในเรื่องนี้ด้วย

สำหรับการสำรวจปรากฏการณ์ความรุนแรงทางเพศที่มุ่งวิเคราะห์เนื้อหาเพียงอย่างเดียว นั้น มักได้รับข้อสรุปที่คล้ายคลึงกัน นั่นคือ สื่อมีการนำเสนอข่าวความรุนแรงแบบทางตรง (direct

violence) คือเป็นความรุนแรงที่กระทำต่อร่างกาย มากกว่าข่าวที่สะท้อนความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (structure violence- เป็นความรุนแรงที่แฝงอยู่ในกฎหมาย ระเบียบ และมาตรการต่าง ๆ ของรัฐ) และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (cultural violence- เป็นความรุนแรงที่แฝงอยู่ในความเชื่อ ค่านิยม สิ่งที่สังคมยึดถือปฏิบัติต่อ ๆ กันมา จนกลายเป็นสิ่งค้ำจุนให้สังคมยอมรับความรุนแรงประเภทอื่น ๆ ด้วย) จากสัดส่วนของข่าวที่นำเสนอปรากฏการณ์ความรุนแรงแตกต่างกันนี้ สะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทยยังมีความเข้าใจเรื่องความรุนแรงทางเพศไม่มากพอ และยังคงสนใจเรื่องนี้ในระดับพื้นผิวคือเท่าที่ปรากฏและชีวิตได้เชิงรูปธรรมเท่านั้น

ตัวอย่างเช่น รายงานรวบรวมสถานการณ์ความรุนแรงทางเพศต่อผู้หญิงในรอบปี พ.ศ. 2545 ที่ศึกษาโดยมูลนิธิสร้างเสริมความเข้าใจเรื่องสุขภาพผู้หญิง (สคส.) จากข่าวในหนังสือพิมพ์รายวัน 2 ชื่อฉบับคือ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ และมติชน พบว่า มีข่าวที่เป็นความรุนแรงทางตรงทั้งสิ้น 243 เหตุการณ์ จำแนกเป็นเหตุการณ์ข่มขืนซึ่งรวมถึงพยายามข่มขืนซึ่งได้รับการนำเสนอเป็นข่าวมากที่สุด จำนวน 128 เหตุการณ์ ถัดมาคือเหตุการณ์ความรุนแรงในชีวิตคู่ เช่น การทำร้ายร่างกาย ด้วยเหตุหึงหวง การทุบตี ฆาตกรรม การบังคับร่วมหลับนอน รวมจำนวน 95 เหตุการณ์ การละเมิดทางเพศอื่น ๆ รวมทั้งการคุกคามทางเพศจำนวน 20 เหตุการณ์ ส่วนข่าวที่สะท้อนปรากฏการณ์ของความรุนแรงเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรม เช่น การขายบริการทางเพศ ที่องไม่พร้อมและการทำแท้ง ศัลยกรรมความงามและการลดน้ำหนัก หญิงรักหญิง การประจวบความงาม การบวชภิกษุณี มีจำนวนทั้งสิ้น 107 เหตุการณ์ รายงานฉบับเดียวกันนี้ยังได้ชี้ให้เห็นอีกว่า ประเด็นข่าวความรุนแรงต่อผู้หญิงที่กลายเป็นเหตุการณ์สำคัญหรือเป็น “ข่าวดัง” ของสังคม ได้แก่ ประเด็นการคุกคามทางเพศ ที่เริ่มเป็นกระแสความสนใจเมื่อมีการเปิดเผยพฤติกรรมชอบคุกคามและล่วงละเมิดทางเพศของข้าราชการและนักการเมืองชั้นผู้ใหญ่บางคน รวมทั้งกรณี “เหตุเกิดบนชั้น 28” ที่มีการคุกคามนักข่าวหญิง ประเด็นความรุนแรงในชีวิตคู่ ที่กลายเป็นประเด็นร้อนด้วยข่าวอาจารย์นั้ด้ากระทำความผิดฐานทำร้ายร่างกายภรรยาตนเองจนเสียชีวิตแต่ได้รับคำตัดสินจากศาลให้รอลงอาญา และบำเพ็ญประโยชน์สาธารณะเป็นเวลา 50 ชั่วโมง รวมทั้งข่าวหมอม่าหมอมะเพราะความหึงหวง และประเด็นการล่วงละเมิดทางเพศเด็กหญิงอายุต่ำกว่า 18 ปี ซึ่งมีทั้งกรณีของอดีต ส.ว. นักการเมือง ตำรวจ ครู นักแสดงที่ตกเป็นข่าวว่าซื้อบริการทางเพศจากเด็ก

นอกจากนี้ รายงานสรุปการวิเคราะห์เนื้อหาข่าวและภาพสตรีในหนังสือพิมพ์ 10 ชื่อฉบับ ช่วงเดือนมกราคม-มีนาคม 2545 โดยเครือข่ายสื่อสตรี ได้พบว่า ข่าวที่ผู้หญิงถูกนำเสนอในสถานะของผู้ถูกระทำมีจำนวนมาก โดยเฉพาะจากการถูกระทำความรุนแรงทางเพศ แต่การนำเสนอ มักมีลักษณะตอกย้ำถึงองค์ประกอบทางสรีระของผู้หญิง เช่น ขนดร่างกาย การแต่งกาย และพฤติ

กรรมทางเพศ นอกจากนี้ยังบ่งชี้บทบาทของผู้หญิงในเชิงลบในฐานะที่เป็นผู้สร้างปัญหาให้แก่สังคม เช่น การขายประเวณี คลอดลูกแล้วทิ้ง ไม่รักนวลสงวนตัว เป็นต้นเหตุแพร่โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ส่วนทางด้านของภาษาที่นำเสนอ พบว่า ยังคงถ่ายทอดเหตุการณ์ด้วยภาษาที่รุนแรงไม่เหมาะสม โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ จะมีการเขียนด้วยการพรรณนาขั้นตอนของเหตุการณ์อย่างละเอียด และนำเรื่อร่างของผู้หญิงในข่าวมาบรรยายอย่างเร้าอารมณ์ ส่วนประเด็นข่าวที่ได้รับการนำเสนอสูงสูดนั้น คือ ประเด็นข่าวความรุนแรงทางเพศ

จะเห็นได้ว่า การศึกษารวบรวมเนื้อหาข่าวเกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศนั้น มีรายงานผลที่ชัดเจนว่า สื่อได้หยิบยกเอาประเด็นเหตุการณ์เหล่านี้มานำเสนออย่างต่อเนื่องและในลำดับความสำคัญต้น ๆ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ส่วนใหญ่ของข่าวเหล่านี้ได้ถูกนำเสนอแบบที่มีโครงเรื่องและภาษาบอกเล่าที่ถูกกำหนดมาแล้ว และด้วยรูปแบบและภาษาดังกล่าวนี้อเอง ที่สามารถชี้ได้ว่า สื่อมีส่วนสร้างความรุนแรงผ่านการรายงานข่าวความรุนแรงด้วย จึงนับเป็นการตอกย้ำและผลิตซ้ำความรุนแรงผ่านพื้นที่สื่อซึ่งเป็นเสมือนพื้นที่สาธารณะของสังคม

สำหรับท่าทีของความรุนแรงของสื่อในการนำเสนอข่าวเหล่านี้ ประเมินได้จากการคัดเลือกประเด็นข่าวมานำเสนอ การคัดเลือกประเด็นสำหรับพาดหัวข่าว ภาษาพาดหัวข่าว และภาพข่าว ตลอดจนการใช้ภาษาบรรยายในข่าว และการให้น้ำหนักที่เน้นไปที่ฝ่ายของผู้หญิงซึ่งเป็นผู้ถูกกระทำ มากกว่าให้รายละเอียดของฝ่ายผู้ชาย การวิเคราะห์ท่าทีความรุนแรงของสื่อเช่นนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อวิชาการอย่างมาก หากได้มีการวิเคราะห์ตามแนวของวาทกรรม ซึ่งรายงานชิ้นนี้ จะได้พยายามนำเอาแนววิเคราะห์แบบวาทกรรม มาใช้ศึกษาปรากฏการณ์ของข่าวเรื่องเพศที่ถูกประกอบสร้างหรือนำเสนอในสื่อมวลชน

แนวทางการศึกษาการประกอบสร้างความจริงเรื่องความรุนแรงทางเพศ

โดยสรุปแล้ว กระบวนทัศน์และวิธีวิทยาในการศึกษาเรื่องของความรุนแรงทางเพศที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน มีด้วยกันสามแนวทางหลักๆ ประกอบด้วย

แนวทางแบบจิตวิทยา (Psychological approach) ด้วยการมุ่งอธิบายไปที่ลำดับขั้นตอนของการพัฒนาทางบุคลิกภาพและจิตสำนึกของผู้ชาย เริ่มจากวัยเด็กไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ โดยชี้ว่าผู้ชายที่ทำร้ายผู้หญิงนั้น มีคุณลักษณะของ *impaired masculinity* คือมีความเป็นชายที่บกพร่องหรือมีพัฒนาการที่ไม่สมบูรณ์ เช่น เติบโตมาจากครอบครัวที่มีความรุนแรง เคยมีประสบการณ์ถูกกระทำ

ความรุนแรง หรือไม่ได้รับความรักจากพ่อและแม่ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แนวคิดนี้ได้ถูกโต้แย้งจากแนวคิดอื่น ๆ ที่พัฒนาขึ้นภายหลังโดยที่ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยจำนวนมากทั่วโลกที่พบว่า ในครอบครัวซึ่งทั้งเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายได้รับความรุนแรงเช่นกัน แต่เพราะเหตุใดเด็กผู้ชายจึงมีแนวโน้มที่จะกระทำความรุนแรงมากกว่าเด็กผู้หญิงเมื่อโตขึ้น นอกจากนี้ยังมีคำถามอีกว่า ทั้ง ๆ ที่เด็กผู้หญิงซึ่งถูกกระทำความรุนแรงในครอบครัวมีมากกว่าเด็กผู้ชายเป็นสัดส่วน 3-6 เท่า แต่จำนวนผู้ที่กระทำความรุนแรงทางเพศเมื่อโตขึ้นกลับเป็นผู้ชายเสียเป็นส่วนใหญ่

แนวทางแบบปัจจัยภายนอก (External approach) แนวคิดนี้เชื่อว่าแรงกดดันจากปัจจัยภายนอกมีส่วนหล่อหลอมให้ผู้ชายกระทำความรุนแรงทางเพศ ปัจจัยภายนอกเหล่านี้ได้แก่ ความยากจน (เศรษฐกิจ) การขยายตัวอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจ ความกดดันหรือลี้ภัยจากการทำงาน ความขัดแย้งกับผู้อื่นภายนอก ความกดดันทางการเมือง และปัจจัยอีกมากมายที่แวดล้อมชีวิตประจำวันของผู้ชายอยู่ แนวคิดนี้ได้อธิบายว่าปัจจัยภายนอกเหล่านี้มีส่วนสัมพันธ์กับความรู้สึกภาคภูมิใจในตัวเองของผู้ชาย ดังนั้น เมื่อเกิดปัญหาหรือความกดดันจากปัจจัยเหล่านี้ ผู้ชายก็จะรับรู้ได้ถึงความรู้สึกเสียศักดิ์ศรีและความมั่นใจในตัวเอง อย่างไรก็ตาม แนวคิดนี้ก็มีจุดอ่อนอยู่ตรงที่ไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์จำนวนมากที่แสดงให้เห็นว่า ความรุนแรงทางเพศสามารถเกิดขึ้นได้ในทุกระดับชั้นของครอบครัว ไม่จริงเสมอไปที่ความรุนแรงทางเพศจะเกิดขึ้นกับครอบครัวที่ยากจนหรือสามัคคีกันเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ การวิเคราะห์จากแนวทางของปัจจัยภายนอกเพียงอย่างเดียวจึงอาจจะทำให้การมองประเด็นปัญหานี้คลาดเคลื่อนไปได้

แนวทางแบบเพศสภาพ (Gender approach) อธิบายว่าความรุนแรงทางเพศมีรากเหง้ามาจากระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย ซึ่งสังคมได้สร้างกลไกต่างๆ มากมายเพื่อที่จะรักษาการครอบครองอำนาจอันเหนือกว่าของผู้ชายไว้ เช่น ผ่านรัฐ (the State) ในแง่ของการควบคุมอำนาจทางการเมือง ผ่านการทำงาน/จ้างงานในแง่ของการควบคุมอำนาจทางเศรษฐกิจ และผ่านวัฒนธรรมรวมทั้งเพศวิถี เพื่อควบคุมอำนาจทางสังคม แนวคิดแบบเพศสภาพได้อธิบายว่าความรุนแรงทางเพศคืออาวุธสำคัญที่เป็นคำตอบสูงสุดของผู้ชายในการยืนยันความเป็นผู้ชายของตนเอง และเพื่อสร้างหลักประกันให้แก่การใช้อำนาจนี้อย่างต่อเนื่อง ความรุนแรงทางเพศที่กระทำต่อผู้หญิงได้ก่อให้เกิดความหวาดกลัว และทำให้ผู้หญิงยินยอมอยู่ภายใต้อำนาจอันเหนือกว่าของผู้ชาย ส่วนมากเป็นความยินยอมโดยที่ไม่ตั้งคำถาม เช่น ยอมที่จะอยู่แต่ในพื้นที่ของผู้หญิง (private space) ตามที่ผู้ชายกำหนด

งานวิจัยชิ้นนี้ ได้เลือกที่จะใช้แนวคิดแบบเพศสภาพเป็นกรอบในการมองปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น โดยตั้งอยู่บนฐานของกระบวนการทัศน์เรื่องการประกอบสร้างความจริงทางสังคม ในขณะที่เดียวกัน จะพยายามนำเอาแง่มุมของปัจจัยภายนอก และจิตวิทยาเข้ามาพิจารณาประกอบด้วย หากมีความจำเป็น

2.3.3 การประกอบสร้างเรื่องเพศของสังคม (social construction of sexuality) และการจัดการกับปัญหาเพศ: กรณีการแพร่ระบาดของ HIV/AIDS

การทบทวนวรรณกรรมทำให้พบว่า หากมองในภาพกว้างที่สุดแล้วเรื่องเพศเป็นเรื่องประกอบสร้างความหมายทางสังคมค่อนข้างชัดเจน ทั้งนี้จากหลักฐานสนับสนุนที่เป็นการวิจัยและการพยายามอธิบายด้วยแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ในโลกวิชาการปัจจุบัน อย่างไรก็ตามการทำความเข้าใจกับเรื่องเพศบนปรากฏการณ์จริงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยสร้างความมั่นใจได้ว่าวิชาการเรื่องเพศเดินมาถูกทางแล้ว และยังหลงเหลือประเด็นใดอีกบ้างที่ยังต้องทะลุทะลวงฟันฝ่าไปให้ได้ อาทิ การนิยามปัญหาเพศ แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ และแนวทางในการบริหารจัดการเพื่อแก้ไขปัญหา

ปรากฏการณ์การแพร่ระบาดของโรคเอดส์ได้เป็นประจักษ์พยานที่ชี้ให้เห็นถึงความผิดปกติของเพศกรรมในสังคม เอดส์ทำให้เราต้องหันมาทบทวนประเด็นการประกอบสร้างทางสังคมเรื่องความเสี่ยง (social construction of risk) และความไว้วางใจ (trust) ซึ่งโยงใยอยู่กับประเด็นการต่อรองทางเพศ (sexual negotiation) การแพร่ระบาดในกลุ่มวัยรุ่นกำลังเป็นปัญหาสุขภาพสาธารณะ (public health) ปัญหาใหญ่ในปัจจุบัน การจัดการกับปัญหาเอดส์ต้องเน้นเรื่องการทำความเข้าใจกับกระบวนการและบริบทของการต่อรองความสัมพันธ์ทางเพศ (negotiating sexual relationships) เป็นสำคัญ การทำความเข้าใจดังกล่าวต้องเริ่มที่การศึกษาประเด็นเพศวิถี (sexuality) เพศสภาพ (gender) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (relationships) ความยินยอม (consent) และการรับรู้เรื่องความเสี่ยง ฐานคติของการศึกษาการระบาดของเอดส์คือ พฤติกรรมทางเพศเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสาร (communicative form) ที่มีลักษณะเป็นทั้งภาพสะท้อน (reflective) และเหรียญเดียวแต่มีสองด้าน (reflexive) พฤติกรรมทางเพศเป็นสิ่งที่ต้องการการตีความโดยขึ้นอยู่กับผู้ร่วมแสดงพฤติกรรม พฤติกรรมทางเพศเกิดขึ้นมาโดยอาศัยการปฏิสัมพันธ์ภายในและระหว่างผู้แสดงพฤติกรรมทางเพศ (sexual partners) นอกจากนั้นเพศกรรมยังเป็นเรื่องที่ถูกสร้างขึ้นมาจากสังคม (social construction) แปรผันไปตามวัฒนธรรมและเวลาอีกด้วย

แนวคิดวัฒนธรรมทางเพศ

เช่นเดียวกับการแพร่ระบาดอื่น ๆ เอ็ดส์มีมิติทางประวัติศาสตร์ เกี่ยวพันกับระบบสังคม วัฒนธรรมอย่างแนบแน่น ปัญหาเอ็ดส์เป็นภาพสะท้อนของปัญหาด้านสุขภาพ (health) และ เพศกรรม (sexuality) กล่าวได้ว่าเอ็ดส์เป็นมากกว่าปรากฏการณ์ทางการแพทย์ การเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมเสี่ยงด้วยความกลัวนอกจากจะเป็นการลดอัตราการติดเชื้อ HIV/AIDS แล้วยังเป็นการลด อัตราการติดเชื้อของโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์อื่น ๆ อีกด้วย แนวทางการรณรงค์ป้องกันโรคเอ็ดส์ ที่สำคัญคือการทำให้คนในสังคมหันมาตระหนักถึงประเด็นทางเพศ เช่น การพูดคุยเรื่องเพศและ การต่อรองทางเพศทั้งเพื่อแสวงหาและปฏิเสธ การออกแบบโครงการรณรงค์ที่มีประสิทธิภาพต้อง อาศัยการศึกษาการประกอบสร้างเรื่อง HIV ของระบบสังคมที่ต้องการจะรณรงค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในประเด็นสัญลักษณ์ (symbols) ภาพลักษณ์ (images) และการภาพตัวแทน (representations) ซึ่งผูก โยงอยู่กับระบบสังคมวัฒนธรรมทางเพศเฉพาะ ความหมายและความจริงทางสังคมมีลักษณะที่ต้อง ต่อรอง (negotiated) และมีความเป็นสัญลักษณ์ (symbolic) เพราะถูกสื่อสารผ่านภาษา สัญลักษณ์ ต่างๆ และการปฏิสัมพันธ์ในสังคม การสื่อสารถือเป็นหัวใจสำคัญในการทำความเข้าใจความ สัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างพฤติกรรมกับวัฒนธรรม ซึ่งในกรณีนี้คือวัฒนธรรมทางเพศ (sexual culture)

วัฒนธรรมทางเพศประกอบด้วยระบบความหมาย (the system of meanings) ความรู้ (knowledge) ความเชื่อ (beliefs) และพฤติกรรม (practices) ซึ่งเป็นตัวก่อร่าง (structure) เพศวิถี (sexuality) ในบริบทสังคมที่แตกต่างกันออกไป วัฒนธรรมทางเพศถูกประกอบสร้างโดยอาศัย กระบวนการปฏิสัมพันธ์ (interactively) และโดยกลุ่มคน (collectively) ประเด็นการรับรู้ความเสี่ยง (risk perception) และความสัมพันธ์เชิงอำนาจของเพศสภาพ (gendered power relations) เป็น ประเด็นหลักที่ต้องศึกษาภายใต้บริบทวัฒนธรรมทางเพศ เช่น การค้นหาความหมายของถุงยาง อนามัยในบริบทวัฒนธรรมต่างพื้นที่ เพราะบรรทัดฐานทางสังคมแต่ละพื้นที่อาจจะเป็นกำหนด ความหมายว่าถุงยางอนามัยควรจะใช้เมื่อใดและกับใครแตกต่างกันออกไป ในการทำความเข้าใจกับ ความหมายของ HIV ในกลุ่มทางสังคมต่าง ๆ เราต้องเข้าใจการประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางเพศ (construction of sexual identity) รวมทั้งพฤติกรรม ความเสี่ยง และความสัมพันธ์ทางเพศ (sexual behavior, risk and relationships) ด้วย นอกจากนั้นหากต้องการทำความเข้าใจกับประเด็นการ กดบังคับ (coercion) ในความสัมพันธ์ทางเพศ เราก็ต้องเข้าใจความหมายของการยอมจำนนต่อ อำนาจ (consent) และการต่อสู้ (resistance) เสียก่อนด้วย

การประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคมเกี่ยวกับโรคเอดส์

การปรากฏตัวของเอดส์ในฐานะที่เป็นโรคหนึ่งของกลุ่มเสี่ยงสูง (high risk groups) ในปัจจุบันเป็นที่เข้าใจและยอมรับกันแล้วว่าเป็นผลพวงของกระบวนการทางสังคม นิยามโดยความเป็นจริงเชิงประจักษ์ (empirical reality) ซึ่งสร้างรูปก่อร่างขึ้นโดยอุดมการณ์สุขภาพและเพศกรรมต่าง ๆ (ideologies of health and sexuality) (Frankenberg, 1994) เช่นเดียวกับกาฬโรคและซิฟิลิส เอดส์เป็นประเด็นที่มีการถกเถียงว่าไม่ได้เป็นเพียงแค่โรคด้วยตัวของมันเองเท่านั้นแต่ยังเป็นสาเหตุของความระส่ำระสายในสังคมด้วย หากปล่อยให้เกิดการระบาดในสังคมนั้น ปฏิกริยาตอบสนองต่อประเด็นเอดส์ของสาธารณชนได้เคลื่อนจากจุดที่เป็นปัญหาของสังคมในภาพรวมมาสู่ขั้นการปฏิเสธ การหาผู้รับผิดชอบ และการดำเนินคดี ก่อนที่จะมีปฏิกริยาตอบสนองเชิงสร้างสรรค์ออกมา เนื่องจากคนในสังคมกันตัวเองออกมาจากกลุ่มเสี่ยงทำให้เกิดความรู้สึกว่าโรคเอดส์เป็นเรื่องของกลุ่มเสี่ยง เป็นเรื่องไกลตัว ขาดความสนใจในพฤติกรรมและแนวความคิดเกี่ยวกับความเสี่ยงของตน การกันตัวออกมาจากกลุ่มเสี่ยงนี้ทำให้คนในสังคมขาดการเตรียมตัวที่จะรับมือกับการแพร่ระบาดทั้งในระดับส่วนตัวและส่วนรวม

นักเคลื่อนไหวเรื่องเอดส์ประสบความสำเร็จระดับหนึ่งที่ย้ำให้คนในสังคมยอมรับว่าพฤติกรรมต่างหากที่เป็นสิ่งที่ต้องหลีกเลี่ยง ไม่ใช่คน อย่างไรก็ตาม นักเคลื่อนไหวดังกล่าวก็ยังไม่ได้รับความสำคัญกับประเด็นวาทกรรมทางเพศเรื่องความเชื่อใจ (trust) และความเสี่ยง (risk) ของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ลึกซึ้ง (intimate relationships) เท่าใดนัก หรือแม้แต่ประเด็นความแตกต่างระหว่างพฤติกรรมทางเพศ (sexual behavior) อัตลักษณ์ทางเพศ (sexual identity) และวิถีทางเพศ (sexual orientation) การระบาดของโรคเอดส์ทำให้เราเรียนรู้ว่าคนในสังคมไม่ได้รับรู้พฤติกรรมของตนเองนั้นเสี่ยงแต่อย่างใด รวมทั้งไม่ได้แสดงพฤติกรรมทางเพศไปตามอัตลักษณ์ทางเพศที่เป็นอีกด้วย Lever, Kanouse, Rogers และ Hertz (1992) ชี้ประเด็นที่น่าสนใจว่าเกณฑ์ในการศึกษาความเสี่ยงต่อเอดส์ควรจะเป็นเรื่องอัตลักษณ์ทางเพศมากกว่าพฤติกรรมทางเพศ ในการศึกษารักสองเพศ (bisexuality) ของนักวิชาการทั้ง 4 ท่านพบว่า สองในสามของกลุ่มตัวอย่างผู้ชายซึ่งมีพฤติกรรมรักสองเพศ (bisexual behavior) กำหนดหมาย (identify) ให้ตัวเองเป็นรักต่างเพศ (heterosexual) สะท้อนถึงความยากลำบากในการรณรงค์ป้องกันที่ต้องใช้ความสามารถในการบริหารจัดการมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นการศึกษายังพบอีกว่าผู้ชายละตินอเมริกาซึ่งแสดงบทบาทรักร่วมเพศ (homosexual roles) สามารถวางตำแหน่งให้ตนเองเป็นชายรักต่างเพศได้ ในขณะที่ในทางกลับกันหญิงที่แสดงพฤติกรรมรักสองเพศกลับกำหนดหมายให้ตนเองเป็นเลสเบี้ยน ปรากฏการณ์ทั้งสองลักษณะดังกล่าวถูกประกอบสร้างขึ้นภายใต้วัฒนธรรมหรือวัฒนธรรมย่อย (subculture) หนึ่งที่ทำให้ความหมาย

ทางสังคมและการเมืองกับอัตลักษณ์ทางเพศแบบต่าง ๆ ไว้บนตำแหน่งสูงต่ำไม่เท่ากัน ในกรณีนี้ ชายรักสองเพศอยู่ในสถานะที่ต่ำกว่าชายรักต่างเพศและเลสเบี้ยนตามลำดับ ปรากฏการณ์นี้ยังทำให้ เราสามารถทำนายได้ว่าหากชายรักสองเพศได้รับการยอมรับและถูกจัดวางสถานะในสังคมให้อยู่ในระดับสูง คนในสังคมก็อาจจะกำหนดหมายสถานะทางเพศกับความเป็นรักสองเพศมากขึ้น กล่าวได้ว่าเพศสภาพและเพศรรมนั้นเป็นความหมายที่ทุกคนถือติดตัวและสามารถเปลี่ยนมือได้

การวิจัยเอดส์ด้วยมุมมองทางสังคมมักจะอยู่บนฐานการวิจัยเชิงสำรวจ ค้นหาลักษณะการ การแพร่ระบาด (epidemiological surveys) เชิงปริมาณ โดยเฉพาะในประเด็นความรู้ ทักษะ และ พฤติกรรมของคนในสังคม อย่างไรก็ตามพบการวิจัยเชิงคุณภาพที่ทำก่อนการสำรวจอยู่บ้าง ถึงแม้ว่าทั้งสองแนวทางจะเป็นความหวังของการศึกษาวิจัยเอดส์เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ความเป็นจริงที่ ทั้งเที่ยงและตรง แต่อย่างไรก็ตามการทำความเข้าใจกับกระบวนการต่อรองพฤติกรรมทางเพศยัง ต้องอาศัยแนวคิดเรื่องระดับความไว้วางใจและภาษาที่ใช้ในกระบวนการต่อรอง ซึ่งสาขาสุภาพ สาธารณะ (public health) ยังขาดแคลนแนวคิดที่จำเป็นต้องใช้ในการวิจัยทำนองนี้อยู่ ทำให้การ ศึกษาและวิเคราะห์ในประเด็นสำคัญทำได้ยากลำบากและไม่สมบูรณ์ลึกซึ้งพอ เช่น การศึกษาการใช้ภาษาทางเพศแบบโจ่งแจ้งตรงไปตรงมาที่ใช้กันจริงๆ อาจทำได้ไม่มากนัก ทำให้คำตอบเรื่อง ความหมายที่ใช้ร่วมกันอยู่ (shared meaning) ในกลุ่มวัฒนธรรมทางเพศเฉพาะบางอย่างขาดหายไป อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การศึกษาเอดส์ เพศ และสุขภาพสาธารณะยังขาดการนำเอาแนวคิดทาง สังคมวิทยา เช่น เพศรรม (sexualities) แนวคิดสตรีศึกษา (feminism) ทฤษฎีวิพากษ์ แนวคิดยุค หลังสมัยใหม่ (postmodernism) และ queer theory มาประยุกต์ใช้ร่วมด้วย ทำให้ขาดความสมบูรณ์ ของคำตอบที่จะนำไปใช้ในการวางแผนรณรงค์ที่มีประสิทธิภาพไปมาก

ทฤษฎีและวิธีศึกษาการป้องกันโรคเอดส์

ประวัติศาสตร์การวางแผนรณรงค์ป้องกันโรคเอดส์ของโลกวิชาการตะวันตกเกี่ยวพันอย่าง แนบแน่นอยู่กับทฤษฎีสังคมวิทยานาเล็ก (microsociology) Leviton (1989) แบ่งทฤษฎีที่เกี่ยวกับการ ให้การศึกษาเรื่องสุขภาพ (health education) ซึ่งประยุกต์ใช้กับการรณรงค์ป้องกันโรคเอดส์ใน ปัจจุบันออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ แนวทางการศึกษาความรู้สึนึกคิดของผู้รับสาร (Cognitive approach) การกระตุ้นเร้าให้เกิดความกลัว (fear arousal) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (interpersonal relations) และการสื่อสารโน้มน้าวใจ (communication and persuasion) นอกจากนี้ แบบจำลองความเชื่อเรื่องสุขภาพ (the Health Belief Model) ของ Rosenstock (1974) และแนวคิด ลำดับขั้นการของเปลี่ยนแปลง (Stages of Change) ของ Grimley, Prochaska, Velicer, Blais และ

DiClemente (1994) ยังได้รับความนิยมในการประยุกต์ในโครงการรณรงค์โรคเอดส์ที่เน้นให้การศึกษาอีกด้วย ทั้งนี้เพราะแนวคิดดังกล่าวให้ความสำคัญกับประเด็นความมั่นใจในตัวเองของผู้รับสารที่จะจัดการกับปัญหาสุขภาพ (self-efficacy) และปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการเปลี่ยนแปลง (barriers to change) แนวคิดสำนักปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) ซึ่งจัดเป็นทฤษฎีในกลุ่มจิตวิทยาสังคมก็ถูกนำมาใช้ศึกษาทั้งเรื่องสุขภาพและเพศกรรม อย่างไรก็ตามแนวคิดสำนักนี้ไม่ได้ถูกนำมาใช้ในการศึกษาวิจัยเรื่องการให้การศึกษาด้านสุขภาพ (health education research) อย่างกว้างขวางเท่าใดนัก

แนวทางการศึกษาการประกอบสร้างทางสังคม (Social Constructivist Approaches) กับการศึกษาเพศกรรม (sexuality)

การทบทวนสถานการณ์การศึกษาปรากฏการณ์การแพร่ระบาดของโรคเอดส์ทำให้พบว่ามี ความขัดแย้งถึงเครือข่ายระหว่างแนวทางและวิธีการศึกษาอยู่มาก เช่น ระหว่างสุขภาพสาธารณะ (public health) กับวิทยาศาสตร์ชีวะ (biological sciences) ระหว่างระบาดวิทยา (epidemiology) กับ การส่งเสริมสุขภาพ (health promotion) ระหว่างการวิจัย (research) กับการปฏิบัติการ (intervention) ระหว่างวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative method) กับวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative method) เป็นต้น

สุขภาพสาธารณะไม่ใช่ศาสตร์เดียวที่ไม่ได้เตรียมการรับมือกับเอดส์ แม้แต่มานุษยวิทยาก็ยังลังเลที่หิวยกประเด็นเพศกรรมขึ้นมาศึกษาวิเคราะห์อย่างจริงจังจนกระทั่งต้นทศวรรษ 1990 นี้เอง Parker, Herdt และ Carbello (1991) ได้เน้นย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของการทำความเข้าใจกับ ประเด็นบริบทซึ่งเป็นตัวสร้างความหมาย (meaningful context) ซึ่งภายใต้บริบทนี้เองที่พฤติกรรมทางเพศถือเป็นแดนเกิด รวมทั้งความหมายที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ภายใต้บริบท หากพุ่งเป้าไปที่ ประเด็นความหมายเราก็จะเห็นประเด็นที่ผูกโยงอยู่กับนัยยะสำคัญของพฤติกรรมทางเพศหลาย ประเด็น ได้แก่ ลักษณะเร้าอารมณ์ทางเพศ (erotic) และค่านิยมของสังคม (social values) ปัจจัยที่ทำให้คู่บนเกิดความพึงพอใจ ผลกระทบทางจิตวิทยา ฯลฯ ประเด็นเหล่านี้เพียงจะได้รับความสนใจนำมาศึกษาในงานวิจัยเกี่ยวกับการพฤติกรรมเสี่ยง HIV และยังสามารถนำไปเป็นประเด็นศึกษา ในงานวิจัยที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศลักษณะอื่น ๆ อีกด้วย เช่น การติดต่อโรคทางเพศสัมพันธ์ อื่นๆ การบังคับข่มขืนให้ร่วมเพศ เป็นต้น ความเข้าใจในประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวมีความสำคัญต่อ การโยงข้อค้นพบทางสังคมและพฤติกรรมไปสู่การวางแผนเชิงกลยุทธ์ในการรณรงค์เอดส์ สำนักตีความความหมายจากการปฏิสัมพันธ์ (interpretive interactionism) ซึ่งมีรากฐานมาจากสำนักปฏิ

สัมพันธเชิงสัญลักษณ์เป็นอีกสาขาหนึ่งที่กำลังได้รับความสนใจเป็นอย่างสูงในฐานะที่สามารถใช้เป็นกรอบวิเคราะห์ประเด็นทางเพศที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ได้

สำนักปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์กับการศึกษาเพศกรรม

ด้วยเหตุที่ความสัมพันธ์ทางเพศเป็นเรื่องของความหมายเชิงสัญลักษณ์ (symbolic meaning) เช่นเดียวกับภาษา แนวคิดสำนักปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์จึงมีคุณูปการต่อการนำมาใช้เป็นกรอบวิเคราะห์ตีความและทำความเข้าใจกับเพศกรรม ภาษาคือสื่อในการศึกษาเพราะการสังเกตการณ์โดยตรงนั้นทำไม่ได้ การกระทำของคนในสังคมเกิดจากความต้องการสื่อสารความปรารถนาและเจตนาอะไรบางอย่างกับผู้อื่น กล่าวได้ว่าการกระทำของคนเราเป็นไปตามความหมายที่ถูกสื่อสารออกมา ส่วนหนึ่งคนเราจัดการกับการกระทำของตนเองโดยการสื่อสารเจตนากับตัวเองและอีกส่วนหนึ่งคือการสังเกตการณ์ผู้อื่นว่ามีปฏิกิริยาต่อเจตนาที่สื่อสารออกไปนั้นอย่างไร ภาษาที่ถูกสื่อสารออกไป (spoken language) เป็นรูปแบบ (form) ที่จะถูกวิเคราะห์ได้มากที่สุด เนื่องจากเพศสัมพันธ์ (sex) เป็นรูปแบบของการสื่อสารชนิดหนึ่ง ดังนั้นความหมายของเพศสัมพันธ์จึงสามารถจะถูกศึกษาได้ผ่านรูปแบบการบันทึก (reported form) ตัวมันเอง ตัวอย่างเช่นการศึกษาการเล่าเรื่องทางเพศ (sexual storytelling) ของ Plummer (1995) พบว่าเป็นการเล่าชีวิตในแง่มุมที่เป็นเรื่องส่วนตัวมากๆ (narratives of intimate life) ที่เน้นเรื่องการเร้าอารมณ์ทางเพศ (erotic) เพศสถานะ (gendered) และความสัมพันธ์ทางเพศ (relational) เรื่องทำนองนี้มีมานานแล้ว สามารถสาวกลับไปได้ถึงยุคของ Rousseau เลยทีเดียว

เพศสัมพันธ์ (sex) เป็นการกระทำเชิงกายภาพ (physical act) ที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งเกิดจากการสื่อสารผ่านวจนภาษาและอวจนภาษา สำนักปฏิสัมพันธ์นิยม (interactionism) ทั้งหลายให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ภาษาและการสื่อสาร ดังนั้นการนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการทำความเข้าใจกับภาษาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศและการต่อรองโดยพิจารณาบนฐานความสัมพันธ์ทางเพศของคนในสังคมจึงน่าจะเป็นแนวทางที่เกิดประโยชน์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็น HIV/AIDS การข่มขืน สุขภาวะการเจริญพันธุ์ (reproductive health) ทั้งนี้เพื่อเข้าใจความหมายเรื่องเพศกรรมภายใต้บริบททางสังคมเพื่อวางแผนป้องกันและแก้ปัญหาต่อไป

ปรัชญาและแนวคิดสำนักปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์

ผู้ให้กำเนิดสำนักปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์คือ George Herbert Mead (1934) และสืบทอดอธิบายต่อมาโดย Herbert Blumer (1969) แนวคิดของสำนักนี้อยู่บนกระบวนทัศน์การตีความ (interpretive paradigm) และอาศัยการวิจัยจำนวนมากเสริมความเข้มแข็งให้กับสำนักที่เริ่มจากข้อเสนอทางวิชาการที่ค่อนข้างเป็นนามธรรม อิทธิพลของแนวคิดแบบ Pragmatism ทำให้สำนักปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์มองสังคมว่าเป็นผลผลิตที่ถูกสร้างขึ้นอย่างต่อเนื่องเชื่อมโยง (continually created product) และเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) ใช้วิธีการมองความเป็นจริงที่มีความหลากหลาย (multiple realities) ใช้แนวทางแสวงหาความเป็นจริงที่ค่อนข้างเป็นอัตวิสัย (subjective epistemology) และวิธีวิจัยแนวธรรมชาติ (naturalistic methodologies) Mead ใช้วิธีวิจัยแบบวิทยาศาสตร์เพื่อทำความเข้าใจเชิงประจักษ์ Denzin (1992) ได้เขียนอธิบายรากและที่มาของแนวคิดของสำนักนี้ไว้โดยละเอียดแล้ว

สำหรับประเด็นภาษานั้นเราสามารถจะศึกษาได้จาก Erving Goffman (1961) ซึ่งเป็นนักปฏิสัมพันธ์นิยมท่านหนึ่งที่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในฐานะที่เป็นผู้ให้กำเนิดสำนัก Dramaturgy สำนักนี้มองว่าสังคมเป็นเสมือนละครเวที การกระทำของคนในลักษณะนี้มีมิติสำคัญ 2 มิติหลัก คือ หน้าฉากกับหลังฉาก (stage-front and backstage action) บทบาทการแสดงถูกสวมโดยผู้คนคนสำคัญ (significant players) มีการจัดการและตีความฉาก (scenes) และการนำเสนอ (presentation) การวิจัยจะเน้นที่การค้นหาคำหมายของความหมาย (meaning of meaning) ซึ่งเกิดขึ้นในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ งานของนักปฏิสัมพันธ์นิยมช่วงแรกกระจุกตัวอยู่ที่ภาควิชาปรัชญาและสังคมวิทยาของ University of Chicago ในสหรัฐอเมริกา และอยู่บนความเชื่อที่ว่าทฤษฎีสังคมวิทยาต้องยืนอยู่บนฐานทฤษฎีการสื่อสาร ภาษาได้รับการมองว่าเป็นเครื่องมือของการทำให้เกิดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมทางสังคม (social cooperation and mutual participation) และความหมายนั้นเข้าถึงได้ด้วยภาษา ข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสารอยู่ในรูปของรูปแบบการแสดงออกลักษณะต่างๆ (expressive forms) ที่ใช้ในการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม เราสามารถวิเคราะห์รูปแบบเหล่านี้เพื่อทำความเข้าใจกับการสื่อสารได้ พฤติกรรมทางสังคมจะเป็นอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับการจัดการกับประสบการณ์ (impression management) ภายใต้บริบทใดบริบทหนึ่ง อย่างไรก็ตามแนวคิดปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ยังถูกวิพากษ์โดยสำนักวัฒนธรรมศึกษา (cultural theory) ว่ายังมองข้ามประเด็นการปฏิบัติการทางวัฒนธรรม (practices) ความสัมพันธ์ทางสังคม (relations) และภาพตัวแทน (representations) ซึ่งเป็นมิติทางการสื่อสาร รวมทั้งการวิเคราะห์การประกอบสร้างและการผลิตซ้ำสิ่งเหล่านี้

เนื้อหาสาระของสำนักปฏิสัมพันธ์นิยม

สำนักปฏิสัมพันธ์นิยมแยกการรับรู้ของปัจเจกบุคคลออกจากบริบททางสังคม ความเป็นจริงนั้นสามารถทำความเข้าใจได้จากการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความหมายเป็นเรื่องการต่อรองทางสังคม (socially negotiated) และมีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ (symbolic) ทั้งนี้เพราะความหมายถูกถ่ายทอดผ่านภาษา สัญลักษณ์ และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม คนเราสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง (self-concepts) และเรียนรู้ที่จะแนบความหมายไปกับการกระทำผ่านการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น สำนักปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์เน้นเรื่องกระบวนการที่คนเราส่งผ่านและตีความภาษาพูดและท่าทาง (verbal and physical gestures) ร่วมกัน ข้อมูล (information) ที่ได้จากการตีความท่าทางดังกล่าวนี้เองที่ทำให้คนในสังคมสามารถที่จะกระทำ (act) และมีปฏิกิริยาตอบสนอง (react) ต่อโลกได้ (Blumer, 1969)

สำนักปฏิสัมพันธ์นิยมอธิบายกระบวนการที่สำคัญที่สุด ได้แก่ กระบวนการที่คนเราสามารถสร้างความเป็นตัวเป็นตน (objectify) ทั้งของตัวเองและผู้อื่นขึ้นมาได้ ตัวตน (self) คือสถานะที่สำคัญของคนและในขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่ตอบสนองต่อท่าที (gestures) ของผู้อื่นด้วย ตัวตนดังกล่าวแบ่งออกเป็น 2 มิติ คือ “I” และ “me” บรรทัดฐานทางสังคม (norms) และค่านิยม (values) ก็เป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการปฏิสัมพันธ์ ปรากฏในรูปของกรอบอ้างอิง (referents) ซึ่งสำนักนี้เรียกว่าความคาดหวังในใจ (internalized expectations) เกิดจากประสบการณ์ในการปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอก ด้วยเหตุที่คนเรากระทำต่อเป้า (act toward objects) จึงมีความจำเป็นที่จะทำความเข้าใจกับโลกของวัตถุธรรม (world of objects) ซึ่งถูกให้ความหมายไว้แล้ว เป็นไปได้อย่างยิ่งว่าเรายังเข้าใจโลกแห่งวัตถุธรรมนี้ไม่ตรงกันทำให้การแก้ไขปัญหาเอคส์และเพสไม่ประสบความสำเร็จดังที่ควรเป็น

ปัจเจกบุคคล ชุมชน และความสัมพันธ์ทางสังคม

แนวทางการศึกษาสังคมในระดับหน่วยย่อยเช่นสำนักปฏิสัมพันธ์นิยมสนใจค้นหาเรื่องหลัก ๆ 2 เรื่อง คือ เรื่องแรกเป็นการค้นหาความหมายในชีวิตประจำวัน (everyday life) เรื่องที่สองคือการค้นหาว่าเราจะเข้าไปทำความเข้าใจกับความหมายนั้นอย่างไร เช่น ภาษาที่ใช้อธิบาย และการสร้างแนวคิดรวมทั้งระเบียบวิธีวิจัย สำนักปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์นิยามคำว่าชีวิตประจำวัน (everyday life) ว่าหมายถึงสถานที่จำนวนหนึ่ง (a collection of places) ซึ่งปรากฏอยู่บนเวลาและพื้นที่ทางสังคม (social time and space) ดังนั้นการศึกษาแนวนี้จึงพุ่งเป้าไปที่กลุ่มคน (collections of

people) ที่ปรากฏอยู่ในฉาก (settings) มีกิจกรรม (activities) และปัญหาที่กลุ่มเผชิญและขณะเดียวกันก็เป็นตัวช่วยดำรงความเป็นกลุ่มด้วย สำนักปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์พยายามที่จะชี้ประเด็นอารมณ์ (emotions) เป้าประสงค์ (purposes) และแรงจูงใจ (motives) ที่คนเรามีอยู่จริง ๆ รวมทั้งอธิบายว่าจริง ๆ แล้วคนเราทำอะไรและอย่างไร

การปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ในกรณีของพฤติกรรมทางเพศ (gendered behaviors) นั้นเป็นการกระทำที่ถูกกำหนดไว้ก่อนหน้านี้แล้ว (prescribed acts) ผู้หญิงและผู้ชายเป็นเสมือนผลผลิตทางสังคม (social products) ซึ่งเกิดจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ซึ่งมีวัตถุที่เป็นภาษาและพฤติกรรมเชิงสัญลักษณ์เป็นพื้นฐานที่จะช่วยสร้างความเข้าใจ นิยามของเพศกรรมและพฤติกรรมทางเพศถูกใส่รหัส (codified) ผ่านการกระทำและความหมายที่ใช้ร่วมกัน (shared meaning) ของกลุ่มคนขนาดใหญ่ การศึกษาพฤติกรรมทางเพศด้วยแนวปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์นี้จึงศึกษาที่ความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่เป็นไปโดยธรรมชาติ (ordinary human relationships) อันผูกโยงกับเรื่องการต่อรองและพลังอำนาจที่สร้างและธำรงพฤติกรรมดังกล่าวเอาไว้

Norman Denzin (1978, 1989; Denzin & Lincoln, 1994) ได้ให้สร้างวิธีวิทยาวิจัยบนแนวทาง ปฏิสัมพันธ์นิยมว่ามีหลัก 3 ประการ คือ ประการแรกสัญลักษณ์และการปฏิสัมพันธ์ต้องนำมาเป็นตัวแปรสำคัญและชี้ให้เห็นว่าอยู่ระหว่างตัวแปรทัศนคติ (attitudes) และพฤติกรรม (behavior) รวมทั้งวางตำแหน่งตัวแปรดังกล่าวให้อยู่ภายใต้บริบททางสังคม ประการที่สองคือต้องศึกษาธรรมชาติในการฉายสะท้อนของตัวตน (reflective nature of the self) เพราะสัญลักษณ์มีผลต่อทัศนคติ ผู้วิจัยต้องสวมบทเป็นผู้กระทำ (actor) โดยเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมไปพร้อม ๆ กับการวิเคราะห์ตีความการกระทำนั้นด้วย ประการที่สามคือการวิจัยต้องนำเอาประเด็นการวิพากษ์อำนาจกดดันทางสังคม เพศสภาพ เชื้อชาติ และเศรษฐกิจ (social, gender, racial, and economic forces) ซึ่งเป็นตัวสร้างสถานการณ์ของผู้กระทำ (actors' situations) เข้ามาศึกษาด้วย ประการสุดท้ายนี้เป็นหลักที่อาจกล่าวได้ว่าสำคัญที่สุด

โดยการพยายามคลี่คลายการประกอบสร้างความหมายภายใต้กระบวนการสื่อสารและวัฒนธรรมที่ถูกนำเสนอโดยสื่อมวลชนจะช่วยให้เราสามารถทำความเข้าใจได้ไม่ยากว่าเหตุใดเอดส์จึงกลายเป็นโรคของคนอื่น (ไม่ใช่ของเรา) การวิจัยของสำนักตีความปฏิสัมพันธ์จะเป็นการเก็บรวบรวม ตีความ และทำความเข้าใจประสบการณ์และมุมมองต่าง ๆ ของผู้ที่ได้รับผลจากการทำโครงการรณรงค์เอดส์

การวิจัยเพศกับเอดส์ด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและกรอบวิจัยที่ไม่คับแคบอยู่เพียงแค่ KAP

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันค่อนข้างมากแล้วว่าการศึกษาในประเด็นความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม (KAP) นั้นอาจจะไม่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่สลับซับซ้อนของปัญหาเพศและเอดส์ การศึกษาด้วยกระบวนการทัศน์ KAP นั้นมักจะใช้วิธีเชิงปริมาณเช่นการวิจัยเชิงสำรวจด้วยเครื่องมือแบบสอบถาม (ใช้ likert scale เป็นต้น) การวิจัยแนวนี้จะให้ภาพกว้างที่ขาดคำอธิบายในเชิงลึก และไม่สามารถตอบคำถามบางอย่างซึ่งมีความสำคัญมาก ๆ ได้ เช่น ความเสี่ยงและความไวต่อเชื้อใจเกิดจากอะไร สัมพันธ์กันอย่างไร

วิธีศึกษาเชิงคุณภาพที่ใช้กับกรณีเพศและเอดส์ เช่น ชุดความรู้ความเข้าใจ ทักษะ และพฤติกรรมที่มีมิติทางวัฒนธรรมเข้าไปเกี่ยวข้อง ทำให้เห็นความแตกต่างหลากหลาย การศึกษาประเด็นภาษาและศัพท์ (sensitive taxonomies) ในกลุ่มวัฒนธรรมเฉพาะที่ให้ความหมายกับคำ ๆ เดียวกันไม่เหมือนกัน การทำความเข้าใจกับประเด็นเหล่านี้ทำให้ผู้ออกแบบบรรณรค์สามารถประเมินความเสี่ยงที่แต่ละกลุ่มมีต่อเอดส์ได้

ข้อมูลที่สำคัญต่อการตีความเชิงคุณภาพแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม (Parker & Carbello, 1990) คือ บริบททางสังคมของพฤติกรรมทางเพศ (the social context of sexual conduct) ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการทางเพศ (the documentation of sexual practice) และการตีความการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (the interpretation of behavioral change)

วิธีการศึกษาดังกล่าวมาทั้งหมดข้างต้นสามารถนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ภาพรวมของการวิจัยเอดส์และเพศในปัจจุบันของสังคมไทยได้ว่า เน้นการวิจัยแนวทางใด การทำความเข้าใจเรื่องเพศผ่านการศึกษาเอดส์และโครงการรณรงค์เอดส์ต่าง ๆ นั้นทำได้จริงหรือไม่ เพียงใด การศึกษานั้นครอบคลุมประเด็นใด ขาดประเด็นใด ได้คำตอบในด้านกว้างหรือลึกเพียงใด

บทที่ 3

เพศกับการสื่อสารในสังคมไทย: การประมวลองค์ความรู้

จากการค้นหาและติดตามเอกสารวิชาการ โดยเน้นหน้าที่รายงานวิจัยและวิทยานิพนธ์จากสถาบันการศึกษาชั้นนำของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเพศและการสื่อสารย้อนหลัง 5 ปี (ตั้งแต่ พ.ศ. 2540 – 2545) พบเอกสารจำนวน 33 ชิ้น ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตารางข้อมูลนำเสนอเรียงตามปีที่พบ

ปี พ.ศ.	ผู้วิจัย	ชื่อผลงาน	สถาบัน
2540	โชคชัย ปรีชาหาญ	วิถีชีวิตของชายรักร่วมเพศ : ศึกษาเฉพาะกรณีในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา (เน้น สังคมศาสตร์) มหาวิทยาลัยนเรศวร
2540	ดารุณี ภูณณสุวรรณศรี	ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีเพศสัมพันธ์ก่อนสมรสของนักศึกษาผู้ใหญ่ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน กรุงเทพมหานคร	วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์) สาขาวิชาเอกสุขศึกษา และพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
2540	ปรีชา แจ่มวิถีเลิศ	การประยุกต์ทักษะชีวิตในโปรแกรมสุขศึกษาเพื่อให้เกิดพฤติกรรมป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และเอดส์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 กรุงเทพมหานคร	วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์) สาขาวิชาเอกสุขศึกษา และพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
2540	พิชัย ไทยอุดม	การประยุกต์แนวคิดทักษะชีวิตศึกษา ในการสอนเพศศึกษาแก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดปราจีนบุรี	วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์) สาขาวิชาเอกอนามัยครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล

ปี พ.ศ.	ผู้วิจัย	ชื่อผลงาน	สถาบัน
2540	วราภรณ์ บุญพร้อม	การสร้างและทดลองใช้ภาพประกอบเสียงเรื่อง "เพศศึกษา" สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น	ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประชากรศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล
2541	ขวัญชนก ศิริวัฒน์ กาญจน์	พฤติกรรมทางเพศและปัจจัยที่สามารถร่วมทำนายการมีเพศสัมพันธ์ของเยาวชนหญิงโสดในสังกัดศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดอุดรธานี	วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาเจริญพันธุ์และวางแผนประชากร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
2541	จริญญา นิลแพทย์	ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารด้านเนื้อหาบันเทิงและบุคคลในวงการบันเทิงที่มีต่อทัศนคติในเรื่องความรักและเพศสัมพันธ์ของเด็กวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร	วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2541	สรายุจิต อินสร	ประสิทธิผลของโปรแกรมการอบรมเพื่อพัฒนาการรับรู้ความสามารถตนเองในการป้องกันการถูกทารุณกรรมทางเพศของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคาม	วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์) สาขาวิชาอนามัยครอบครัว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
2541	สุนทรี แรงกุล	ผู้หญิงกับการจัดการปัญหาเอดส์ : ศึกษาเฉพาะกรณี โครงการมิตรภาพหญิง อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเกริก
2541	ศุภาศิริ การิกาญจน์	บทบาทของ พ่อ แม่ในการสอนเพศศึกษาแก่ลูกสาววัยรุ่น ในเขตกรุงเทพมหานคร	ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประชากรศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล
2542	จงกลมณี โตสกุลวงศ์	การวิเคราะห์ว่าทกกรรมการให้ความหมายสื่อสิ่งพิมพ์ลามกของ 9 สถาบันในสังคมไทย	วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปี พ.ศ.	ผู้วิจัย	ชื่อผลงาน	สถาบัน
2542	ชาดิวุฒิ วังวล	อิทธิพลของสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีต่อความรู้และทัศนคติเรื่องเพศศึกษาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในโรงเรียนสหศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนในอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่	วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2542	พงศ์กิจ ศิริยงค์	การรับรู้ข่าวสารเอดส์จากสื่อ ความรู้ทัศนคติ และพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์ของหัวหน้าครอบครัวในเขตชนบท จังหวัดสุราษฎร์ธานี	ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
2542	ไพโรจน์ วิไลนุช	สื่อโฆษณาขายบริการทางเพศต่อการสร้างความหมายและกำหนดเอกลักษณ์ให้กับประเทศไทยของกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวอังกฤษ	วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2542	มลจินทร์ เกียรติสังวร	ปัจจัยที่มีผลต่อการให้ความรู้เรื่องเพศศึกษาของมารดาแก่บุตรสาววัยรุ่น อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์) สาขาวิชาเอกอนามัยครอบครัว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
2542	ศรีอรุณ ตะโคดม	ปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับสื่อลามกอนาจาร	สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
2543	ชื่นสมล อุกฤษฏ์วิริยะ	อิทธิพลของความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่มีผลต่อพฤติกรรมการเปิดรับสื่อวิทัศน์ประเภทเอ็กซ์ของเยาวชนไทยที่อยู่ในสถานศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร	วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2543	นุชนารถ ขำขยัน	ความเข้าใจวัฒนธรรมทางเพศในการป้องกันเอดส์ของวัยรุ่น : กรณีศึกษาในวัยรุ่นที่อยู่ในชุมชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร	ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์) สาขาวิชาเอกสุขภาพศึกษา และ

ปี พ.ศ.	ผู้วิจัย	ชื่อผลงาน	สถาบัน พ ฤ ตี ก ร ร ม ศ า ส ต ร ์ มหาวิทยาลัยมหิดล
2544	ดวงฤทัย พงศ์ไพฑูรย์	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ และทัศนคติเกี่ยวกับเพศศึกษาของวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร	นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร พัฒนาการ ภาควิชาการ ประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศ ศาสตร์ จุฬาฯ
2544	ครุณี ร่องพีช	ความตระหนักในปัญหาโรคเอดส์และพฤติกรรมการป้องกันตนเองของหญิงขายบริการทางเพศในสถานบริการบาร์เบียร์เชียงใหม่	ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอก ระบบ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่
2544	นันทยา พงศ์ผกาย	การสื่อสารเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเพศในการ์ตูนญี่ปุ่น	นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาฯ
2544	บุษบรรณ จินเจริญ	การต่อสู้ทางวาทกรรมของโสเภณีหญิงไทยจากสื่อกระแสหลักสู่เว็ลด์ ไซด์ เว็บ	นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสารสนเทศ ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะ นิเทศศาสตร์ จุฬาฯ
2544	รณยุทธ ศรีน้อย	การเคลื่อนย้ายทางพื้นที่และการเคลื่อนไหวยทางสังคมของผู้ติดเชื้อเอชไอวีในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขา วิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่
2544	รัตนพร ไม้ตราวัฒนา	พฤติกรรมการรับชมรายการซุรัก ซูรส ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน	วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) คณะวาร สารศาสตร์และสื่อสาร มวลชน มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์

ปี พ.ศ.	ผู้วิจัย	ชื่อผลงาน	สถาบัน
2544	วิษชุดา ชินกุลประสาน	การเปรียบเทียบผลการเปิดรับสื่อภาพ ยนตร์โฆษณาณรงค์ต่อต้านโรคเอดส์ที่ใช้ ความน่ากลัวและความเอื้ออาทรเป็นแรง จูงใจ	นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร พัฒนาการ ภาควิชาการ ประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศ ศาสตร์ จุฬาฯ
2544	สุวรรณา หงษ์ศรีสุวรรณ	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะ และ การสื่อสารเรื่องเพศศึกษาของผู้ปกครอง นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ใน เขตกรุงเทพมหานคร	นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร พัฒนาการ ภาควิชาการ ประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศ ศาสตร์ จุฬาฯ
2544	อรอุษา จันทรวีรุจ	ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเสี่ยงทาง เพศของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา จังหวัด สมุทรปราการ	วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (สา ธารณสุขศาสตร์) สาขาวิชา เอกสุขศึกษาและพฤติกรรม ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
2544	อวยชัย สังสนา	วาทกรรมการสื่อความหมายของ นิวัติ กองเพียร นู๋ดคอลัมน์ในหนังสือพิมพ์ราย วัน และนิตยสารรายสัปดาห์ “มติชน”	นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสารสนเทศ ภาควิ ชาวารสารสนเทศ คณะ นิเทศศาสตร์ จุฬาฯ
2544 (2001)	Narin Karinchai	Gender Differences of Sexual Meanings among Thai Adolescents: A Case Study of Hotline Center Foundation's Client	Doctor of Philosophy (Medical and Health Social Sciences)
2544 (2001)	Pol. Capt. Narin Taimuang	Mass Media Factors Which Affected to Sexual Offense of Male Juveniles in a Central Observation and Protection Center	The Degree of Master of Arts (Criminology and Criminal Justice), Faculty of Graduate Studies, Mahidol University
2545	จิณณ์นภัส แสงมา	การวิเคราะห์วาทกรรมเรื่องเสรีภาพทาง เพศในสื่อมวลชนไทย	นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน

ปี พ.ศ.	ผู้วิจัย	ชื่อผลงาน	สถาบัน
2545	จินตนา งามศิริพร	วิเคราะห์การนำเสนอและการสื่อความหมายภาพผู้หญิงในสื่อคาราโอเกะ	ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาฯ
2545	ธนะชัย ผดุงธิตี	สื่อลามกกับผู้กระทำความผิดทางเพศ	วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารงานยุติธรรม) คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การวิเคราะห์เอกสารทั้งหมดทำให้ได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับการสื่อสารและประเด็นเพศในสังคมไทยที่น่าสนใจ แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน

ส่วนที่ 1 เป็นการนำเสนอเป็นรายกลุ่มงานวิจัยหลัก (academic-area-based approach) ที่พบจำนวน 6 กลุ่ม ได้แก่

1. การวิเคราะห์เนื้อหาสื่อที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเพศ
2. การใช้สื่อและการสื่อสารกับเพศศึกษา
3. การเปิดรับสื่อที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศ
4. สื่อ การสื่อสาร และโรคเอดส์
5. พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศและปัจจัยที่มีผล
6. นโยบายสื่อทางเพศ
7. การรวมกลุ่ม

ส่วนที่ 2 หากใช้กรอบการวิเคราะห์เรื่อง “สื่ออะไร แสดงบทบาทอะไร กับใคร” (communication process approach) กับเอกสารทั้งหมดจะทำให้เห็นองค์ความรู้เท่าที่มีอยู่ว่ากระจุกตัวอยู่กับการศึกษาสื่อใดและใครบ้าง และองค์ความรู้ใดที่ยังขาดอยู่ ผลการวิเคราะห์ในส่วนที่ 2 นี้ จะนำเสนอเป็นลำดับดังนี้

1. การศึกษาสื่อที่สัมพันธ์กับประเด็นเพศ

2. การศึกษาบทบาทและการปฏิบัติการของสื่อ
3. การศึกษากลุ่มเป้าหมาย

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์กลุ่มงานวิจัยหลัก

1. การวิเคราะห์เนื้อหาสื่อที่น่าสนใจเรื่องราวเกี่ยวกับเพศ

1.1 ปริมาณการวิจัย

พบการวิจัยจำนวน 8 ชิ้น ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 งานวิจัยที่วิเคราะห์เนื้อหาสื่อที่น่าสนใจเรื่องราวเกี่ยวกับเพศ

ปี พ.ศ.	ผู้วิจัย	ชื่อผลงาน	สถาบัน
2542	จกมลณี โตสกุลวงศ์	การวิเคราะห์วาทกรรมการให้ความหมายสื่อสิ่งพิมพ์ลามกของ 9 สถาบันในสังคมไทย	คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2542	ไพโรจน์ วิไลนุช	สื่อโฆษณาขายบริการทางเพศต่อการสร้างความหมายและกำหนดเอกลักษณ์ให้กับประเทศไทยของกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวอังกฤษ	คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2544	บุษบรณ จินเจริญ	การต่อสู้ทางวาทกรรมของโสเภณีหญิงไทยจากสื่อกระแสหลักสู่เว็ลด์ ไซด์ เว็บ	คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาฯ
2544	อวยชัย สังสนา	วาทกรรมการสื่อความหมายของ นิวัติ กองเพียรผู้คัดค้านในหนังสือพิมพ์รายวันและ	คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาฯ

ปี พ.ศ.	ผู้วิจัย	ชื่อผลงาน	สถาบัน
2544	นันทยา พงศ์ผกาย	นิตยสารรายสัปดาห์ “มติชน” การสื่อสารเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเพศใน การ์ตูนญี่ปุ่น	คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาฯ
2544 (2001)	Narin Garinchai	Gender Differences of Sexual Meanings among Thai Adolescents: A Case Study of Hotline Center Foundation’s Client	
2545	จิณณ์ภัฏ แสงมา	การวิเคราะห์วาทกรรมเรื่อง เสรีภาพทางเพศ ในสื่อมวลชนไทย	คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาฯ
2545	จินตนา งามศิริพร	วิเคราะห์การนำเสนอและการสื่อความหมาย ภาพผู้หญิงในสื่อการาโอเกะ	คณะวารสารศาสตร์และสื่อ สารมวลชนมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์

1.2 ตัวแปรที่ศึกษา

งานวิจัยทั้ง 8 เรื่อง มุ่งเน้นวิเคราะห์ตัวแปรสำคัญดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การสรุปตัวแปรของงานวิจัยที่วิเคราะห์เนื้อหาสื่อที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเพศ

ชื่องานวิจัย	ตัวแปร
การวิเคราะห์วาทกรรมการให้ความหมายสื่อสิ่งพิมพ์ลามกของ 9 สถาบันในสังคมไทย	● ความหมายของสื่อสิ่งพิมพ์ลามก ● บริบทของสังคมไทย ● ทักษะของนักวิชาการ
สื่อโฆษณาขายบริการทางเพศต่อการสร้างความหมายและกำหนดเอกลักษณ์ให้กับประเทศไทยของกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวอังกฤษ	● การตีความความหมาย ● การสร้างความหมายให้กับประเทศ
การต่อสู้ทางวาทกรรมของโสเภณีหญิงไทยจากสื่อกระแสหลักสู่เว็ลด์ ไซด์ เว็บบ	● การกำหนดอัตลักษณ์ ● วาทกรรมที่สร้างโดยโสเภณี ● การต่อสู้ทางวาทกรรม ● สื่อกระแสหลัก ● สื่ออินเทอร์เน็ต
วาทกรรมการสื่อความหมายของ นิวัติ กองเพียร นั้ดคอลัมน์ในหนังสือพิมพ์รายวันและนิตยสารรายสัปดาห์ “มติชน”	● การสร้างวาทกรรมทางเพศ ● พื้นที่สื่อมวลชน ● การสื่อความหมายเรื่องเพศ ● คุณค่าผู้ด ● การตีความความหมาย
การสื่อสารเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเพศในการ์ตูนญี่ปุ่น	● ความสัมพันธ์ระหว่างเพศ ● คุณลักษณะของผู้ผลิตการ์ตูน
Gender Differences of Sexual Meanings among Thai Adolescents: A Case Study of Hotline Center Foundation's Client	● การให้ความหมายทางเพศ

ชื่องานวิจัย	ตัวแปร
การวิเคราะห์วาทกรรมเรื่อง เสรีภาพทางเพศในสื่อมวลชนไทย	● ความหมายของวาทกรรมเสรีภาพทางเพศ ● กระบวนการสร้างวาทกรรมเสรีภาพทางเพศ ● เนื้อหาของวาทกรรมเสรีภาพทางเพศ ● รูปแบบวาทกรรมเสรีภาพทางเพศ ● การนำเสนอความหมายผู้หญิง ● การสื่อความหมายผู้หญิง ● ภาพผู้หญิงในสื่อคาราโอเกะ
วิเคราะห์การนำเสนอและการสื่อความหมายภาพผู้หญิงในสื่อคาราโอเกะ	

การวิเคราะห์ข้อมูลจากตารางทำให้ได้ข้อสรุปว่า ตัวแปรในงานวิจัยในกลุ่มนี้ศึกษาแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มหลัก คือ

- ตัวแปร “วาทกรรม” โดยศึกษามิติ (attribute/dimension) ต่าง ๆ ได้แก่ การต่อสู้ทางวาทกรรม การใช้วาทกรรมเพื่อสร้างความหมาย และการสร้างวาทกรรม
- ตัวแปร “ความหมายทางเพศ” โดยศึกษามิติต่าง ๆ ได้แก่ ความหมายของเสรีภาพทางเพศ ความหมายของความสัมพันธ์ทางเพศ ความหมายทางเพศของประเทศไทย การสร้างความหมายผู้หญิง การสร้างความหมายโดยสื่อ การให้ความหมาย การนำเสนอความหมาย การสื่อความหมาย
- ตัวแปร “สื่อ” โดยศึกษามิติต่าง ๆ ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ลามก สื่อโฆษณาขายบริการทางเพศ สื่อคาราโอเกะ สื่อกระแสหลัก สื่อมวลชนไทย สื่อการ์ตูนญี่ปุ่น สื่ออินเทอร์เน็ต สื่อหนังสือพิมพ์รายวัน สื่อนิตยสารรายสัปดาห์
- ตัวแปร “กลุ่มผู้รับสาร” โดยศึกษามิติต่าง ๆ ได้แก่ ผู้หญิง โสเภณีหญิง นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ วัยรุ่น

1.3 แนวทางและวิธีวิจัย

งานวิจัย 8 ชิ้น ให้นำแนวทางและวิธีวิจัยดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 การสรุปแนวทาง/วิธีวิจัยของงานวิจัยที่วิเคราะห์เนื้อหาสื่อที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเพศ

ชื่องานวิจัย	แนวทาง/วิธีวิจัย
การวิเคราะห์วาทกรรมการให้ความหมายสื่อสิ่งพิมพ์ลามกของ 9 สถาบันในสังคมไทย สื่อโฆษณาขายบริการทางเพศต่อการสร้างความหมายและกำหนดเอกลักษณ์ให้กับประเทศไทยของกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวอังกฤษ การต่อสู้ทางวาทกรรมของโสเภณีหญิงไทยจากสื่อกระแสหลักสู่เว็ลด์ ไซด์ เว็บ วาทกรรมการสื่อความหมายของ นิวัติ กองเพียร นักร้องตลกในหนังสือพิมพ์รายวันและนิตยสารรายสัปดาห์ “มติชน” การสื่อสารเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเพศในการ์ตูนญี่ปุ่น Gender Differences of Sexual Meanings among Thai Adolescents: A Case Study of Hotline Center Foundation’s Client การวิเคราะห์วาทกรรมเรื่อง เสรีภาพทางเพศในสื่อมวลชนไทย วิเคราะห์การนำเสนอและการสื่อความหมายภาพผู้หญิงในสื่อการาโอเกะ	การวิจัยเชิงคุณภาพ ● วิเคราะห์เนื้อหาสื่อ/วิเคราะห์วาทกรรม ● สัมภาษณ์เจาะลึกผู้สร้างวาทกรรม การวิจัยเชิงคุณภาพ ● สัมภาษณ์เจาะลึกผู้รับผลกระทบจากวาทกรรม การวิจัยเชิงคุณภาพ ● วิเคราะห์เนื้อหาสื่อ/วิเคราะห์วาทกรรม การวิจัยเชิงคุณภาพ ● วิเคราะห์เนื้อหาสื่อ/วิเคราะห์วาทกรรม การวิจัยเชิงคุณภาพ ● วิเคราะห์เนื้อหาสื่อด้วยวิธีสัญลักษณ์วิทยา ● สัมภาษณ์เจาะลึกผู้สร้างผลิตสื่อ การวิจัยเชิงคุณภาพ ● สัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ความหมายเรื่องเพศวัยรุ่น ● การวิจัยสนาม การวิจัยเชิงคุณภาพ ● วิเคราะห์เนื้อหาสื่อ/วิเคราะห์วาทกรรม ● สัมภาษณ์เจาะลึกผู้สร้างวาทกรรม การวิจัยเชิงคุณภาพ ● วิเคราะห์เนื้อหาสื่อด้วยวิธีสัญลักษณ์วิทยา ● สัมภาษณ์เจาะลึกผู้สร้างภาพผู้หญิง

ข้อมูลจากตารางชี้ให้เห็นว่า แนวทางการศึกษาหลักสำหรับงานวิจัยเรื่องเพศกับการสื่อสารในกลุ่มนี้จะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพทั้งหมด ไม่พบการวิจัยเชิงปริมาณเลย ทั้งนี้เครื่องมือหลักที่ใช้คือการวิเคราะห์เนื้อหา (textual analysis) ตัวสื่อครอบคลุมตั้งแต่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อการาโอเกะ สื่ออินเทอร์เน็ต ไปจนถึงการชุมนุม สำหรับกรอบที่ใช้ในการวิเคราะห์ประกอบไปด้วยกรอบหลัก 2 กรอบ คือ วาทกรรม (discourse) และสัญวิทยา (semiology)

เครื่องมือรองที่พบคือการสัมภาษณ์เจาะลึกที่เน้นกลุ่มผู้ผลิตสื่อเป็นหลัก รวมทั้งการสัมภาษณ์ผู้รับสารเป้าหมายปลายทางที่เป็นผู้ให้ความหมายเรื่องเพศและผู้รับผลของวาทกรรมก็พบเช่นกัน

1.4 กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา

จากการวิเคราะห์งานวิจัยทั้ง 8 ชิ้น พบว่าเป้าหมายของการศึกษาประกอบด้วยกลุ่มต่างๆ ในสังคมดังแสดงในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 การสรุปกลุ่มเป้าหมายของงานวิจัยที่วิเคราะห์เนื้อหาสื่อที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเพศ

ชื่องานวิจัย	กลุ่มเป้าหมาย
การวิเคราะห์วาทกรรมการให้ความหมายสื่อสิ่งพิมพ์ลามกของ 9 สถาบันในสังคมไทย	● ผู้ที่ทำงานหรือเกี่ยวข้องกับเด็กเยาวชน ● นักสตรีนิยม ● ผู้ที่ทำงานด้านวัฒนธรรม ● ฝ่ายกฎหมาย ● เจ้าหน้าที่ตำรวจ ● สื่อมวลชน ● ช่างภาพผู้ผลิตผลงานสื่อสิ่งพิมพ์เรื่องเพศ ● นักวิจารณ์งานศิลปะที่เน้นในเรื่องเพศ ● ผู้บริโภคสื่อสิ่งพิมพ์ทางเพศ ● นักท่องเที่ยวชาวอังกฤษ
สื่อโฆษณาขายบริการทางเพศต่อการสร้างความหมายและกำหนดเอกลักษณ์ให้กับประเทศไทยของกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวอังกฤษ	

ชื่องานวิจัย	กลุ่มเป้าหมาย
การต่อสู้ทางวาทกรรมของโสเภณีหญิงไทยจากสื่อกระแสหลักสู่เว็ลด์ ไซด์ เว็บ วาทกรรมการสื่อความหมายของ นิวัตติ กองเพียรนุ๊ด คอลัมน์ในหนังสือพิมพ์รายวันและนิตยสารรายสัปดาห์ “มติชน” การสื่อสารเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเพศในการ์ตูนญี่ปุ่น Gender Differences of Sexual Meanings among Thai Adolescents: A Case Study of Hotline Center Foundation’s Client การวิเคราะห์วาทกรรมเรื่อง เสรีภาพทางเพศในสื่อมวลชนไทย วิเคราะห์การนำเสนอและการสื่อความหมายภาพผู้หญิงในสื่อคาราโอเกะ	● กลุ่มโสเภณีหญิงไทย (ศึกษาโดยอ้อมผ่านสื่อ ไม่ได้ศึกษาปัจเจกบุคคลโดยตรง) ● ผู้ผลิตสื่อมวลชนที่นำเสนอเรื่องเพศ ● ผู้ผลิตการ์ตูนญี่ปุ่น ได้แก่ บรรณาธิการ ผู้ผลิต ผู้แปล ผู้พากย์ เป็นต้น ● วัยรุ่นหญิงและชายที่ใช้บริการศูนย์ให้คำปรึกษาเรื่องเพศ ● ผู้ผลิตสื่อมวลชนที่นำเสนอเรื่องราวทางเพศ ได้แก่ สื่อหนังสือพิมพ์นิตยสาร วิทยุ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต (ศึกษาโดยอ้อมผ่านสื่อ ไม่ได้ศึกษาปัจเจกบุคคลโดยตรง) ● ผู้ผลิตสื่อคาราโอเกะ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลดังแสดงในตารางพบว่า เป้าหมายสำคัญของการศึกษาคือผู้ผลิตสื่อมวลชนที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศในมิติต่าง ๆ เช่น เรื่องทางเพศ (sexual) การให้คำปรึกษาเรื่องเพศ (sex consulting) และเพศสภาพ (gender) เป็นต้น เป้าหมายที่พบรองลงมาคือกลุ่มผู้รับสาร ได้แก่ วัยรุ่นทั้งเพศหญิงและชาย กลุ่มโสเภณีหญิง และกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ นอกจากนี้ยังพบการศึกษาของกลุ่มผู้กำหนดนโยบาย (policy maker) นักวิชาการ และนักวิจารณ์เรื่องเพศอีกด้วย

1.5 แนวคิดทฤษฎีที่ใช้

จากการวิเคราะห์งานวิจัยทั้ง 8 ชิ้นพบว่า แนวคิดทฤษฎีที่ใช้มีความแตกต่างกันหลากหลาย กระบวนทัศน์ดังแสดงในตารางที่ 6

ตารางที่ 6 การสรุปแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ของงานวิจัยที่วิเคราะห์เนื้อหาสื่อที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเพศ

ชื่องานวิจัย	แนวคิดทฤษฎี
การวิเคราะห์ว่ากรรมการให้ความหมายสื่อสิ่งพิมพ์ลามกของ 9 สถาบันในสังคมไทย สื่อโฆษณาขายบริการทางเพศต่อการสร้างความหมายและกำหนดเอกลักษณ์ให้กับประเทศไทยของกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวอังกฤษ การต่อสู้ทางวาทกรรมของโสเภณีหญิงไทยจากสื่อกระแสหลักสู่เว็ลด์ ไซด์ เว็บ	● แนวคิดวาทกรรม ● สัญญาวิทยา ● ทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคล ● ทฤษฎีประเภททางสังคม ● แนวคิดเกี่ยวกับสตรีนิยม ● แนวคิดเกี่ยวกับสื่อลามก ● แนวคิดวาทกรรม ● สัญญาวิทยา ● ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อ ● แนวคิดเรื่องวัฒนธรรม ● แนวคิดการเลือกปฏิบัติทางเพศ ● แนวคิดการสื่อสารภายในบุคคล ● แบบจำลองการสื่อสารของวิลเบอร์ ชเรมม ● แนวคิดการวิเคราะห์ผู้รับสาร ● ทฤษฎีสตรีนิยมแนววัฒนธรรมศึกษา ● แนวคิดการครอบงำอุดมการณ์ทางวัฒนธรรม ● แนวคิดวาทกรรม ● แนวคิดการสรุปภาพเหมารวม ● แนวคิดระบบรหัส ● แนวคิดพื้นที่และอัตลักษณ์ ● แนวคิดพื้นที่สาธารณะ ● แนวคิดการจ้องมองด้วยสายตาแบบผู้ชาย

ชื่องานวิจัย	แนวคิดทฤษฎี
วาทกรรมการสื่อความหมายของ นิวัตติ กองเพียร ผู้ดกอดมันในหนังสือพิมพ์รายวันและนิตยสารราย สัปดาห์ “มติชน” การสื่อสารเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเพศในการ์ตูน ญี่ปุ่น Gender Differences of Sexual Meanings among Thai Adolescents: A Case Study of Hotline Center Foundation’s Client การวิเคราะห์วาทกรรมเรื่อง เสรีภาพทางเพศในสื่อ มวลชนไทย	● แนวคิดความแตกต่างระหว่างกระบวนการ สร้างความหมายตามธรรมชาติของสื่อ กระแสหลักและสื่อคอมพิวเตอร์ ● แนวคิดสังคมบริโภคนิยมในมิติสังคมนิยม สนเทศ ● แนวคิดวาทกรรม ● แนวคิดภาพเปลี่ยน ● แนวคิดปิตาธิปไตยในมุมมองสตรีนิยม ● แนวคิดระบบรหัส ● จิตวิทยาความรักและความสัมพันธ์ ● บริบทสังคมญี่ปุ่น ● สัญญะวิทยา ● Gender differences and sexual meanings ● Social constructionism ● Symbolic interaction approach ● Structural-functional approach ● Cultural perspective ● Cognitive development theory ● Cognitive behavioral approach ● แนวคิดวาทกรรม ● ทฤษฎีการศึกษาสื่อมวลชนแนวสตรีนิยม ● แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเพศ หญิงกับเพศชาย ● แนวคิดเรื่องคุณลักษณะของสื่อแต่ละ ประเภท

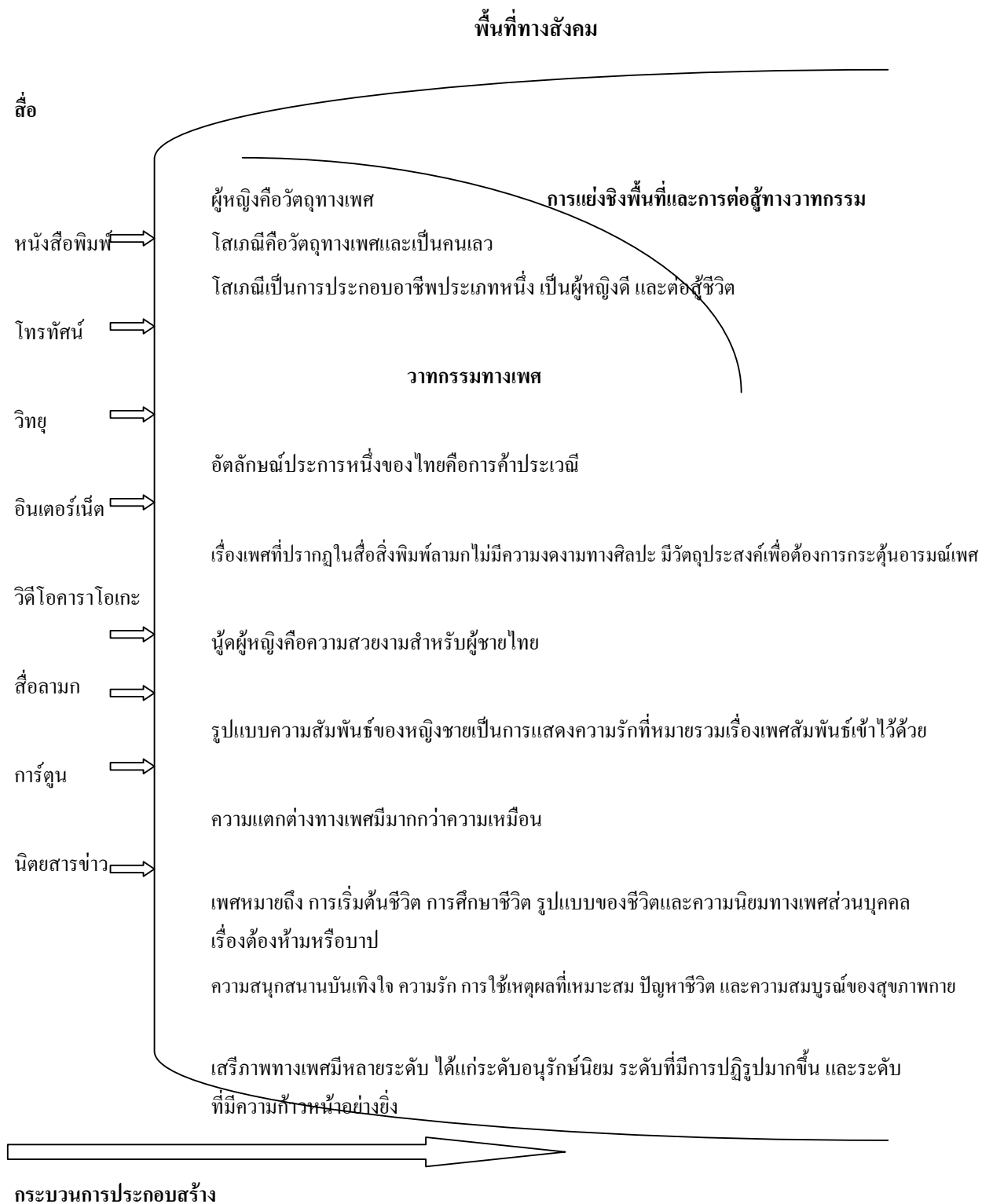
ชื่องานวิจัย	แนวคิดทฤษฎี
วิเคราะห์การนำเสนอและการสื่อความหมายภาพผู้หญิงในสื่อคาราโอเกะ	• แนวคิดเรื่องเพศสภาพ • แนวคิดวิพากษ์สื่อมวลชนเชิงสตรีนิยม • สัญญะวิทยา • แนวคิดเรื่องการจ้องมอง

จากการวิเคราะห์ข้อมูลในตารางข้างต้นทำให้ได้ข้อค้นพบว่า แนวคิดทฤษฎีหลักที่งานวิจัยในกลุ่มนี้ใช้เป็นกรอบในการศึกษาเป็นทฤษฎีตะวันตกทั้งหมด แนวคิดที่พบว่าใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์เนื้อหาสื่อพบว่าใช้มากที่สุด ได้แก่ สัญญะวิทยา และการวิเคราะห์วาทกรรม แนวคิดทางสังคมวิทยา (เช่น แนวคิดการสร้างความเป็นจริงทางสังคม การปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์) แนวคิดเกี่ยวกับเพศวิถีและสตรีนิยม เป็นแนวคิดในกลุ่มถัดมาที่พบว่าใช้มาก

นอกจากนั้นยังพบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้อธิบายตัวผู้รับสาร เช่น จิตวิทยาวัยรุ่น การจ้องมอง การตีความความหมาย และคุณลักษณะของตัวสื่อ เช่น สื่อลามก ด้วย

1.6 ผลการศึกษา

จากการนำผลการศึกษาของงานวิจัย 8 ชิ้นมาประมวลเป็นองค์ความรู้ทำให้พบว่าความรู้ที่ได้เป็นเรื่องการให้และการสื่อความหมายเรื่องเพศผ่านกระบวนการสร้างและใช้วาทกรรมของสื่อมวลชนที่ครอบคลุมตั้งแต่สื่อหนังสือพิมพ์ นิตยสาร การ์ตูน วิทยุ โทรทัศน์ คาราโอเกะ วิดีโอและสิ่งพิมพ์ลามก ไปจนถึงสื่ออินเทอร์เน็ต ความหมายที่ส่งผ่านรูปแบบวาทกรรมต่างๆ เป็นการตีความจากมุมมองของผู้วิจัยหญิงเป็นหลัก หากนำองค์ความรู้ทั้งหมดที่ได้จากการวิจัยในกลุ่มนี้มาปะติดปะต่อกัน ก็จะสร้างได้ภาพความเข้าใจดังนี้

ภาพที่ 2 ภาพการประมวลองค์ความรู้งานวิจัยที่วิเคราะห์เนื้อหาสื่อที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเพศ

จากการวิเคราะห์ผลการวิจัยพบข้อสังเกตดังนี้

- 1) การต่อสู้ทางวาทกรรมพบปรากฏน้อยมาก (เฉพาะการต่อสู้ของกลุ่มผู้หญิงอาชีพพิเศษเท่านั้น) วาทกรรมที่ปรากฏคือวาทกรรมหลัก
- 2) วาทกรรมและการสร้างวาทกรรมทางเพศพบปรากฏอยู่ในทุกสื่อที่เป็นพื้นที่สาธารณะของสังคม แต่วาทกรรมนั้นถูกสร้างโดยผู้ชายเป็นหลัก
- 3) การศึกษาวาทกรรมทางเพศจากฟากของนักวิจัยชายยังมีน้อย

2. การใช้สื่อและการสื่อสารกับเพศศึกษา

2.1 ปริมาณการวิจัย

พบการวิจัยจำนวน 7 ชิ้น ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 ตารางข้อมูลนำเสนอเรียงตามปีที่พบของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อและการสื่อสารกับเพศศึกษา

ปี พ.ศ.	ผู้วิจัย	ชื่อผลงาน	สถาบัน
2540	พิชัย ไทยอุดม	การประยุกต์แนวคิดทักษะชีวิตศึกษา ในการสอนเพศศึกษาแก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดปราจีนบุรี	คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
2540	ปรีชา แจ่มวิถิเลิศ	การประยุกต์แนวคิดทักษะชีวิตในโปรแกรม สุขศึกษาเพื่อให้เกิดพฤติกรรมป้องกัน โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และเอดส์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2	คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
2540	วรารักษ์ บุญพร้อม	การสร้างและทดลองใช้ภาพประกอบเสียง เรื่อง “เพศศึกษา” สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น	คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ปี พ.ศ.	ผู้วิจัย	ชื่อผลงาน	สถาบัน
2541	สรายุจิต อินทร	ประสิทธิผลของโปรแกรมการอบรมเพื่อพัฒนาการรับรู้ความสามารถตนเองในการป้องกันการถูกทารุณกรรมทางเพศของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม	คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
2541	ศุภาศิริ การิกาญจน์	บทบาทของพ่อแม่ในการสอนเพศศึกษาแก่ลูกสาววัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร	คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
2542	มลิจันทร์ เกียรติสังวร	ปัจจัยที่มีผลต่อการให้ความรู้เรื่องเพศศึกษาของมารดาแก่บุตรสาววัยรุ่น อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
2542	ชาดิฐ วัจวล	อิทธิพลของสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีต่อความรู้และทัศนคติเรื่องเพศศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในโรงเรียนสหศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนในอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่	คณะวารสารศาสตร์และ สื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2.2 ตัวแปรที่ศึกษา

งานวิจัยทั้ง 7 เรื่อง มุ่งเน้นวิเคราะห์ตัวแปรสำคัญดังแสดงในตารางที่ 8

ตารางที่ 8 การสรุปตัวแปรในงานวิจัยที่เกี่ยวกับการใช้สื่อและการสื่อสารกับเพศศึกษา

ชื่องานวิจัย	ตัวแปร
การประยุกต์แนวคิดทักษะชีวิตศึกษา ในการสอนเพศศึกษาแก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดปราจีนบุรี	● ความรู้ในเรื่องเพศ ● ความภูมิใจในตัวเอง ● ความรับผิดชอบต่อสังคม ● ทักษะการสื่อสาร ● การสร้างสัมพันธภาพ
การประยุกต์แนวคิดทักษะชีวิตในโปรแกรมสุขศึกษา เพื่อให้เกิดพฤติกรรมป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และเอดส์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2	● ประสิทธิภาพ ● การประยุกต์ใช้ทักษะชีวิต ● โปรแกรมสุขศึกษา ● การป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และเอดส์
การสร้างและทดลองใช้ภาพประกอบเสียง เรื่อง “เพศศึกษา” สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น	● ประสิทธิภาพ ● ภาพประกอบเสียง ● เพศศึกษา
ประสิทธิผลของโปรแกรมการอบรมเพื่อพัฒนาการรับรู้ความสามารถตนเองในการป้องกันการถูกละเมิดทางเพศของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม	● ประสิทธิภาพ ● โปรแกรมการอบรม ● การพัฒนาการรับรู้และความสามารถของตนเอง ● การป้องกันการถูกละเมิดทางเพศ
บทบาทของพ่อแม่ในการสอนเพศศึกษาแก่ลูกสาววัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร	● บทบาทของพ่อแม่ ● การสอนเพศศึกษา
ปัจจัยที่มีผลต่อการให้ความรู้เรื่องเพศศึกษาของมารดาแก่บุตรสาววัยรุ่น อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	● การให้ความรู้เรื่องเพศศึกษา ● มารดา ● ภูมิหลังของมารดา

ชื่องานวิจัย	ตัวแปร
อิทธิพลของสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีต่อความรู้และทัศนคติเรื่องเพศศึกษา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในโรงเรียนสหศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียน โรงเรียนในอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่	● ปัจจัยทางประชากรศาสตร์ ● การเปิดรับข้อมูลข่าวสารเรื่องเพศศึกษาจากสื่อสิ่งพิมพ์ ● พฤติกรรมทางสังคม ● ความรู้เรื่องเพศศึกษา ● ทัศนคติเรื่องเพศศึกษา ● อิทธิพลของสื่อสิ่งพิมพ์

การวิเคราะห์ข้อมูลจากตารางทำให้ได้ข้อสรุปว่าตัวแปรที่งานวิจัยในกลุ่มนี้ศึกษาแบ่งออกเป็น 7 กลุ่มหลัก คือ

- ตัวแปร “ความรู้ในเรื่องเพศ” โดยศึกษามิติต่าง ๆ ได้แก่ ความรู้ในเรื่องเพศศึกษา การป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ และการป้องกันการทารุณกรรมทางเพศ การให้ความรู้และการสอนเพศศึกษา
- ตัวแปร “ประสิทธิภาพและประสิทธิผล”
- ตัวแปร “บทบาท” โดยศึกษามิติต่าง ๆ ได้แก่ บทบาทของพ่อแม่
- ตัวแปร “สื่อ” โดยศึกษามิติต่าง ๆ ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อวิทยุโทรทัศน์ สื่อภาพประกอบเสียงเรื่องเพศศึกษา
- ตัวแปร “ปัจจัยทางประชากรศาสตร์” โดยศึกษามิติต่าง ๆ ได้แก่ เพศ รายได้เฉลี่ยของครอบครัวต่อเดือน อาชีพ
- ตัวแปร “พฤติกรรมศาสตร์” โดยศึกษามิติต่าง ๆ ได้แก่ ทัศนคติ ความรู้ การเปิดรับข้อมูลข่าวสาร การรับรู้ ความสามารถในการจัดการกับปัญหา ความภูมิใจ ความรับผิดชอบ ทักษะการสื่อสาร การสร้างสัมพันธภาพ
- ตัวแปร “กลุ่มผู้รับสาร” โดยศึกษามิติต่าง ๆ ได้แก่ นักเรียนหญิง นักเรียนชั้นประถมศึกษา นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มารดา

2.3 แนวทางและวิธีวิจัย

งานวิจัย 7 ชิ้น ใช้แนวทางและวิธีวิจัยดังแสดงในตารางที่ 9

ตารางที่ 9 การสรุปแนวทาง/วิธีวิจัยในงานวิจัยที่เกี่ยวกับการใช้สื่อและการสื่อสารกับเพศศึกษา

ชื่องานวิจัย	แนวทาง/วิธีวิจัย
การประยุกต์แนวคิดทักษะชีวิตศึกษา ในการสอนเพศศึกษาแก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดปราจีนบุรี	การวิจัยเชิงปริมาณ ● การวิจัยกึ่งทดลอง
การประยุกต์แนวคิดทักษะชีวิตในโปรแกรมสุขศึกษาเพื่อให้เกิดพฤติกรรมป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และเอดส์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2	การวิจัยเชิงปริมาณ ● การวิจัยกึ่งทดลอง
การสร้างและทดลองใช้ภาพประกอบเสียง เรื่อง “เพศศึกษา” สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น	การวิจัยเชิงปริมาณ ● การทดลอง
ประสิทธิผลของโปรแกรมการอบรมเพื่อพัฒนาการรับรู้ความสามารถตนเองในการป้องกันการถูกทารุณกรรมทางเพศของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม	การวิจัยเชิงปริมาณ ● การวิจัยกึ่งทดลอง
บทบาทของพ่อแม่ในการสอนเพศศึกษาแก่ลูกสาววัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร	การวิจัยเชิงปริมาณ ● การวิจัยเชิงสำรวจ ● แบบสอบถาม
ปัจจัยที่มีผลต่อการให้ความรู้เรื่องเพศศึกษาของมารดาแก่บุตรสาววัยรุ่น อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	การวิจัยเชิงปริมาณ ● การวิจัยเชิงสำรวจ ● แบบสอบถาม
อิทธิพลของสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีต่อความรู้และทัศนคติเรื่องเพศศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในโรงเรียนสหศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียน โรงเรียนในอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่	การวิจัยเชิงปริมาณ ● การวิจัยเชิงสำรวจ ● แบบสอบถาม

ข้อมูลจากตารางชี้ให้เห็นว่า แนวทางการศึกษาหลักสำหรับงานวิจัยเรื่องเพศกับการสื่อสารในกลุ่มนี้จะเป็นการวิจัยเชิงปริมาณทั้งหมด ไม่พบการวิจัยเชิงคุณภาพเลย โดยเป็นการวิจัยกึ่งทดลองและการวิจัยเชิงสำรวจ ทั้งนี้เครื่องมือหลักที่ใช้คือการใช้แบบสอบถาม เครื่องมือรองที่พบคือการสัมภาษณ์ที่เน้นกลุ่มผู้รับสารเป็นหลัก

2.4 กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา

จากการวิเคราะห์งานวิจัยทั้ง 7 ชิ้น พบว่าเป้าหมายของการศึกษาประกอบด้วยกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมดังแสดงในตารางที่ 10

ตารางที่ 10 การสรุปกลุ่มเป้าหมายในงานวิจัยที่เกี่ยวกับการใช้สื่อและการสื่อสารกับเพศศึกษา

ชื่องานวิจัย	กลุ่มเป้าหมาย
การประยุกต์แนวคิดทักษะชีวิตศึกษา ในการสอนเพศศึกษาแก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดปราจีนบุรี	● นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดปราจีนบุรี
การประยุกต์แนวคิดทักษะชีวิตในโปรแกรมสุขศึกษา เพื่อให้เกิดพฤติกรรมป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ และเอดส์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 กรุงเทพมหานคร	● นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 2 กรุงเทพฯ

ชื่องานวิจัย	กลุ่มเป้าหมาย
การสร้างและทดลองใช้ภาพประกอบเสียง เรื่อง “เพศศึกษา” สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น	นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 2 ของโรงเรียนบุญวาทย์วิทยาลัย จังหวัดลำปาง
ประสิทธิผลของโปรแกรมการอบรมเพื่อพัฒนาการรับรู้ความสามารถตนเองในการป้องกันการถูกทารุณกรรมทางเพศของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม	นักเรียนประถมศึกษาปีที่ 4 อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
บทบาทของพ่อแม่ในการสอนเพศศึกษาแก่ลูกสาววัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร	พ่อ แม่ของนักเรียนหญิงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสหศึกษาในกรุงเทพฯ
ปัจจัยที่มีผลต่อการให้ความรู้เรื่องเพศศึกษาของมารดา แก่บุตรสาววัยรุ่น อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	มารดาที่อยู่ในอำเภอเสนาและอยู่กับบุตรที่เป็นนักเรียนหญิงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3 ของโรงเรียนเสนาประสิทธิ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
อิทธิพลของสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีต่อความรู้และทัศนคติเรื่องเพศศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในโรงเรียนสหศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนโรงเรียนในอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่	นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสหศึกษาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

จากการวิเคราะห์ข้อมูลดังแสดงในตารางพบว่า เป้าหมายสำคัญของการศึกษาคือผู้รับสารซึ่งเป็นนักเรียนในระดับชั้นต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย การศึกษากลุ่มบิดามารดาของนักเรียนเป็นองค์ประกอบรอง กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษากระจายอยู่ในพื้นที่ระดับจังหวัดต่าง ๆ หลากหลาย การศึกษาในกรุงเทพฯปรากฏน้อย

2.5 แนวคิดทฤษฎีที่ใช้

จากการวิเคราะห์งานวิจัยทั้ง 7 ชิ้นพบว่า แนวคิดทฤษฎีที่ใช้มีความแตกต่างหลากหลาย กระบวนทัศน์ดังแสดงในตารางที่ 11

ตารางที่ 11 การสรุปแนวคิดทฤษฎีในงานวิจัยที่เกี่ยวกับการใช้สื่อและการสื่อสารกับเพศศึกษา

ชื่องานวิจัย	แนวคิดทฤษฎี
การประยุกต์แนวคิดทักษะชีวิตศึกษา ในการสอนเพศศึกษาแก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดปราจีนบุรี การประยุกต์แนวคิดทักษะชีวิตในโปรแกรมสุขศึกษา เพื่อให้เกิดพฤติกรรมป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และเอดส์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 การสร้างและทดลองใช้ภาพประกอบเสียง เรื่อง “เพศศึกษา” สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น	● พัฒนาการและพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่น ● ความรู้เกี่ยวกับเพศศึกษา (จุดมุ่งหมาย, ขอบเขต) ● หลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการสอนเพศศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ● แนวคิดเกี่ยวกับทักษะชีวิตศึกษา (Life Skills Education) และวิธีการสอนทักษะชีวิตศึกษา - ความหมายของการสื่อสาร - การสื่อสารความหมายให้มีประสิทธิภาพ ● ทฤษฎีการเรียนรู้ ● โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์และเอดส์ ● แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย - แนวคิดเกี่ยวกับทักษะชีวิต ● แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ เจตคติและการปฏิบัติ ● เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่น - ลักษณะของวัยรุ่นระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น - จิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่น ● เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับเพศศึกษา - ความหมายและขอบข่ายของเพศศึกษา - ประชากรศึกษากับเพศศึกษา - เพศศึกษาในโรงเรียน (ประโยชน์ของเพศศึกษา, จุดมุ่งหมายของการสอนเพศศึกษา)

ชื่องานวิจัย	แนวคิดทฤษฎี
ประสิทธิผลของโปรแกรมการอบรมเพื่อพัฒนาการรับรู้ความสามารถตนเองในการป้องกันการถูกทารุณกรรมทางเพศของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม บทบาทของพ่อแม่ในการสอนเพศศึกษาแก่ลูกสาววัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร ปัจจัยที่มีผลต่อการให้ความรู้เรื่องเพศศึกษาของมารดาแก่นักเรียนวัยรุ่น อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	- ศึกษา, หลักและวิธีการสอนเพศศึกษา, เนื้อหาของเพศศึกษา) - เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับสื่อการสอนที่สร้างจากคอมพิวเตอร์ ● แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กวัยเด็กตอนปลาย ● ความรู้เรื่องการทารุณกรรมทางเพศเด็ก ● ทฤษฎีการรับรู้ความสามารถของตนเอง ● ปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ความสามารถของตนเอง ● บทบาทของพ่อแม่ ● เพศศึกษาและความรู้เรื่องเพศ ● บทบาทของพ่อแม่ในการสอนเพศศึกษาแก่ลูก ● ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการสอนเพศศึกษาแก่ลูกสาววัยรุ่นของพ่อแม่ - ปัจจัยทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคม - ปัจจัยด้านความรู้ และทัศนคติ - ปัจจัยทางจิตวิทยา ● แนวคิดเกี่ยวกับวัยรุ่น ● แนวคิดเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคม ● แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ เจตคติและการปฏิบัติ ● ความรู้และเจตคติต่อเรื่องเพศศึกษา - ความรู้เรื่องเพศศึกษาของมารดา - เจตคติเรื่องเพศศึกษาของมารดา ● แนวคิดเกี่ยวกับความสะอาดใจ

ชื่องานวิจัย	แนวคิดทฤษฎี
อิทธิพลของสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีต่อความรู้และทัศนคติเรื่องเพศศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในโรงเรียนสหศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนโรงเรียนในอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่	● แนวคิดเกี่ยวกับสัมพันธภาพในครอบครัว ● แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษาและการสอนเพศศึกษา - ความหมายเพศศึกษา - ลักษณะของความรู้เรื่องเพศศึกษา - หลักในการสอนเพศศึกษาในครอบครัว - หลักสูตรการอบรมเพศศึกษาในโรงเรียน ● การสอนเพศศึกษาของมารดา ● แนวความคิดเรื่องผลของสื่อมวลชนต่อผู้รับสาร ● แนวความคิดเรื่องอิทธิพลของสื่อมวลชนต่อผู้รับสาร ● ทฤษฎีการเปิดรับสื่อและข่าวสาร ● แนวความคิดจิตวิทยาวัยรุ่น ● แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องเพศ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลในตารางข้างต้นทำให้ได้ข้อค้นพบว่า แนวคิดทฤษฎีหลักที่งานวิจัยในกลุ่มนี้ใช้เป็นกรอบในการศึกษาเป็นทฤษฎีตะวันตกทั้งหมด แนวคิดที่พบว่าเป็นกรอบในการวิเคราะห์เนื้อหาสื่อพบว่าใช้มากที่สุด ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเพศ เพศศึกษาและการสอนเพศศึกษา ทฤษฎีและแนวคิดด้านจิตวิทยาและพฤติกรรมศาสตร์ เช่น การเปิดรับสื่อ การรับรู้ ความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรม (KAP) เป็นแนวคิดถัดมาที่ใช้มาก สำหรับแนวคิดทางสังคมวิทยา เช่น แนวคิดเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคม เป็นแนวคิดที่พบเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ยังพบแนวคิดทฤษฎีด้านการสื่อสารมวลชน ได้แก่ แนวความคิดเรื่องอิทธิพลของสื่อมวลชนต่อผู้รับสาร ทฤษฎีการเปิดรับสื่อและข่าวสารอีกด้วย

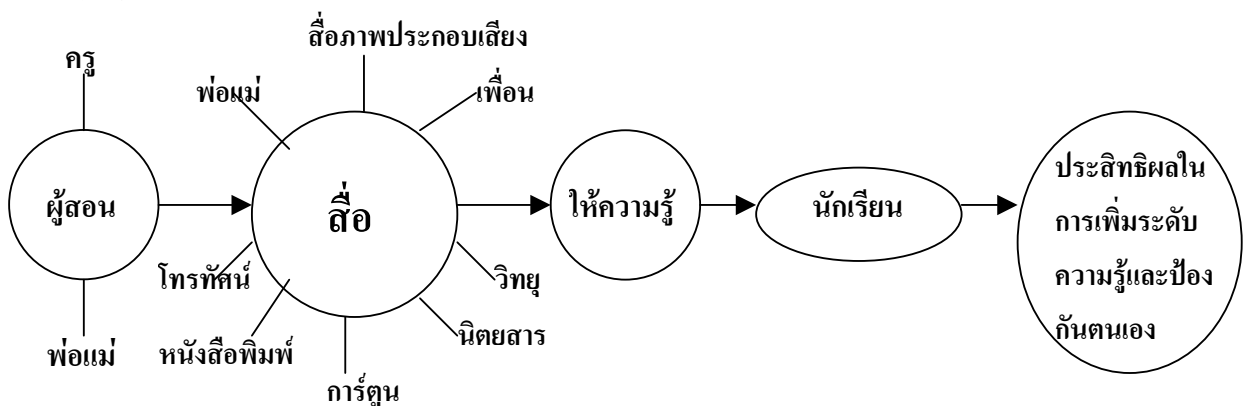
2.6 ผลการศึกษา

จากการนำผลการศึกษาของงานวิจัย 7 ขึ้นมาประมวลเป็นองค์ความรู้ทำให้พบว่าความรู้ที่ได้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการทดสอบหรือวัดความรู้ในเรื่องเพศของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งพบว่ามีอยู่แล้วระดับหนึ่ง การอบรมให้ความรู้ทำให้ระดับความรู้ของกลุ่มเด็กดีขึ้น รวมทั้งยังสามารถติดตั้งระบบพัฒนาความสามารถในการป้องกันตนเองจากเพศสัมพันธ์ที่เสี่ยงต่อการติดโรคทางสัณพันธ์และการถูกทารุณกรรมทางเพศให้กับกลุ่มที่ได้รับการอบรมได้อีกด้วย

การทดลองให้ความรู้ในเรื่องเพศกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อค้นหาวิถีที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เช่น การใช้พ่อแม่เป็นสื่อบุคคลในการถ่ายทอดความรู้เรื่องเพศ พบว่ามีประสิทธิภาพหากอยู่บนเงื่อนไขสำคัญบางประการ เช่น ภูมิหลัง ความรู้เรื่องเพศศึกษา และวิธีการเลี้ยงดูของพ่อแม่ เป็นต้น นอกจากนั้นจากการศึกษายังพบว่า ทั้งพ่อและแม่มีบทบาทไม่มากนัก (ปานกลาง) ต่อการถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกสาว

ความรู้ที่ได้อีกส่วนหนึ่งเป็นเรื่องอิทธิพลของสื่อที่มีต่อความรู้และทัศนคติในเรื่องเพศ กลุ่มตัวอย่างเปิดรับข้อมูลจากสื่อสิ่งพิมพ์ซึ่งเป็นสื่อที่ใช้เฉพาะบุคคลเป็นหลัก เช่น การ์ตูน นิตยสาร และหนังสือพิมพ์ เพื่อนเป็นสื่อบุคคลที่สำคัญที่วัยรุ่นใช้เป็นแหล่งข้อมูลเรื่องเพศ ทั้งนี้วัตถุประสงค์ของการใช้สื่อประเภทต่างๆ จะแตกต่างกันไป เช่น การแสวงหาข้อมูลเรื่อง ความรัก การเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย วัยรุ่นจะใช้สื่อเพื่อนเป็นหลัก ในขณะที่สื่อบิดามารดาจะถูกใช้เพื่อการขอคำปรึกษาเรื่องการเลือกคู่ครอง ประเด็นสำคัญที่พบคือ ไม่มีการใช้สื่อใด ๆ เพื่อแสวงหาข้อมูลข่าวสารหากเกี่ยวข้องกับประเด็นการสำเร็จความใคร่ การมีเพศสัมพันธ์ การป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ และการคุมกำเนิด

หากนำองค์ความรู้ทั้งหมดที่ได้จากการวิจัยในกลุ่มนี้มาปะติดปะต่อกัน ก็จะสร้างได้ภาพความเข้าใจดังนี้

ภาพที่ 3 ภาพการประมวลองค์ความรู้งานวิจัยที่เกี่ยวกับการใช้สื่อและการสื่อสารกับเพศศึกษา

3. การเปิดรับสื่อที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศ

3.1 ปริมาณการวิจัย

พบการวิจัยจำนวน 7 ชิ้น ดังตารางที่ 12

ตารางที่ 12 ตารางข้อมูลนำเสนอเรียงตามปีที่พบของงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเปิดรับสื่อที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศ

ปี พ.ศ.	ผู้วิจัย	ชื่อผลงาน	สถาบัน
2541	จริญญา นิลแพทย์	ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม的开รับข่าวสารด้านเนื้อหาบันเทิงและบุคคลในวงการบินเทที่มีต่อทัศนคติในเรื่องความรักและเพศสัมพันธ์ของเด็กวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร	คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2543	ชั้นสมล อุกฤษฏ์วิริยะ	อิทธิพลของความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่มีผลต่อพฤติกรรม的开รับสื่อวิทยุทัศน์ประเภทเอ็กซ์ของเยาวชนไทยที่อยู่ในสถานศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร	คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2544	ดวงฤทัย พงศ์ไพฑูรย์	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับเพศศึกษาของวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร	คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาฯ
2544	สุวรรณา หงษ์ศรี สุวรรณ	การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทัศนคติ และการสื่อสารเรื่องเพศศึกษาของผู้ปกครองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตกรุงเทพมหานคร	คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาฯ
2544	วิษชุดา ชินกุล	การเปรียบเทียบผลการเปิดรับสื่อภาพยนตร์โฆษณาณรงค์ต่อต้านโรคเอดส์ที่ใช้ความน่ากลัวและความเอื้ออาทรเป็นแรงจูงใจ	คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาฯ
2544	รัตนพร ไม้ตราวัฒนา	พฤติกรรมการรับชมรายการซุรักซุส ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน	คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

3.2 ตัวแปรที่ศึกษา

งานวิจัยทั้ง 7 เรื่อง มุ่งเน้นวิเคราะห์ตัวแปรสำคัญดังแสดงในตารางที่ 13

ตารางที่ 13 การสรุปตัวแปรของงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเปิดรับสื่อที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศ

ชื่องานวิจัย	ตัวแปร
ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม的开รับข่าวสารด้านเนื้อหา บันเทิงและบุคคลในวงการบันเทิงที่มีต่อทัศนคติในเรื่องความ รักและเพศสัมพันธ์ของเด็กวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร	● การเปิดรับสื่อมวลชน ● อิทธิพลของสื่อมวลชน ● เนื้อหาสื่อบันเทิง ● ทัศนคติที่มีต่อความรัก ● วัยรุ่น ● เพศสัมพันธ์ ● การนำเสนอข่าวสารบุคคลในวงการ บันเทิง
อิทธิพลของความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่มีผลต่อพฤติ กรรมการเปิดรับสื่อวีดิทัศน์ประเภทเอ็กซ์ของเยาวชนไทยที่อยู่ ในสถานศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร	● ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ● พฤติกรรมการเปิดรับสื่อวีดิทัศน์ ● สื่อวีดิทัศน์ประเภทเอ็กซ์ ● การใช้ประโยชน์จากสื่อวีดิทัศน์ ● เยาวชน
การเปิดรับข่าวสาร ความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับเพศศึกษาของวัย รุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร	● พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับ เพศศึกษา ● ความรู้เกี่ยวกับเพศศึกษา ● ทัศนคติเกี่ยวกับเพศศึกษา ● สื่อมวลชน ● สื่อเฉพาะกิจ ● วัยรุ่น

ชื่องานวิจัย	ตัวแปร
การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะ และ การสื่อสารเรื่องเพศศึกษาของผู้ปกครองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตกรุงเทพมหานคร การเปรียบเทียบผลการเปิดรับสื่อภาพยนตร์โฆษณาณรงค์ต่อต้านโรคเอดส์ที่ใช้ความน่ากลัวและความเอื้ออาทรเป็นแรงจูงใจ พฤติกรรมการรับชมรายการซูร์กซุรัส ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน	● การเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับเพศศึกษา ● ความรู้เกี่ยวกับเพศศึกษา ● ทักษะเกี่ยวกับเพศศึกษา ● การสื่อสารเรื่องเพศ ● ประสิทธิภาพ ● สื่อภาพยนตร์โฆษณา ● การรณรงค์ต่อต้านโรคเอดส์ ● การใช้ความน่ากลัวเป็นจุดดึงดูด ● การใช้ความเอื้ออาทรเป็นจุดดึงดูด ● ประสิทธิภาพของสื่อภาพยนตร์โฆษณาณรงค์ต่อต้านโรคเอดส์ที่ใช้ความเอื้ออาทร ● ความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ ● ทักษะที่มีต่อโรคเอดส์ ● ความตั้งใจแสดงพฤติกรรม ● ความคิดเห็น ● นักเรียนชั้นมัธยมปลาย ● ลักษณะทางประชากรศาสตร์ ● ผู้รับชมรายการโทรทัศน์ ● การใช้ประโยชน์ ● ความพึงพอใจ ● พฤติกรรมการรับชมรายการ ● การถ่ายทอดความรู้และเนื้อหาสาระ

การวิเคราะห์ข้อมูลจากตารางทำให้ได้ข้อสรุปว่า ตัวแปรที่งานวิจัยในกลุ่มนี้ศึกษาแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มหลัก คือ

- ตัวแปร “พฤติกรรม的开รับข่าวสาร” โดยศึกษามิติต่าง ๆ ได้แก่ พฤติกรรม的开รับสื่อ และการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับเพศศึกษา เป็นต้น
- ตัวแปร “การใช้ประโยชน์” โดยศึกษามิติการใช้ประโยชน์จากสื่อ
- ตัวแปร “ความพึงพอใจ” โดยศึกษามิติความพึงพอใจที่ได้รับจากสื่อที่นำเสนอเรื่องเกี่ยวกับเพศ
- ตัวแปร “ความรู้เรื่องเพศ” โดยศึกษามิติต่าง ๆ ได้แก่ ความรู้ในเรื่องเพศศึกษา เพศสัมพันธ์ และความรู้เรื่องเอดส์ เป็นต้น
- ตัวแปร “ทัศนคติ” โดยศึกษามิติต่าง ๆ ได้แก่ ทัศนคติของเด็กวัยรุ่น ทัศนคติเกี่ยวกับเพศศึกษา ทัศนคติที่มีต่อโรคเอดส์ ทัศนคติที่มีต่อการคบเพื่อนต่างเพศ
- ตัวแปร “สื่อ” โดยศึกษามิติต่าง ๆ ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อเฉพาะกิจ เช่น วิดีทัศน์ VCD ประเภทเอ็กซ์ สื่อภาพยนตร์โฆษณา วรรณคดี และสื่อบุคคล อาทิ เพื่อน พ่อแม่
- ตัวแปร “วิธีการสื่อสารเรื่องเพศ” โดยศึกษามิติต่าง ๆ ได้แก่ วิธีการให้ข้อมูลข่าวสาร การนำเสนอ การถ่ายทอดความรู้ การใช้จุดดึงดูดความกลัวและความเอือมระอา
- ตัวแปร “กลุ่มผู้รับสาร” โดยศึกษามิติต่าง ๆ ได้แก่ วัยรุ่น เยาวชนไทย นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย นอกจากนั้นยังมีผู้ปกครองของนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นรวมอยู่ด้วย
- ตัวแปร “ประชากรศาสตร์” โดยศึกษาในมิติ เพศ วัย อายุ อาชีพ และรายได้
- ตัวแปร “ประสิทธิผล” โดยศึกษาในมิติประสิทธิผลของการรณรงค์เรื่องทางเพศ
- ตัวแปร “ความคิดเห็น” โดยศึกษาในมิติความคิดเห็นการนำเสนอเนื้อหาสื่อและการรณรงค์เรื่องทางเพศ
- ตัวแปร “ความตั้งใจ” โดยศึกษาในมิติความตั้งใจในการแสดงพฤติกรรมภายหลังการเปิดรับสื่อรณรงค์เรื่องทางเพศ
- ตัวแปร “ความรู้” โดยศึกษาในมิติความรู้เรื่องเพศศึกษา ความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์

3.3 แนวทางและวิธีวิจัย

งานวิจัย 7 ชิ้น ใช้แนวทางและวิธีวิจัยดังแสดงในตารางที่ 14

ตารางที่ 14 การสรุปแนวทาง/วิธีวิจัยของงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเปิดรับสื่อที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศ

ชื่องานวิจัย	แนวทาง/วิธีวิจัย
ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม的开รับข่าวสารด้านเนื้อหาบันเทิงและบุคคลในวงการบันเทิงที่มีต่อทัศนคติในเรื่องความรักและเพศสัมพันธ์ของเด็กวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร	การวิจัยเชิงปริมาณ ● การวิจัยเชิงสำรวจ ● แบบสอบถาม
อิทธิพลของความสัมพันธ์ในครอบครัวที่มีผลต่อพฤติกรรม的开รับสื่อวิทัศน์ประเภทเอ็กซ์ของเยาวชนไทยที่อยู่ในสถานศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร	การวิจัยเชิงปริมาณ ● การวิจัยเชิงสำรวจ ● แบบสอบถาม
การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ และทัศนคติเกี่ยวกับเพศศึกษาของวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร	การวิจัยเชิงปริมาณ ● การวิจัยเชิงสำรวจ ● แบบสอบถาม
การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทัศนคติ และการสื่อสารเรื่องเพศศึกษาของผู้ปกครองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตกรุงเทพมหานคร	การวิจัยเชิงปริมาณ ● การวิจัยเชิงสำรวจ ● แบบสอบถาม
การเปรียบเทียบผลการเปิดรับสื่อภาพยนตร์โฆษณาณรงค์ต่อต้านโรคเอดส์ที่ใช้ความน่ากลัวและความเอื้ออาทรเป็นแรงจูงใจ	การวิจัยเชิงปริมาณ ● การทดลอง
พฤติกรรมการรับชมรายการชู้รักชู้ส ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน	การวิจัยเชิงปริมาณ ● การวิจัยเชิงสำรวจ ● แบบสอบถาม

ข้อมูลจากตารางชี้ให้เห็นว่า แนวทางการศึกษาหลักสำหรับงานวิจัยเรื่องเพศกับการสื่อสารในกลุ่มนี้จะเป็นการวิจัยเชิงปริมาณทั้งหมด ไม่พบการวิจัยเชิงคุณภาพเลย โดยเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ทั้งนี้เครื่องมือหลักที่ใช้คือการใช้แบบสอบถาม การวิจัยเชิงทดลองพบเพียง 1 ชิ้น

3.4 กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา

จากการวิเคราะห์งานวิจัยทั้ง 7 ชิ้น พบว่าเป้าหมายของการศึกษาประกอบด้วยกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมดังแสดงในตาราง

ตารางที่ 15 การสรุปกลุ่มเป้าหมายของงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเปิดรับสื่อที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศ

ชื่องานวิจัย	กลุ่มเป้าหมาย
ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม的开รับข่าวสารด้านเนื้อหาบันเทิงและบุคคลในวงการบันเทิงที่มีต่อทัศนคติในเรื่องความรักและเพศสัมพันธ์ของเด็กวัยรุ่นในเขตกรุงเทพฯ	• วัยรุ่นอายุ 12 – 20 ปี ในบริเวณสยามสแควร์ • วัยรุ่นอายุ 12 – 20 ปี ในบริเวณตลาดนัดสวนจตุจักร
อิทธิพลของความสัมพันธ์ในครอบครัวที่มีผลต่อพฤติกรรมการเปิดรับสื่อวิทัศน์ประเภทเอ็กซ์ของเยาวชนไทยที่อยู่ในสถานศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร	• เยาวชนไทยอายุ 15 – 26 ปี ในเขตกรุงเทพมหานครที่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาและปริญญาตรี • วัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร
การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ และทัศนคติเกี่ยวกับเพศศึกษาของวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร	• ผู้ปกครองนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตกรุงเทพมหานคร
การเปรียบเทียบผลการเปิดรับสื่อภาพยนตร์โฆษณาณรงค์ต่อต้านโรคเอดส์ที่ใช้ความน่ากลัวและความเอื้ออาทรเป็นแรงจูงใจ	• นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 – 6 ในกรุงเทพมหานคร
พฤติกรรมการรับชมรายการซุรักซุรส ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน	• ประชากรอายุ 18 ปีขึ้นไปในเขตกรุงเทพมหานคร

จากการวิเคราะห์ข้อมูลดังแสดงในตารางพบว่า เป้าหมายสำคัญของการศึกษาคือผู้รับสารซึ่งเป็นวัยรุ่น/เยาวชนที่มีสถานภาพเป็นนักเรียนในระดับชั้นต่างๆ ตั้งแต่มัธยมศึกษาตอนต้นไปจนถึงตอนปลาย กลุ่มที่ถูกศึกษาเป็นกลุ่มรองคือบิดามารดาของนักเรียน พื้นที่เป้าหมายทั้งหมดอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีการพุ่งเป้าไปที่พื้นที่ทางสังคม (social space) อยู่บ้าง เช่น สยามสแควร์ ซึ่งเป็นพื้นที่ของวัยรุ่น

3.5 แนวคิดทฤษฎีที่ใช้

จากการวิเคราะห์งานวิจัยทั้ง 7 ชิ้นพบว่า แนวคิดทฤษฎีที่ใช้มีความแตกต่างหลากหลาย กระบวนทัศน์ดังแสดงในตารางที่ 16

ตารางที่ 16 การสรุปแนวคิดทฤษฎีของงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเปิดรับสื่อที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศ

ชื่องานวิจัย	แนวคิดทฤษฎี
ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม的开รับข่าวสารด้านเนื้อหาบันเทิงและบุคคลในวงการบันเทิงที่มีต่อทัศนคติในเรื่องความรักและเพศสัมพันธ์ของเด็กวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร	● ทฤษฎีอิทธิพลของสื่อสารมวลชน - ผลกระทบต่อโลกภายในบุคคล (ความรู้และทัศนคติ) - ผลกระทบต่อพฤติกรรมของบุคคล ● ทฤษฎีอิทธิพลอันจำกัดของสื่อสารมวลชน - องค์ประกอบทางด้านจิตใจ - องค์ประกอบทางด้านสังคม ● ทฤษฎีการรับรู้ - ปัจจัยภายในที่มีส่วนกำหนดในการรับรู้ของบุคคล - ปัจจัยภายนอกที่ส่งเสริมการรับรู้ - ปัจจัยภายในที่มีส่วนกำหนดการรับรู้ของบุคคล - ปัจจัยภายนอกที่ส่งเสริมการรับรู้เรื่องบุคคลในวงการบันเทิง

ชื่องานวิจัย	แนวคิดทฤษฎี
อิทธิพลของความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่มีผลต่อพฤติกรรม的开รับสื่อวิทัศน์ประเภทเอ็กซ์ของเยาวชนไทยที่อยู่ในสถานศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร การเปิดรับข่าวสาร ความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับเพศศึกษาของวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร	● แนวความคิดเรื่องทัศนคติ (Attitude) - การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ - แนวความคิดเรื่องจิตวิทยาความรักของวัยรุ่น ● แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ● แนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการเลือกเปิดรับสื่อ (Selective Process) ● ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อ (Uses and Gratification Media Theory) ● ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ● ทฤษฎีปทัสถานทางสังคม (Social Norms Theory) ● แนวคิดเกี่ยวกับสื่อวิทัศน์ประเภทเอ็กซ์ ● ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสาร ● แนวคิดเกี่ยวกับอิทธิพลต่างๆ ของสื่อ ● แนวคิดเกี่ยวกับอุปสรรคต่างๆ ที่สกัดกั้นผลของการสื่อสาร ● แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของผู้รับสารที่วิเคราะห์ตามลักษณะทางประชากร ● แนวคิดเกี่ยวกับวัยรุ่น ● แนวคิดเกี่ยวกับเพศศึกษา ● แนวคิดเกี่ยวกับความรู้และทัศนคติ

ชื่องานวิจัย	แนวคิดทฤษฎี
การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะ และ การสื่อสาร เรื่องเพศศึกษาของผู้ปกครองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตกรุงเทพมหานคร การเปรียบเทียบผลการเปิดรับสื่อภาพยนตร์โฆษณา รณรงค์ต่อต้านโรคเอดส์ที่ใช้ความน่ากลัวและความ เอื้ออาทรเป็นแรงจูงใจ พฤติกรรมการรับชมรายการชู้รักชู้รส ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน	● แนวคิดการสื่อสาร ● แนวคิดการเปิดรับข่าวสาร (Media Exposure) ● แนวคิดเรื่องเพศศึกษา ● แนวคิดเกี่ยวกับจิตวิทยาวัยรุ่น ● แนวคิดเรื่องสื่อรณรงค์ต่อต้านโรคเอดส์ ● แนวคิดเรื่องการโฆษณาทางโทรทัศน์ ● แนวคิดเรื่องการใช้ความน่ากลัวในการนำเสนอ (Fear Appeal) ● แนวคิดเรื่องการใช้ความเอื้ออาทรในการนำเสนอ (Sympathy Appeal) ● แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารสาธารณสุข ● แนวคิดเรื่องอิทธิพลของสื่อมวลชน ● แนวคิดเรื่องทัศนคติ ● The Theory of Reasoned Action ● ความตั้งใจเชิงพฤติกรรม (Behavioral Intention) ● ทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรม的开รับสารจากสื่อมวลชน (Media Exposure) ● ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ (Uses and Gratification Media Theory) ● ทฤษฎีการสื่อสารแบบสองขั้นตอน (ผู้นำความเห็น กับ ความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกในสังคม) ● แนวคิดเกี่ยวกับเพศศึกษา

จากการวิเคราะห์ข้อมูลในตารางข้างต้นทำให้ได้ข้อค้นพบว่า แนวคิดทฤษฎีหลักที่งานวิจัยในกลุ่มนี้ใช้เป็นกรอบในการศึกษาเป็นทฤษฎีตะวันตกทั้งหมด แนวคิดที่ใช้มากที่สุดคือ แนวคิดเกี่ยวกับเพศศึกษา แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการอธิบายผลกระทบของสื่อมวลชนต่อผู้รับสารในด้านต่าง ๆ และแนวคิดเกี่ยวกับจิตวิทยาผู้รับสาร เช่น ทฤษฎีการเปิดรับ (media exposure) การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อ (Uses and Gratification Media Theory) และจิตวิทยาวัยรุ่น นอกจากนี้ยังพบกลุ่มทฤษฎีทางสังคมอื่นๆ อยู่ด้วย เช่น ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) และทฤษฎีปทัสถานทางสังคม (Social Norms Theory)

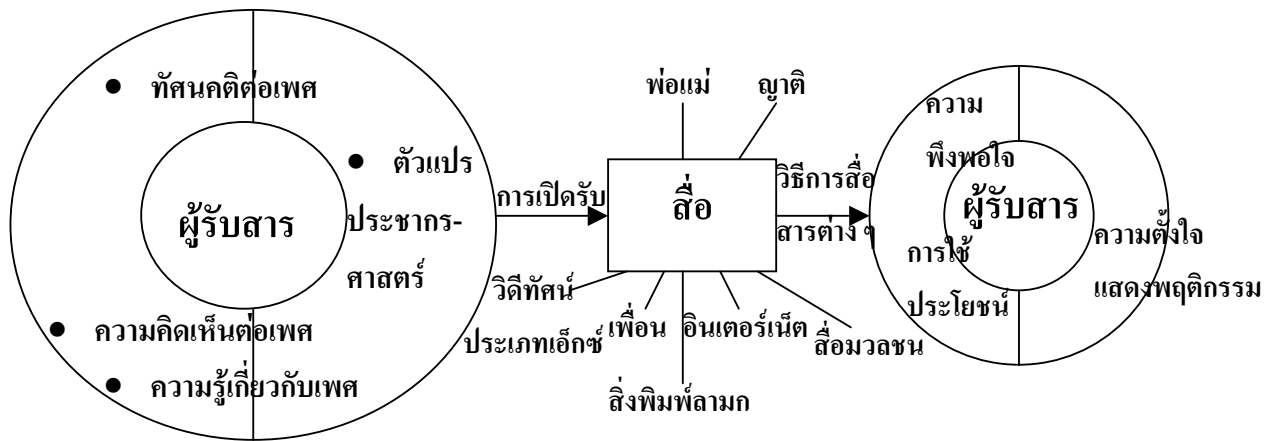
3.6 ผลการศึกษา

จากการนำผลการศึกษาของงานวิจัย 6 ชิ้นมาประมวลเป็นองค์ความรู้ทำให้พบว่าเพศ อายุ การศึกษาเป็นตัวแปรที่มีผลต่อความรู้และทัศนคติเรื่องเพศศึกษา กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาซึ่งส่วนใหญ่คือวัยรุ่นในกรุงเทพฯ จะเปิดรับสื่อโทรทัศน์เพื่อรับชมเรื่องราวเกี่ยวกับผู้มีชื่อเสียงมากกว่าสื่ออื่นๆ ทัศนคติต่อการมีสัมพันธ์ก่อนการแต่งงานเป็นลบ แต่กับคู่รักเป็นเรื่องปกติ เพื่อนจะเป็นสื่อบุคคลที่ถูกใช้เป็นที่ปรึกษาและหาข้อมูลเรื่องเพศมากที่สุด ส่วนพ่อแม่และญาติจะถูกใช้น้อยมาก การเปิดรับข่าวสารเรื่องเพศศึกษาจากสื่อต่างๆ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรู้และทัศนคติเรื่องเพศศึกษารวมทั้งต่อการสื่อสารและการสอนเรื่องเพศศึกษาด้วย อย่างไรก็ตามสำหรับเนื้อหาสื่อที่เป็นการรณรงค์โรคเอดส์ที่ใช้ความกลัวและความเอือมอาทรเป็นจุดโน้มน้าวกลับไม่มีผลความรู้ ทัศนคติ และความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย

การใช้สื่อที่นำเสนอเนื้อหาทางเพศเช่นวิดีโอทัศนประเภทเอ็กซ์ของวัยรุ่นใช้เพื่อผ่อนคลายและสร้างความบันเทิงในกลุ่มเพื่อนและพี่น้องในครอบครัว โดยสื่อวิดีโอที่นำมาจากประเทศญี่ปุ่น สื่อซีดีรอมและสื่ออินเตอร์เน็ตจะถูกใช้ในอัตราความถี่ที่สูงรองลงมาจากวิดีโอ สำหรับสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือปกขาวและการ์ตูนลามก ใช้ค่อนข้างน้อย และสื่อภาพยนตร์ (จากโรงภาพยนตร์ชั้นสอง) ใช้น้อยที่สุด

ภายหลังจากการรับชมรายการที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเพศแล้ว (เช่น รายการ “ซุรักซุรส”) กลุ่มเป้าหมายจะถ่ายทอดความรู้นั้นไปสู่บุคคลอื่นๆ ได้แก่ เพื่อนสนิท เพื่อนร่วมงาน ในระดับมากที่สุด

หากนำองค์ความรู้ทั้งหมดที่ได้จากการวิจัยในกลุ่มนี้มาปะติดปะต่อกัน ก็จะได้ภาพความเข้าใจดังนี้

ภาพที่ 4 ภาพการประมวลองค์ความรู้งานวิจัยที่เกี่ยวกับการเปิดรับสื่อที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศ

4. สื่อ การสื่อสาร และโรคเอดส์

4.1 ปริมาณการวิจัย

พบการวิจัยจำนวน 6 ชิ้น ดังตารางที่ 17

ตารางที่ 17 ตารางข้อมูลนำเสนอเรียงตามปีที่พบของงานวิจัยที่เกี่ยวกับสื่อ การสื่อสาร และโรคเอดส์

ปี พ.ศ.	ผู้วิจัย	ชื่อผลงาน	สถาบัน
2541	สุนทรี แรงกุล	ผู้หญิงกับการจัดการปัญหาเอดส์ : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการมิตรภาพหญิง อำเภอคอยสะแก จังหวัดเชียงใหม่	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเกริก
2542	พงศ์กิจ ศิริยงค์	การรับรู้ข่าวสารเอดส์จากสื่อ ความรู้ ทัศนคติและพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์ของหัวหน้าครอบครัวในเขตชนบทจังหวัดสุราษฎร์ธานี	คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
2543	นุชนารถ ขำขันธ์	ความเข้าใจวัฒนธรรมทางเพศในการป้องกันเอดส์ของวัยรุ่น : กรณีศึกษาในวัยรุ่นที่อยู่ในชุมชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร	คณะวารสารศาสตร์และ สื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปี พ.ศ.	ผู้วิจัย	ชื่อผลงาน	สถาบัน
2544	ครุณี ร่องพิช	ความตระหนักในปัญหาโรคเอดส์และพฤติกรรมการป้องกันตนเองของหญิงขายบริการทางเพศในสถานบริการบาร์เบียร์เชียงใหม่	ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
2544	รณยุทธ ศรีน้อย	การเคลื่อนย้ายทางพื้นที่และการเคลื่อนไหวทางสังคมของผู้ติดเชื้อเอชไอวีในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่	ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
2544	วิษชุดา ชินกุล	การเปรียบเทียบผลการเปิดรับสื่อภาพยนตร์โฆษณา รณรงค์ต่อต้านโรคเอดส์ที่ใช้ความน่ากลัวและความเอื้ออาทรเป็นแรงจูงใจ	คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาฯ

4.2 ตัวแปรที่ศึกษา

งานวิจัยทั้ง 6 เรื่อง มุ่งเน้นวิเคราะห์ตัวแปรสำคัญดังแสดงในตารางที่ 18

ตารางที่ 18 การสรุปตัวแปรของงานวิจัยที่เกี่ยวกับสื่อ การสื่อสาร และ โรคเอดส์

ชื่องานวิจัย	ตัวแปร
ผู้หญิงกับการจัดการปัญหาเอดส์ : ศึกษาเฉพาะกรณี โครงการมิตรภาพหญิง อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่	● ผู้หญิง ● การรวมกลุ่มและเครือข่ายทางสังคม ● การบริหารจัดการ ● การแก้ปัญหาเอดส์
การรับรู้ข่าวสารเอดส์จากสื่อ ความรู้ ทักษะคติและพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์ของหัวหน้าครอบครัวในเขตชนบท จังหวัดสุราษฎร์ธานี	● ความถี่ในการรับรู้ข่าวสารเอดส์ ● ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการรับรู้ข่าวสาร ● ความรู้เกี่ยวกับเอดส์ ● ทักษะคติที่มีต่อเอดส์ ● พฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์

ชื่องานวิจัย	ตัวแปร
ความเข้าใจวัฒนธรรมทางเพศในการป้องกันเอดส์ของวัยรุ่น : กรณีศึกษาในวัยรุ่นที่อยู่ในชุมชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร	● ศึกษาวัฒนธรรมทางเพศ ● การป้องกันเอดส์ ● วัยรุ่น ● พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศสัมพันธ์
ความตระหนักในปัญหาโรคเอดส์และพฤติกรรมป้องกันการป้องกันตนเองของหญิงขายบริการทางเพศในสถานบริการบาร์เบียร์เชียงใหม่ การเคลื่อนย้ายทางพื้นที่และการเคลื่อนไหวทางสังคมของผู้ติดเชื้อเอชไอวีในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ การเปรียบเทียบผลการเปิดรับสื่อภาพยนตร์โฆษณาณรงค์ต่อต้านโรคเอดส์ที่ใช้ความน่ากลัวและความเอื้ออาทรเป็นแรงจูงใจ	● การตระหนัก ● การป้องกันเอดส์ ● ผู้หญิงขายบริการทางเพศ ● ความรู้เกี่ยวกับเอดส์ ● พฤติกรรมการป้องกัน/ดูแลตนเอง ● การเคลื่อนย้ายทางพื้นที่ ● การเคลื่อนไหวทางสังคม ● ผู้ติดเชื้อเอชไอวี ● การรวมกลุ่มและเครือข่ายทางสังคม ● ประสิทธิภาพ ● สื่อภาพยนตร์โฆษณา ● การรณรงค์ต่อต้านโรคเอดส์ ● การใช้ความน่ากลัวเป็นจุดดึงดูด ● การใช้ความเอื้ออาทรเป็นจุดดึงดูด ● ประสิทธิภาพของสื่อภาพยนตร์โฆษณารณรงค์ต่อต้านโรคเอดส์ที่ใช้ความเอื้ออาทร ● ความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ ● ทักษะที่มีต่อโรคเอดส์ ● ความตั้งใจแสดงพฤติกรรม ● ความคิดเห็น ● นักเรียนชั้นมัธยมปลาย

การวิเคราะห์ข้อมูลจากตารางทำให้ได้ข้อสรุปว่า ตัวแปรที่งานวิจัยในกลุ่มนี้ศึกษาแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มหลัก คือ

- ตัวแปร “การเปิดรับข่าวสาร” โดยศึกษามิติต่างๆ ได้แก่ พฤติกรรมการเปิดรับสื่อ การเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับเพศศึกษา ความถี่ในการเปิดรับ
- ตัวแปร “ความรู้” โดยศึกษามิติ ต่างๆ ได้แก่ ความรู้ในเรื่องเพศศึกษา เพศสัมพันธ์ ความรู้เรื่องเอดส์
- ตัวแปร “ทัศนคติ” โดยศึกษามิติต่างๆ ได้แก่ ทัศนคติที่มีต่อเพศศึกษา ทัศนคติที่มีต่อโรคเอดส์
- ตัวแปร “พฤติกรรม” โดยศึกษามิติพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ พฤติกรรมเสี่ยงเอดส์ และพฤติกรรมป้องกันเอดส์
- ตัวแปร “สื่อ” โดยศึกษามิติต่างๆ ได้แก่ สื่อมวลชนเช่นวิทยุกระจายเสียง และโทรทัศน์ สื่อเฉพาะกิจ เช่น นิทรรศการ และโปสเตอร์ สื่อบุคคล สื่อภาพยนตร์โฆษณาณรงค์
- ตัวแปร “วิธีการสื่อสารเรื่องเพศ” โดยศึกษามิติต่างๆ ได้แก่ วิธีการให้ข้อมูลข่าวสาร การนำเสนอ การถ่ายทอดความรู้ การใช้จุดดึงดูดความกลัวและความเอืออาทร
- ตัวแปร “ประชากรศาสตร์” โดยศึกษาในมิติ เพศ วัย อายุ อาชีพ และรายได้
- ตัวแปร “ประสิทธิผล” โดยศึกษาในมิติประสิทธิผลของการรณรงค์เรื่องทางเพศ
- ตัวแปร “ความคิดเห็น” โดยศึกษาในมิติความคิดเห็นการนำเสนอเนื้อหาสื่อและการรณรงค์เรื่องทางเพศ
- ตัวแปร “ความตั้งใจ” โดยศึกษาในมิติความตั้งใจในการแสดงพฤติกรรมภายหลังการเปิดรับสื่อรณรงค์เรื่องทางเพศ
- ตัวแปร “กลุ่มผู้รับสาร” โดยศึกษามิติต่างๆ ได้แก่ วัยรุ่น เยาวชนไทย หัวหน้าครอบครัว
- ตัวแปร “วัฒนธรรมทางเพศ” โดยศึกษาวัฒนธรรมในการป้องกันโรคเอดส์
- ตัวแปร “การรวมกลุ่มและเครือข่ายทางสังคม” โดยศึกษามิติของการรวมกลุ่มและการสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อการจัดการและแก้ไขปัญหาโรคเอดส์

4.3 แนวทางและวิธีวิจัย

งานวิจัย 2 ชิ้น ใช้แนวทางและวิธีวิจัยดังแสดงในตารางที่ 19

ตารางที่ 19 การสรุปแนวทาง/วิธีวิจัยของงานวิจัยที่เกี่ยวกับสื่อ การสื่อสาร และโรคเอดส์

ชื่องานวิจัย	แนวทาง/วิธีวิจัย
การรับรู้ข่าวสารเอดส์จากสื่อ ความรู้ ทักษะและพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์ของหัวหน้าครอบครัวในเขตชนบทจังหวัดสุราษฎร์ธานี	การวิจัยเชิงปริมาณ ● การวิจัยเชิงสำรวจ ● แบบสอบถาม
ความเข้าใจวัฒนธรรมทางเพศในการป้องกันเอดส์ของวัยรุ่น : กรณีศึกษาในวัยรุ่นที่อยู่ในชุมชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร	การวิจัยเชิงคุณภาพ ● กรณีศึกษา ● สัมภาษณ์เจาะลึก ● การสนทนากลุ่ม ● การสังเกตการณ์
การเปรียบเทียบผลการเปิดรับสื่อภาพยนตร์โฆษณา รณรงค์ต่อต้านโรคเอดส์ที่ใช้ความน่ากลัวและความเอื้ออาทรเป็นแรงจูงใจ	การวิจัยเชิงปริมาณ ● การทดลอง

ข้อมูลจากตารางชี้ให้เห็นว่า แนวทางการศึกษาหลักสำหรับงานวิจัยเรื่องเพศกับการสื่อสารในกลุ่มนี้เป็นทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาเป็นกรณีศึกษาและการวิจัยเชิงปริมาณเป็นการวิจัยทั้งเชิงสำรวจและการทดลอง ทั้งนี้เครื่องมือหลักที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพประกอบด้วย การสัมภาษณ์เจาะลึก การสนทนากลุ่มและการสังเกตการณ์ สำหรับเครื่องมือหลักที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณคือ สัมภาษณ์จากแบบสอบถาม

4.4 กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา

จากการวิเคราะห์งานวิจัยทั้ง 6 ชิ้น พบว่าเป้าหมายของการศึกษาประกอบด้วยกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมดังแสดงในตารางที่ 20

ตารางที่ 20 การสรุปกลุ่มเป้าหมายของงานวิจัยที่เกี่ยวกับสื่อ การสื่อสาร และโรคเอดส์

ชื่องานวิจัย	กลุ่มเป้าหมาย
ผู้หญิงกับการจัดการปัญหาเอดส์ : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการมิตรภาพหญิง อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ การรับรู้ข่าวสารเอดส์จากสื่อ ความรู้ ทัศนคติและพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์ของหัวหน้าครอบครัวในเขตชนบทจังหวัดสุราษฎร์ธานี ความเข้าใจวัฒนธรรมทางเพศในการป้องกันเอดส์ของวัยรุ่น : กรณีศึกษาในวัยรุ่นที่อยู่ในชุมชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร ความตระหนักในปัญหาโรคเอดส์และพฤติกรรมการป้องกันตนเองของหญิงขายบริการทางเพศในสถานบริการบาร์เบียร์เชียงใหม่ การเคลื่อนย้ายทางพื้นที่และการเคลื่อนไหวทางสังคมของผู้ติดเชื้อเอชไอวีในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ การเปรียบเทียบผลการเปิดรับสื่อภาพยนตร์โฆษณาณรงค์ต่อต้านโรคเอดส์ที่ใช้ความน่ากลัวและความเอื้ออาทรเป็นแรงจูงใจ	● กลุ่มผู้หญิงในโครงการมิตรภาพหญิง พระผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ชาวบ้านที่ติดเชื้อเอดส์ และอาสาสมัครโครงการ ● หัวหน้าครอบครัวในเขตชนบท ● วัยรุ่นอายุระหว่าง 14 –21 ปี ในชุมชนแห่งหนึ่งในเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ● หญิงขายบริการทางเพศในสถานบริการบาร์เบียร์ เชียงใหม่ ● ผู้ติดเชื้อที่เป็นสมาชิกกลุ่มผู้ติดเชื้อในตำบลแห่งหนึ่งของ อ.สันป่าตอง ● นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 – 6 ในกรุงเทพมหานคร

จากการวิเคราะห์ข้อมูลดังแสดงในตารางพบว่า เป้าหมายสำคัญของการศึกษาคือผู้รับสารซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวในชนบทบางจังหวัด วัยรุ่นในช่วงอายุ 14 –21 ปี ในกรุงเทพฯ กลุ่มผู้ติดเชื้อ และหญิงขายบริการ

4.5 แนวคิดทฤษฎีที่ใช้

จากการวิเคราะห์งานวิจัยทั้ง 3 ชิ้นพบว่า แนวคิดทฤษฎีที่ใช้มีความแตกต่างกันหลากหลาย กระบวนทัศน์ดังแสดงในตารางที่ 21

ตารางที่ 21 การสรุปแนวคิดทฤษฎีของงานวิจัยที่เกี่ยวกับสื่อ การสื่อสาร และโรคเอดส์

ชื่องานวิจัย	แนวคิดทฤษฎี
ผู้หญิงกับการจัดการปัญหาเอดส์ : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการมิตรภาพหญิง อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ การรับรู้ข่าวสารเอดส์จากสื่อ ความรู้ ทักษะและพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์ของหัวหน้าครอบครัวในเขตชนบทจังหวัดสุราษฎร์ธานี ความเข้าใจวัฒนธรรมทางเพศในการป้องกันเอดส์ของวัยรุ่น : กรณีศึกษาในวัยรุ่นที่อยู่ในชุมชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร ความตระหนักในปัญหาโรคเอดส์และพฤติกรรมการป้องกันตนเองของหญิงขายบริการทางเพศในสถานบริการบาร์เบียร์เชียงใหม่	● ทฤษฎีการมีส่วนร่วม ● แนวคิดเรื่องผู้หญิงกับการพัฒนา ● แนวคิดเรื่องกลุ่ม ● แนวคิดเรื่องเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม ● แนวคิดเรื่องการบริหารจัดการ ● ทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคล ● ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับโรคเอดส์ ● ทฤษฎีการสื่อสาร S- M- C- R - นโยบายและการวางแผนประชาสัมพันธ์เพื่อการพัฒนา ● ทฤษฎีว่าด้วยสื่อ (Channel of Media) ● ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสาร ● ทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ ทักษะและพฤติกรรม ● วัฒนธรรมกับรูปแบบของพฤติกรรมทางเพศ ● แนวคิดของวัฒนธรรมทางเพศ (Sexual Culture) ● ระบบความเชื่อและพฤติกรรมเกี่ยวกับเพศสัมพันธ์ (Sexuality) ของ Muller ● แบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ ● โรคเอดส์ ● แนวคิดเรื่องการตระหนัก ● แนวคิดเรื่องพฤติกรรมและพฤติกรรมอนามัย ● แนวคิดการดูแลตนเอง